

Near East University

Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa KKTC

K.K.T.C

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HALK BİLİMİ EĞİTİM ANA BİLİM DALI

KIBRIS'TA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU: MEHMET ERTUĞ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Aliye Özsoylu

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Habib Derzinevesi

Lefkoşa-2012

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Aliye Özsoylu'ya ait "Kıbrıs'ta Geleneksel Türk Tiyatrosu: Mehmet Ertuğ" adlı çalışma, jürimiz tarafından Halk Bilimi Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Habib Derzinevesi:

(Üye): Prof. Dr. Orhan Çiftçi:

(Üye): Dr. Ahmet Güneyli:

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2012

Prof. Dr. Cem Birol

Enstitü Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
ÖNSÖZ.....	6
GİRİŞ.....	10
BÖLÜM 1: ALAN ARAŞTIRMASI.....	12
1.1. Alana Dair Bilgiler.....	12
1.2. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	13
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	14
BÖLÜM 2: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR.....	17
2.1. Geleneksel Türk Tiyatrosu.....	17
2.2. Karagöz Gölge Oyunu'nun Tarihçesi ve Tanımı.....	21
2.2.1 Karagöz Gölge Oyunu'nun Nasıl Ortaya Çıktığı İle İlgili Rivayetler.....	21
2.3. Karagöz Gölge Oyunu'nun Bölümleri.....	26
2.4. Karagöz ve Hacivat Tiplemelerinin Tanımları ve Özellikleri	
2.5. Karagöz'de Kullanılan Dilsel Özellikler ve Tekniği.....	38
BÖLÜM 3: KIBRIS'TA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU GELENEĞİ.....	40
3.1. Varoluşu ve Tanımı.....	40
3.2. Temsilcileri.....	41
BÖLÜM 4: "HAYALİ" MEHMET ERTUĞ.....	46

4.1. Mehmet Ertuğ'un Hayatı.....	47
4.2. Mehmet Ertuğ'un Hayatında Büyük Yeri Olan “İlgili” ve “İlgisiz” İnsan Manzaraları.....	50
4.3. Kıbrıs'ta Bir “Hayali” Doğuran Arçoz Köyü.....	59
4.4. Karagözle İlk Tanışma.....	63
4.5. Kıbrıslı Bir Hayali: Mehmet Ertuğ İle Karagözcülük Üzerine Söyleşi.....	67
4.6. Büyük Han'da Görülmeye Değer “Emekler”.....	68
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	78
EKLER.....	93
Ek 1: Mehmet Ertuğ'un Karagöz Gölge Oyunu'na ait Metinsel Örnekler.....	93
Ek 2: Fotoğraflar.....	114
Ek 1.1. Karagöz ve Karagözcülüğe Ait Fotoğraflar.....	114
Ek 1.2. Karagöz Dışında İlgi Alanlarına Ait Fotoğraflar.....	
Ek 1.3. Alana Ait Fotoğraflar.....	121
KAYNAKÇA	122

Karagöz: Hacivat'ım insanlar görünmez olsalardı neler yaparlardı?

Hacivat: Çalar, cırpar, han yaparlardı. İsterlerse katliam yaparlardı

Karagöz: Hacivat'ım insanlar bu rezillikleri neden yaparlardı?

Hacivat: Yakalanmaktan korkmayacakları için yaparlardı.

Karagöz: Ey Hacivat'ım hem görünmez olmak hem de iyi bir insan olmak mümkün müdür?

Hacivat: Kendine dikkat edeceksin müdür. Karanlık tarafına hükmedeceksin.

MEHMET ERTUĞ

ÖNSÖZ

İnsan, kendini rahatsız eden bir şeyi yok etmeye onu öğrenmek ve öğrendikten sonra da onu nasıl düzelteceğini düşünmekle başlar. Toplumsal ve kültürel rahatsızlıklar ise kişiyi araştırmaya sürükler. Araştırmaya başlamak demek o konuyla ilgili problem etmeye başladığı bir nokta olduğu anlamındadır. Sadece rahatsız olunan konular araştırmaya itmez aynı zamanda araştırmak için bir şeyi problematize etmek de sebeptir.

Benim Karagöz gölge oyununu Kıbrıs'ta araştırmaya kalkmamın sebebi; Mehmet Ertuğ'un devamında Kıbrıs'ta Karagöz'den bahsedemeyeceğimiz gerçeğidir. O yok olduğu zaman bu ülkede de yıllardır var olan ve son 20-30 yıldır da varlığını sadece bu "hayali"yle sürdüren gelenek de tamamen yok olacaktır. En azından bu fırsatı yakalamışken kaçırmak istemem çok doğal karşılanmalıdır. Çünkü yazılı kaynağın zaten normalde çok az olduğu bu sanat alanında, küçük bir adada küçük kütüphanelerde "yaşayan insan hazinesi" sıfatına sahip Mehmet Ertuğ'un ve Karagöz'ün raflarda yer alması gerekliliği bu konuyu seçmemdeki etkidir. Kendi gözümle bakıp onun anlattıklarıyla Karagöz gölge oyununu bu tezde aktardıktan sonra Mehmet Ertuğ da başkasının kaleminden yazılı bir kaynak haline gelmiş olacaktır.

Farklı bölgelerde var olan farklı kültürel yaptırımlar ve farklı yerlerde farklı geleneklerinde var olduğu bir adada her zaman eğlence muhakkak ki vardır ve hala da eksik olmamıştır. Savaşın içerisindeki nesilde, savaştan çıkıp yeni nesillere yol açan nesiller de ve yeni kuşaklar da ve hala olmamış ama ileride olacak olan bireyler de bu alanlarda "eğlence" kültürlerini sürdürmeye devam etmişler ve edeceklerdir de. Çünkü bu adanın güneyinin de kuzeyinin de her anlamda eğlenmeye ve gülmeye sürekli ihtiyacı olacaktır. Bu yüzden Karagöz de bu adada kuşaktan kuşağa ister sözlü ister yazılı olsun aktarımlarla var olmaya devam edebilecektir inancındayım. Türk Karagözcülerden Mehmet Ertuğ hayatının büyük bölümünü bu inançla yaşamaya devam eden bir emektardır. Rum Karagözcülerden herhangi biriyle görüşme fırsatı bulamadım ama eğer bulabilseydim eminim bütün farklılıklar ortadan kalkar ve aynı

düşünceye sahip olduklarını onlar da dile getirebilirlerdi düşüncesindeyim. Belki kavramsal olarak doğru bilgiler elde edemeyebilirdim ama çıkış noktası olarak ve bir “ihtiyaç” olarak Karagöz ile ilgili aynı dilde konuştuklarını gözlemleyebilirdim. Karagöz bu ikiye ayrılmış ada üzerinde tek ortak “eğlence” aracıdır. Ben Karagöz’e kuzey tarafından ve onu en güzel şekilde, en doğru şekilde ve kendi yorumunu da sınırlarını bilerek katan bir “hayali”nin gözünden baktım ve öylece aktarmaya çalıştım. Umarım doğru görüp, doğru yöne bakıp, bu yolda yorumlayarak doğru bir şekilde aktarabilmişimdir.

Yüksek lisans tezimin konusunu seçmeden önce çok kararsızdım. Karagöz gölge oyununu günümüz meddahlığıyla karşılaştırmak esas amacımdı. Ancak konu çok karmaşık ve uzun olacağından birini tercih etmem benim için en doğrusu olacaktı. Konuyla ilgili seçimimdeki sancılarımı en başında yok etmemi sağlayan, bana kattıklarından dolayı her zaman ona borçlu olacağımı düşündüğüm ve benim için çok değerli olan hocam Prof. Dr. M. Muhtar Kutlu’ya; aynı zamanda benim düşüncelerime her zaman değer verdiğini düşündüğüm ve hangi konuda olursa olsun benim özgünlüğümü kaybetmemem için beni sürekli cesaretlendiren hocam İskender Yıldırım’a; hangi konuda olursa olsun araştırma yaptığım zaman her açıdan bakabilmemi sağlayan ve sürekli bu noktayla ilgili bana telkinlerini eksik etmeyen Prof. Dr. Tayfun Atay’a; insan denen yaratığa daha da aşık olmamı sağlayan, halkbilimi, alanı ve araştırmayı sevmeme tek sebep olan insan, her bir sözcük hakkında bilgiye sahip olan ve bana kendini her fırsatta bu şekilde hayran bırakan ve bu hayata çok erken veda eden Prof. Dr. Gürbüz Erginer’e; halkbilimin eğitim açısından ne kadar önemli olduğunu ve daha ziyade eğitim alanında halkbilim yerinin her zaman için gerekli olduğunu ilk kez ondan öğrendiğim ve bu tez de bana ve kalemime güvendiğine her zaman için emin olduğum Ahmet Güneyli’ye; tezimin baş kahramanı, onunla tanıştığım günden itibaren araştırmanın sonuna kadar ışığımı daha da fazla yükselten ve beni zorlamadan sürekli aramızdaki yabancılığı sanki uzun zamandır tanışıyormuşuz havasına dönüştüren ve beni rahatlatan, bildiği her şeyi tüm saflığıyla, saklamadan, gizlemeden ve anlatmaktan usanmadan benimle paylaşan Mehmet Ertuğ’a; elde ettiğim bilgileri redakte etmeme ve bilgisayara geçirmeme hiçbir şikayet de

bulunmadan yardımcı olan yeğenim Gizem Değirmencioğlu'na; herkesten fazla hatta benden bile fazla heyecanlanan, sabırsızlanan, sıkıntıya giren ve bu yolda her zaman için bana en çok cesareti veren babam Ata Özsoylu ve annem Neyre Özsoylu'ya; düşünme yetisini elde ettiğim günden bugüne kadar hayatımın merkezine aldığım, bana insan sevgisini müthiş bir inançla aşılayan, hayatım boyunca her gittiğim yerde bir evim olması gerektiğini savunan ve bana da savunduran, her açıdan bakabilmeyi öğreten ve hayatımın sonuna kadar da bu öğretilerini baş ucu kitabım gibi beynimde saklayacağıma sebebiyet veren kocaman insan rahmetli büyükbabam Turgut Sunalp'a; tezin başından bitimine kadar her şekilde ona ulaşmamı sağlayan ve hiçbir zaman yardım istediğim konuda beni cevapsız bırakmayan tez danışmanım Prof. Dr. Habib Derzinevesi'ye; teşekkürlerimi borç bilirim. Her zaman için benim hayatımda bilgilerinin ve ışıklarının eksik olmamasını diliyorum.

ALİYE ÖZSOYLU

Şubat 2012

GİRİŞ

Tiyatro perdesi açıldığı zaman ortaya çıkan görsel de; gölgelerle perdeye yansıtılan suretler de, “insan”ın kendisine aynada bakma hissinin tam karşılığıdır. İnsanoğlu habersiz bir şekilde kendi için önceden hazırlanmış olan kültürün içine doğar ve bu kaçınılmazdır. Doğacak olduğu toplumun içerisinde oluşmuş olan gelenekler, maddi ve manevi kültür örüntüleri, kimliği, dini, yaşayış şekli onun ilk nefes alışından itibaren seçim şansı olmadan sahip olacağı ve ondan önce doğmuş olan yetişkin varlıklarıdır. Fark edilmeden üzerine yapışan sıfatı ise “oynayan” kelimesi olacaktır. Hangi zaman diliminde yaşamış olursa olsun, hangi toplumun içerisinde doğmuş olursa olsun her insan hayata profesyonel bir “oyuncu” olarak doğar. Tıpkı kültür bilimci olan **Johan Huizinga’nın** savunduğu tez gibi; “*Oyun kültürden daha eskidir. Çünkü oyun, çeşitli kültür biçimlerinin doğuşuna kaynaklık etmiştir. İnsanoğlu doğuştan ‘homo ludens’ tir (oynayan insandır)*” Hayatının devam ettiği sürece, iyi ya da kötü olarak ve elinde olmadan nasıl bir oyuncu haline geleceği konusunda kendini şekillendirir. İnsanın içgüdüsel olarak sahip olduğu bu özelliği, yine insanın üretimi olan ve insandan gelen “tiyatro sanatı”nın doğuşuna da kaynaklık etmiştir.

İlk insandan bu yana var olan ve günümüze kadar gelen “oyun” kültürü, döngüsel zaman içerisinde farklı şekillere girmiş ve toplumun ihtiyaçlarına ve kültürüne göre şekillenip dönüşmüştür. Schiller ve Spencer “oyun”u “*insandaki fazla gücün taşınması ve boşalması*” olarak tanımlar. Oluşan fazla gücün taşınması ve boşalması; kültürden kültüre ve o kültürün içerisinde yoğrularak şekil almış insandan insana çeşitlilik göstermektedir. Tiyatro her zaman için bu fazla gücün dışavurumunda var olan en rahatlatıcı oyun şeklidir.

İfade tarzı, mimikler, oluşturulan karakterler, metinli ve metinsiz tiyatro oyunlarında; üretildiği ve sergilendiği toplumun kültürünün aynasıdır. Ve en önemlisi de bu fazla gücün aktarımına tanıklık eden seyircilerin de yine aynı toplumun kültürüne mensup bireylerin olmasıdır. Türk kültürünün oluşan fazla gücü boşaltma tercihlerinden biri de tiyatrodur. Ve modern tiyatrodan önce var olan geleneksel türk tiyatrosunun içerisinde yer alan Karagöz gölge oyunu da Türk toplumunun ayna özelliğini taşıyan manevi kültür ürünlerinden bir tanesidir. Bu gelenek günümüzde var olan modern tiyatro ve sahne sanatlarına da öncülük etmiştir. Aynı zamanda bu gelenek; Kıbrıs'ta da "oyun" ve "eğlence" kültürü içerisinde yer bulan ve burada başka bir kimliğe de bürünmüş olan kültür hazinesi özelliğini de taşımaktadır.

Karagöz'ün Kıbrıs'a gelişi Osmanlı'nın 1571'de Kıbrıs'ı fethetmesiyle olmuştur. Birçok kültür ve geleneğin yanında; Karagöz'ü de buraya aktarmayı ve bırakmayı başaramışlardır. O dönemde Kıbrıs halkı bu gölge oyununa sıkı sıkıya bağlanmış ve benimsemiştir. Hatta ramazan geceleri dışında da bu oyunun var olması gerektiği inancını yaratmışlardır. Ve günlük hayatlarında da bu oyunu merkezlerine almayı tercih etmişlerdir. İlk başlarda on tane Karagözcüyle yola çıkan ve var olmaya devam eden Karagöz; kahvehanelerde ve kıraathanelerde oynatılmaya başlanmış ve daha sonra radyo ve televizyon aracılığıyla da tanıtımına devam edilmiştir. Ancak televizyonun insanın evine izinsiz bir şekilde girmesi sebebiyle de Karagöz yine izinsiz bir şekilde kapı dışarı edilmiştir. Bugün; Kıbrıs adasının kuzey tarafında bu sanatı icra eden tek bir "hayali" vardır: Mehmet Ertuğ. Bu tez de; icra edenin "tekliğiyle" aktarımın "çokluğu" arasında bir köprü oluşturulması amaçlanarak, bu "yalnız adamın" üzerinden Karagöz'ün anlatılışdır.

Birinci bölümde; araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi belirtilmiştir. İkinci bölümde; Karagöz gölge oyununun geleneksel türk tiyatrosu içerisindeki yeri ve öneminden bahsedilmiş ve konuya kavramsal çerçeveden bakılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise; alan araştırmasının sınırlılıklarını da oluşturan Kıbrıs adasında; Karagöz'ün nasıl var olduğuna dair bilgilere ulaşılmaya çalışılmış ve temsilcileriyle ilgili elde edilen bilgiler

değerlendirilerek en doğru biçimde aktarılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise; tezin ana konusunu oluşturan Mehmet Ertuğ ve onunla ilgili yapılan söyleşiden elde edilen verilerle Kıbrıs'ta bir Karagözcünün gözünden bu kültür aktarılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: ALAN ARAŞTIRMASI

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın ana konusu; Kıbrıs'ta Geleneksel Türk Tiyatrosu içerisinde Karagöz gölge oyununu oynatmaya devam Mehmet Ertuğ olmuştur. Bu ana konunun içerisinde ise Geleneksel Türk Tiyatrosu ve Kıbrıs'taki Karagözcülüğe ait kavramsal çerçeve doğrultusunda hazırlanan bilgiler ve halkbilimsel değerlendirmeye bağlı olarak Karagöz yer alıyor. Mehmet Ertuğ'un bu sanata bakış açısı, değerlendirmesi, nasıl başladığı ve nerede bitirdiği, nelerin bu sanata bağlanmasına sebep olduğu bu tezin ana başlığını oluşturmaktadır. Somut olmayan kültürel miras projesi içerisinde yer alan "yaşayan insan hazinesi" maddesinin tüm özelliklerine uyan bir "hayali" sıfatına sahip olan Mehmet Ertuğ; bu tezin içerisinde birçok bölümde direkt olarak ya da örnekleme halinde yer alacaktır. Geleneksel Türk Tiyatrosu'na ait bütün bilgiler, yazılı kaynaklardan edinilen alıntılardan yola çıkarak değerlendirilmiştir. Kıbrıs'ta Geleneksel Türk Tiyatrosu ile ilgili kaynak da sadece sözlü ve yazılı olarak Mehmet Ertuğ olduğu için onun bilgileri ışığında yola çıkılarak bir değerlendirme yapılmış ve yazılmıştır. Yazılı kaynakların azlığı sebebiyle yapılan alıntılar ve yazılan bilgiler tekrarlara yol açsa da en uygun ve en doğru bilgilerin onlar olduğu düşünülerek konuya bu şekilde yaklaşılmıştır.

Kıbrıs'ta Geleneksel Türk Tiyatrosu ve bunun içerisinde yer alan Karagöz gölge oyunu; adada çok fazla araştırılan bir konu olmaması nedeniyle ve bu konuda yazılı kaynağın olması gerekliliği düşünülerek ancak az olduğu kanısına varılarak bu tezin yazılması amaçlanmıştır. Bunun dışında amaçlanan şey; Karagöz gölge oyununun Kıbrıs'ta devam etmesine olanak sağlayan tek kişi Mehmet Ertuğ'un bu konuda merak edilen yönleridir. Bu ülkede, bu alanda tek olması, bu sanatın canlı oynatılmasının devam edemeyeceği anlamına gelmesi de bu tezin konusunu oluşturmaya sebebiyet vermiştir. Sözlü aktarımın önemi düşünülerek ve bu bilgilerin sözlü olarak başkasına aktarılmasının

mümkün olabileceği dönemlerde bu konuyla ilgili bilgileri elde etmek tezin en önemli amacıdır. Geç kalınmadan, bir geleneği yazılı bir kaynak haline getirme fırsatı elde edilmişken bu konuyla ilgili araştırma yapılması uygun görülmüştür.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Kıbrıs'ta Geleneksel Türk Tiyatrosu ve Karagöz gölge oyunu ile ilgili yazılan bu tez de kullanılan yöntem; alan araştırmasıdır. Araştırmacı konuyla ilgili katılarak gözlem yaparak tezi hazırlamıştır. Tek bir kaynak kişiden (Mehmet Ertuğ) yararlanılmış ve bunun üzerinden konu değerlendirilmiştir. 2010 yılının Ağustos ayından 2010 yılının Aralık ayına kadar, Mehmet Ertuğ ile görüşmeler yapılmış ve konuyla ilgili önceden hazırlanan sorular kendisine yöneltilmiştir. Araştırmacı bu görüşme sürecinde ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesinden yararlanmış, aynı zamanda da yanında küçük notlar tutabileceği bir not defteri bulundurmıştır.

Araştırmacı ve araştırılan kişi de aynı ülkede yaşayan ve o ülkenin vatandaşı olması sebebiyle ne şive ne de dil bakımından herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Tek sıkıntı araştırma boyunca istenilen çizgide araştırmanın ilerlememesinden kaynaklı olmuştur. Sorular öncesinden araştırılan konuların sıralaması göre düzenlense de alan araştırması Mehmet Ertuğ'un istediği şekilde ve karışık bilgiler aktararak devam etmiştir. Bu yüzden de bilgilerin elenmesi ve konuyla ilgili olan kısımların seçilmesi konusunda da zaman olarak zorluk çekilmiştir. Güven açısından hiçbir sıkıntı yaşanmamış ve ilk günden görüşmenin biteceği güne kadar araştırmacıdan hiçbir bilgi saklanmamıştır. Mehmet Ertuğ; hiç araştırılmayan bir hazine değildir. Birçok kişi ile röportaj yapmış ve birçok televizyon kanalı tarafından da bilgilerinden yararlanılmış bir "hayali"dir. Bu yüzden anlatım konusunda ve anlatımın akıcılığı açısından da herhangi bir pürüzle karşı karşıya kalınmamıştır. Ancak onun için de farklı bir açıdan değerlendirilmek ve farklı bir noktadan ona dokunmak heyecan verici olduğu için aktarım da durduran ve devam ettiren taraf yine o olmuştur.

herhangi bir şekilde araştırmacı tarafından anlatımı kesilmemiş ve durdurulmamıştır. Bu sebeple de hazırlanan sorular doğrultusunda değil Mehmet Ertuğ'un anlatış sırasına göre görüşmeler devam etmiştir.

Araştırmacı ilk günlerde alana gidiş konusunda da sıkıntılar yaşamış ancak daha sonra bölge insanların yardımıyla ve alışılmışlıkla alana gidiş kısmındaki problemi kısa zamanda halledebilmiştir. Herhangi bir maddi harcama yapılmadan görüşmelere son verilmiştir.

1.3. Alana Dair Bilgiler

Araştırma ile ilgili görüşmeler; başından sonuna kadar; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti başkent Lefkoşa Sular İi bölgesinde Osmanlı Mimarisi olan Büyük Han'ın "Baş Oda"sında gerçekleşmiştir. Mehmet Ertuğ'un Karagöz gölge oyununu sergilediği bu odada birçok satın alınabilecek kültürel hazineler de yer almaktadır. Eski fotoğraflar, kendi koleksiyonunda yer alan para ve pullar, Karagöz gölge oyununa ait Türkçe ve İngilizce bilgiler içeren broşrlar, kartpostallar ve yine Kıbrıs'a ait dokuz masal kitabı satışa çıkarılan hazinelerdir. Mehmet Ertuğ maddi gelirini sadece Karagöz gölge oyunundan değil, kendi oluşturduğu bu kültür odasında yer alan diğer eserlerle de sağlamaktadır.

Büyük Han 1572 yılında Osmanlılar tarafından yapılmış olup, Lefkoşa'nın surlar içinde arşı merkezindedir. Kare planlı olup iki kattan oluşmaktadır. Binanın ortasında ibadet için bir mescit bulunmaktadır. Ana yapı 68 odadan oluşmaktadır. Restorasyonu tamamlandıktan sonra günümüzde Lefkoşa'da Kültür-Sanat ve El işleri ürünlerinin üretilip, sergilendiği ve satışa sunulduğu tarihi bir mekandır.

“Bizim tiyatromuz Türk güzel sanatlarının yetim büyüyen çocuğudur. Diğerlerinin her bölümü himaye görür; adına okullar açılır. Daha evvel açılmış olanlara; üniversitelere kadar ehemmiyetle ve resmen sokulur. Bu kıymet bilirliğin yanında Türk’ün milli “temaşası” ne aranır ne sorulur. Sorulsa da bilen bulunmaz zaten.

Bir bölümü tiyatro, diğer bölümü musiki mektebi olarak 1914’de Darülbedayi kuruldu. Yani tam teşkilatlı bir konservatuvar: bu konservatuvarın musiki kısmına “şark ve garp musikisi”, yani Türk ve Batı müziği dersleri konuldu da; tiyatro kısmında yabancı tiyatro öğretmeninden gayrı, Türk milli tiyatrosuna dair bir cümle ilave etmek kimsenin aklına gelmedi... Asya’nın taaa o bilinmeyen uçlarından oynaya oynaya, yüzlerce, binlerce yılları aşır, İstanbul’a kadar gelmiş; bu şehrin her köşesinde hükmünü yürütmüş olan “milli tiyatromuz” hakkında, ders notları arasına bir sözcük dahi katılmadı! Hadi o devirde halk şarkısı, halk şairi, halk şiiri; kısacası halka ait her şey gibi halk tiyatrosunu da hakir görürlerdi. Bundan dolayı da Darülbedayi’i kuranlar, milyonlarımızın hepsini avamın, cahillerin zevki sayanlar, halk tiyatrosunun lafını dahi etmemişlerdi... Peki ya Ankara konservatuvarı kurulurken sorumlu kimselerin zihinleri nerelere takılmıştı? Gün gelip de folklorumuzun her cinsini baş tacı ederken; okullarda, meydanlarda, festivallerde; hatta yabancı diyarlarda iftiharla gösterirken; “milli musiki, raks, şiirimiz var” derken elbet birinin dilinin ucuna “milli tiyatromuz” kelimeleri gelecek diye bekledim durdum. Bizimkiler istedikleri kadar bilgisizliklerinden “Ortaoyunu” ve “Karagöz” için yok Çin’den gelmiş; yok Yunan’dan alınmış; yok çingeneler icat etmiş diye gevelesinler. Bunun, bilgisizlik aczi içinde uydurma şeyler

olduğunu; asırlardan beri bir Türk Tiyatrosunun var olduğunu,
Hayal oyununun “Çin’in kuzeyindeki kavimlerden gelen sanatçılar
tarafından Çin’e sokulduğunu” (bizi bize karşı müdafaa eden)
yabancı yazar, araştırmacı, müverrih ve bilginlerin kitaplarında
okuyoruz. Kabul edelim ki; geçmişini merak edip araştırmayan
dünya üzerinde tek millet varsa o da galiba biziz.
Geçmiş devirdeki bilgisizliğimiz, kıymet bilmeyişimiz
yüzünden daha evvel kaybettiğimiz “Hayal oyunu”muzdan sonra,
sevgili Dümbüllü’nün vefatı ile “Ortaoyunu”muzla da helalleştik.”

Vasfi Rıza ZOBU

1974, Şubat

BÖLÜM 2

Eski Türk seyirlik oyunları yüzyıllarca halkı eğlendirmeyi becerebilmiş ve varlığını sürdürebilmeyi hak etmiş en önemli ve en eski tiyatro dallarındandır. Bugün sahne sanatları diye adlandırdığımız ve bu tür sanatların en başında gelen modern tiyatro geleneğini anlayabilmemiz açısından eski türk seyirlik oyunlarını biliyor olmamız, değerlendiriyor olmamız ve yararlanıyor olmamız çok önemlidir. Eski Türk seyirlik oyunları içerisinde yer alan ve tamamen bize özgü bir gelenek olan Karagöz gölge oyunu bugünkü mizahi tiyatro anlayışının yaratıcısı ve mihenk taşıdır. İçeriği, tekniği, renkleri ve sahnesi farklılık gösterse de yol gösterici olması bakımından, konumu itibariyle geleneksel türk tiyatrosu içerisinde çok özel bir yerde durmaktadır. Karagöz gölge oyunu, biricikliği ve özgünlüğü bakımından halk tiyatrosu geleneği içerisinde yer almış ve önemsenmiş en kıdemli tiyatro sanatı özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle bu tezin konusu olarak seçilmiş olan Karagöz; tüm kavramsal çerçevesi, tanımı, tarihçesi, tekniği ve diğer geleneksel türk tiyatrosunu oluşturan seyirlik oyunları arasındaki farkları ve benzerlikleriyle bu bölümde yer alacaktır.

2.1. Geleneksel Türk Tiyatrosu

Tanzimat ve Batı tiyatrosu benimsenmeden önce Türklere özgü geleneksel tiyatro varlığını sürdürüyordu. Çevre bakımından birbirinden farklı iki gelenek günümüze kadar yaşayabilmiştir. '*Köylü Tiyatrosu Geleneği*' ve '*Halk Tiyatrosu Geleneği*'.(And, 2010:11)

'*Köylü Tiyatrosu Geleneği*' adından da anlaşılacağı gibi köylü kesimin yarattığı ve yine köylü kesimin seyirci kısmını oluşturduğu bir gelenektir. "*Türkiye halkının büyük çoğunluğu olan toprağa bağlı Türk köylüsünün eski bolluk kuttörenleri ve canlılık (animisme) inançlarını sürdürdüğü seyirlik oyunları zamanla biçim ve öz bakımından değişikliklere uğramasına karşın, günümüze değin yaşayabilmiştir.*" (And: 2010:11) Toplumsal yaşam tarzı, geçim kaynakları ve kültürlerine ait daha birçok özellikler baz alınarak bu

tiyatro geleneği oluşturulup, sunulmaktadır. Bu gelenek öteki ülkelerde bozulmuş ve süreklilik gösterememiştir ancak Türkiye'deki köylü kesim; eski geleneklerinin üzerine yeni yaptırımlarını da ekleyip harmanlayarak bu geleneğe süreklilik kazandırmış ve böylelikle de günümüzde hala var olmasını sağlamıştır. Bu oyunlar; hayvan benzetmeceleri, danslar, kukla, çeşitli doğmaca oyunları kapsamaktadır.

'*Halk Tiyatrosu Geleneği*'; daha değişik bir çevrenin kültürel edinimidir. Kentlerde oluşmuş bir tiyatrodur ve kent kültüründen etkilenecek geliştirilmiş bir gelenektir. Sanatçıları da seyircileri de halktandır. En kıymetli türleri de; kukla, ortaoyunu ve karagözdür. 19.yüzyılda geleneksel halk tiyatrosu Batı tiyatrosuyla bir birleşim yaparak Tuluat tiyatrosunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. (And, 2010:12)

Halk Tiyatrosu Geleneği içerisinde yer alan eski türk seyirlik oyunları şu şekilde maddeleştirilebilir;

- a. Hokkabaz
- b. Çengiler-köçekçeler-curcunabazlar
- c. Meddah
- d. Kukla
- e. Karagöz
- f. Ortaoyunu

Halk ve köylü tiyatro geleneği kendi içerisinde öznel özelliklere sahip olmakla birlikte ve birbirlerine değen yönleri çok az olduğu halde ikisi de geleneksel Türk tiyatrosu başlığı altında değerlendirilmiştir. Karşılıklı olarak incelendiğinde her ikisinin arasında da benzerlikler de farklılıklar da bulunmaktadır. Bunlara maddeler halinde geleneksel Türk tiyatrosunun incelendiği birçok yazılı kaynaktan erişebiliriz. (bkz. And, 2010:12-13-14-15). Ancak bu çalışmada uzun uzadıya bu özelliklerden bahsedilmek yerine özetleme gereği duyulmuştur. Her iki gelenek de Doğu Akdeniz kültüründen

doğmuştur ve bugün Avrupa tiyatrosunun kökeninde her iki geleneğin de yeri vardır. Bu iki geleneğin sahip olduğu ve Batı tiyatrosundan ayrırcı özelliklerinden en başında geleni, sahnesiz bir tiyatro olmaları ve yazılı bir metne dayanmamalarıdır. Güldürü ögesi; ana temayı oluşturmaktadır. Şarkı, dans ve söz oyunları, anlatılmak istenen mevzunun süsleyici öğeleridir. Gerçekçi olmamakla birlikte açık biçim, göstermeci ve soyutlaştırma diye adlandırılan yöntemlere dayanır. Devamlı olmadığı gibi çeşitli olaylara ve takvime dayanır. Aynı zamanda da kişilerin karakter yapıları, niteliği yoktur ve buna bağlı olarak da önceden belirlenmiş, kalıplaşmış tiplere dayanır.

Halk tiyatrosu ve köylü tiyatrosu geleneklerinin benzerlikleri dışında farklılıkları da mevcuttur. Bu farklılıklar da şu şekilde özetlenebilir:

a. Köylü tiyatrosu geleneği profesyonel bir etkinlik değildir ve bu etkinliğe katılanlar bunu para için yapmazlar ancak halk tiyatrosu geleneğinde amaç para kazanmaktır. Halk tiyatrosu geleneği tümüyle profesyonel bir uğraştır.

b. Her iki gelenek de doğmaca, bir başka deyişle metinsizdir. Ancak köylü tiyatrosu geleneğinde doğmaca özelliği hafif planda kalmaktadır. Bu etkinlikte; ritüellerden kaynaklı belirlenmiş olan birtakım basmakalıp tekerlemeler ve söylenceler vardır. Bunlar belirlendiği şekilde oyun içerisinde kullanılmayı gerektirir ve zorunlu kılar. Ancak halk tiyatrosu geleneğinde doğmaca özelliği çok ağır basmaktadır. Birtakım belirlenmiş söylenceler ve tekerlemeler olduğu halde oyunlar açık biçimdedir ve bu belirlenmiş olan söz kalıpları oyun sırasında oyuncunun denetimindedir.

c. Köy tiyatrosu geleneği insanlık tarihiyle neredeyse yaşıttır ancak halk tiyatrosu geleneği gelişimini çok sonraları göstermiştir. (And, 2010:15) Oyunlarının yapısı bakımından da köylü tiyatrosu geleneği daha ilkeldir, olaylar dizisinin gelişimi yok gibidir, çoğu kez bir mantık zincirlemesinden yoksundur ve hemen hemen yapıları yok gibidir. Halk tiyatrosu geleneği bir ölçüde sanatlaşmıştır, bir biçim, bir yapı bilinci bulunur. (And, 2010:16)

“Geleneksel Türk Tiyatrosu kapsamında ele alınan oyunları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde bu oyunların kökenleri ve oluşum dönemlerindeki nitelikleri bakımından birbirleriyle iç içe olduğu görülür. Şartların değişmesi ve toplumun farklı kesimlerinin ilgisi doğrultusunda ayrı ayrı gelişme çizgisi izledikleri ve ancak son tekmül noktasında birbirinden tamamen ayrıldıkları anlaşılır. Hatta bu türlerin birbirinden ayrıştıkları dönemlerde dahi aynı sanatçının birden fazla türü başarıyla sergilediği görülür. (Yrd. Doç. Dr. Dilaver Düzgün, Ankara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türkiye, “Geleneksel Türk Tiyatrosu”, Türkler, C:15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,s.488)”

Eski türk seyirlik oyunları belli dönemler içerisinde birbirinin içine geçmiş ve bir bütün olarak algılanmaları kaçınılmaz olmuştur. Bugün bile birçok kişi tarafından araştırmacıların yaptığı ayrımlar yeterli olmamış ve bununla ilgili okuma, araştırma yapmayan insanlarca; meddahlık, karagöz ve ortaoyunu aynı sanılmaya devam etmiştir. Bahsedilen ve içiçe algılandığı öngörülen dönemlerde; Karagöz oynatanın aynı zamanda hokkabazlık ve meddahlık yaptığı görülmüş, hatta Karagöz perdesinde küçük bir Karagöz perdesi daha kurulup cambaz ve ortaoyunu gösterildiği de olmuştur. Bu bakımdan Mehmet Ertuğ’un karagöz perdesinde aynı zamanda Keloğlan ve Nasreddin Hoca kuklalarını oynatması da bunun etkisi olarak değerlendirilebilir. Mehmet Ertuğ da tıpkı Tanzimat dönemindeki Karagözcüler gibi aynı zamanda meddahlık da yapmış bir “hayali” örneğidir.

Köy tiyatrosu geleneği var olduğu topraklar, sergilendiği kesim, oynatılış biçimi ve bağlı olduğu konular nedeniyle günümüzde sürdürülebilmesi çok zor bir tiyatro geleneği olarak değerlendirilebilir. Köyden kente göçün yarattığı etkiyle de köy tiyatrosu geleneği günümüzde yok olmuştur ve varlığını sürdürememektedir. Ancak halk tiyatrosu geleneğinin devamı Batı tiyatrosunun etkisiyle azalmış ama tam olarak yok olmuş sayılmaz. Ve bu tiyatro geleneği içerisinde bu sanatları günümüzde hala daha

geliştirmeye, dönüştürmeye ve devam ettirmeye çalışan kişiler bunu ancak bir nostalji geleneği olarak sürdürebiliyorlar. Halk tiyatrosu geleneği sürdürülebilir özelliklere sahip olmasına rağmen günümüzde “kitle kültürü” tarafından cazip bir sanat olarak değerlendirilmemektedir. Bu sebeple de eski önemini kaybetmiştir. Ancak varlığını sürdürmeye devam etmesinin en önemli sebebi ise esneklik ve doğaçlama özelliğidir. Sanatçının denetiminde olan konular ve işlenebilirlik bakımından konuların esnek ve o sanatın özelliklerine uydurabiliniyor olması halk tiyatrosu geleneğini de günümüzde de “can çekiştir” bir halde de olsa var edebilmektedir.

2.2. Karagöz Gölge Oyunu’nun Tarihçesi ve Tanımı

Karagöz gölge oyununun nasıl ve nerede ortaya çıktığı ve dünya coğrafyasında nerelere kimler tarafından getirildiği konusunda kesin ve genel bir yargı ya da tanım bulunmamaktadır. Sözlü kaynaklar, rivayetler ve söylenceler bugün Karagöz’ün tarihçesini oluşturmuştur. Söylenceler çeşitli olduğu için, bununla ilgili görüşler ve tanımlar da çeşitlilik göstermiştir. Kesin yargılara varanlar, kararsız kalanlar ve anlatılan rivayetleri eleştiren araştırmacılar da çok sayıdadır. Ancak genel tanım ve rivayetlerden şaşmayarak ve sözlü kültür alanı olarak değerlendirilen söylenceleri de baz alarak Karagöz’ün tarihçesinin tablosu çıkarılmaya çalışılmıştır. En başta rivayetler tek tek ele alınarak daha sonra gölge oyununun genel bir tanımı yapılacak ve çok da yoruma ve tartışmaya açık olmayan tarihçe kısmı sonlandırılacaktır.

2.2.1 Karagöz Gölge Oyunu’nun Nasıl Ortaya Çıktığı İle İlgili Rivayetler

1. Rivayet: Çin İmparatoru Wu (M.Ö. II. Asır), çok sevdiği karısının ölümü üzerine büyük bir ümitsizliğe kapılmış, hiçbir şeyler avunamaz olmuştur. O zaman bir Çin sanatkarı, ölen kraliçeye benzer bir kadını, beyaz bir perde arkasından geçirip hayalini bu perdeye düşürmek ve bu hayalin, ölen kraliçenin ruhu olduğunu söylemek suretiyle hükümdarı avutmaya çalışmıştır

ki onun bu buluşu, eski Çin medeniyetinde gölge oyununun doğup gelişmesine başlangıç olmuştur. (Yüstra: 2010:7)

2. Rivayet: Orhan Bey Bursa'yı fethettikten sonra kendi adına bir cami yaptırmaya başlar. Irgat başı Hacı Evhadüddin (Hacivat) zarif ve bilgili bir adamdır. Asıl adı Samakoflu Bali Çelebi olan Karagöz ise okumamış halktan biridir. Ancak her ikisi de nükteden ve hazır cevap kimselerdir. Bunların karşılıklı şakalaşmaları, kendilerini seyreden işçileri yavaşlatmıştır. Yapılanları görmeye gelen Orhan Bey işlerin ilerlemediğini görür. Hızlı çalışılmasını emretmesine rağmen öbür gelişinde de işlerin ağır gittiğini görünce sebebini sorar ve öğrenir. Onları dinlemek ister. İki arkadaş Orhan Bey'e camiyle birlikte bir de hamamının yapılması gerektiğini anlatan bir "hamam muhaveresi" oynarlarsa da padişah bundan pek bir şey anlamaz. Bey daha sonraki gelişinde de işlerin yürümediğini görünce iki arkadaşın başlarının kesilmesini emreder. Bunu işiten Hacivat iki yumruğunu sıkıp sakalının altında birbirine vurarak, "taş üstünde taş kalmasın!" diye beddua eder. Ölümü hiçe sayan Karagöz ise sağ elini şöyle bir sallayıp "Adamm... Sen de..." Deyip boynunu cellâda uzatmış. Bundan dolayı Hacivat'ın iki yumruğu çenesinin altındadır; Karagöz'ün de bir eli durmadan hareket etmektedir. Bey yapının hızla ilerlediğinden memnundur. Ancak bir gelişinde bir işçinin aynı taşı yukarıya kadar çıkardığını yerine koymadan tekrar aşağıya taşıdığını görür. Sebebini sorduğu zaman Hacivat ile Karagöz'ün hamam konulu konuşmaları hatırlar. Meğer işçinin yıkanması gerekiyormuş; o haliyle de bir ibadethaneye taş konulmasına razı değilmiş. Hemen emir verilir, bir hamam ile bir de medresenin yapımına başlatılır. Zamanla iki insanı haksız yere öldürttüğünü hatırlayan bey üzölmeye başlar. Üzüntüsünü halk da öğrenir. Vaktiyle diğer arkadaşlarıyla birlikte Karagöz ile Hacivat'ın da gittikleri dergâhın şeyhi Küşteri de bunu işitir. Hemen eski arkadaşlarının ölmediğini yayar. Beyin huzuruna davet edilir. Sarığından bir perde yapar, arkasından da mum yakar. Sonuçta gölge oyunu iki ölünün perde gerisinde şekillendirilip seslendirilmesiyle başlamış olur. Şeyh Küşteri de hayallerin piri olur. (Sakaoğlu, 1968:13)

3. Rivayet: Konu edilecek olan bu rivayet Metin And'a göre çok gerçekçi bir kaynak olarak değerlendirilmelidir. Onun görüşüne göre Karagöz gölge oyunu kesinlikle Mısır'dan Anadolu topraklarına fetih sırasında ulaşmış ve 17. Yüzyılda da tamamen şeklini almıştır. "Gölge oyununun Türkiye'ye 16. Yüzyılda Mısır'dan gelmiş olduğu üzerine kesin bir kanıt vardır. Bu kanıt, Arap tarihçisi Mehmet bin Ahmad bin İlyas-ül-Hanefi'nin Bedayi-üz-zuhür fi vekayi-üd-dühür adlı Mısır tarihindedir. Bu eserin birkaç yerinde gölge oyunuyla ilgili pasajlar vardır. 1517'de Mısır'ı ele geçiren Yavuz Sultan Selim, Memluk Sultanı II. Tumanbay'ı 15 Nisan 1517'de astırmıştı. Cize'de Nil üzerinde Roda Adası'ndaki sarayda bir gölge oyuncusu Tumanbay'ın Züveyle kapısında asılışını ve iplerin iki kez koptuğunu canlandırmıştır. Bu gösteriyi çok beğenen Sultan, oyuncuya 80 altın, bir de işlemeli kaftan armağan ettikten sonra 'İstanbul'a dönerken sen de bizimle gel, bu oyunu oğlum da görsün, eğlensin' demiştir. Yavuz Sultan Selim çağının güvenilir kaynaklarından biri olan İbni İlyas'ın verdiği bilgi kesin olarak gölge oyununun Türkiye'ye 16. Yüzyılda Mısır'dan geldiğini gösteriyor." (And, 2010:40) 20 Haziran 1612 tarihinde ise Mehmet Paşa ile Padişahın kardeşi Gevherhan'ın düğünü için Mısır'dan gölge oyuncuları getirilmiş ve daha sonra bu gölge oyuncuları çeşitli yerlerde yaptıkları gösterilerle Türk gölge oyununa temel oluşturmuşlardır.

17. yüzyılda Karagöz kesin şeklini alarak Türkiye gölge oyunu tarihinde halkın vazgeçilmez eğlencelerinden biri olarak yerini almıştır. Sadece Ramazan gecelerinde değil diğer günlerde de halka renkli dakikalar yaşatmıştır. Nasreddin Hoca, Keloğlan fıkralarının yanı sıra halkın gündelik dilinde Karagöz'ün perde arkasında söyledikleri de yer almayı başarabilmiştir. Abdülaziz döneminin ilk yıllarına kadar Karagöz sadece bir eğlence aracı olarak algılanmamalıdır. Aynı zaman içerisinde barındırdığı karşıtlık ve eleştiri yönüyle de o yüzyıllar içerisinde varlığını sürdürmüştür. Halkın dillendiremediği, çok fazla konuşmadığı ve eleştiremediği devlet büyüklerini de perde arkasında ince bir mizahla ve güldürücü öğelerle süsleyip insanları düşündürmeye teşvik etmiştir. Abdülaziz'in döneminin ilk yıllarına kadar yine bu yönüyle Karagöz devlet büyükleri tarafından hoşnutsuz karşılanmamış, "Karagözdür ne de olsa, şakadır" tarzında düşüncelerle affedici olmuştur.

Perdenin arkasındaki ona bunları söyleten Karagözcü merkezde tutulmadığı için de Karagöz bu yönüyle halkın içerisinde gezinmeyi sürdürebilmiştir. Ancak Abdülaziz'in ilk yıllarında bir Karagözcü tarafından yaşanan olayın verdiği sebeple Karagöz yasaklanmış ve devlet yöneticileriyle ileri gelenlerinin perdede canlandırılması ağır bir suç sayılmıştır. Bu nedenle zamanla Karagöz amacına saptırılıp, sadece maksat komiklik olsun diye yapılan şakaların temayı oluşturduğu, saçma sapan, hiçbir özelliği ve güzelliği kalmayan, amaçsız iki kuklanın oynatıldığı bir gölge oyunu haline dönüştürülmüştür. Ancak Karagöz'ün özüne, tekniğine sadık kalabilen Karagözcüler tarafından da Karagöz gölge oyunu, içerisinde eleştiriyi, taşlamayı barındırmaya devam eden bir perde tiyatrosu özelliğini de günümüze kadar taşıyabilmiştir.

“Karagöz oyunu, XVIII. Ve XIX. Yüzyıllarda yeniçerileri olduğu kadar devlet ileri gelenlerini de kulaklarından tutarak perde arkasından perde önüne çıkarmış, çok sert siyasal ve toplumsal taşlamalara hedef etmiştir... halk arasındaki toplantılarda ve mahalle kahvelerinde, kimi devlet adamlarının bilgisizlikleri, sorumsuzlukları, rüşvetçilikleri, hırsızlıkları dile getirilerek baskıcı yönetim alaylı bir dille eleştirilmiş, yerden yere vurulmuştur. Abdülaziz döneminin kodadamlarından Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın hırsızlığı perde arkasından perde önüne çıkarılarak halkın gözleri önüne serilmiş, bu taşlama baskıcı yönetimce aşırı görülerek oyun yasaklanmış, o tarihten sonra da devlet yöneticilerinin ve ileri gelenlerinin perdede canlandırılması ağır bir suç sayılmıştır. Abdülaziz döneminin ilk yıllarına rastlayan bu yasaklama olayından sonra Karagöz zamanla ilginçliği ve anlamı kalmayan kaba saba sululukların yapıldığı şaklabanca bir güldürmece ve yutturmaca durumuna düşmüştür. Düşünce özgürlüğü ile birlikte her türlü hoşnutsuz sesin susturulduğu II. Abdülhamit zorbalığının hüküm

sürdüğü dönemde Karagöz oyunun siyasal ve toplumsal taşlamaları, her şeye karşın kısıtlı da olsa sürebilmiştir.”(Oyun Bahçesi, 2005:9)

Karagöz’ün günümüzde etkisini yitirmiş olması ve eskisi kadar rağbet gören bir gelenek olmamasının sebebini Metin And; Batı’nın etkisi ve Karagöz’ün eleştirel, taşlama yönlü bir sanat ve açık-saçıklığının olması olarak özetliyor. (And, 2010:42) Toplumsal değerler, o toplumun kültürünü oluşturmada etkilidir. Oluşturulan gelenekleri yıkmak da çok kolay değildir. Ancak eski gelenekler gelen yeni eklere de açık olmalıdır. Açık olma durumu her ekin kabul edilmesi anlamına gelmez ancak o geleneğin sürdürülmesi için ve güncelini koruyabilmek, tamamıyla yok edilmesine göz yummamak için yeni geleneklerle harmanlanmalı ve uyum sağlanmalıdır. Özü itibariyle dokunulmazlık kazanan her gelenek; toplum kültürü içerisinde varlığını çok zor sürdürebilir ancak imkânsız değildir. Karagöz özü ve tekniği itibariyle yeniliği tabu sayan bir gelenek örneğidir ancak yenilikleri, uyarlamaları konuları neticesinde kabul edip güncelliğini ve varlığını korumaya az da olsa devam etmektedir. Konuşmayı, eleştirmeyi, üretmeyi ve düşünmeyi sevmeyen bir toplumda Karagöz’ün bugün bile ücra köşelerde “elmas” niteliğinde sayılabilecek insanlar tarafından icra edilmeye devam etmesi mucizedir. Tüketmenin, tüketerek var olmanın, insan olmanın değerlendirildiği postmodern bir dünyada, önüne konulanı hiç itiraz etmeden yiyip hazmeden insanlar topluluğunda, topluluk olmaktan çıkıp “kitle” haline dönüşen insan kalabalıklarında; bu çok yönlü gölge oyunu sanatının önemini yitirmesi normal karşılanmalıdır. Ama tamamen yok olmasına izin verilmemesi gerektiği düşüncesinde olunup; kendi özünü yitirmeden, aynı kalarak ama konuları ele alış şekli ve Karagöz’ün ağzından dökülen kelimelerin güncel uygun olması gerekliliğiyle tamamen bize ait, bize özgü bir kültür hazinesi olan Karagöz gölge oyununun varlığından hala söz etmemiz mümkün olacaktır. Mucize gibi görünen bu hayal oyunu bizim perdeye yansıtılan gerçekliğimiz olduğu sürece var olmaya devam edecektir.

2.3. Karagöz Gölge Oyunu'nun Bölümleri

Klasik Karagöz gölge oyunları dört bölümden oluşmaktadır:

- a. Mukaddime (Öndeyiş veya Giriş).
- b. Muhavere (Söyleşme).
- c. Fasil (Oyunun Kendisi).
- d. Bitiş.

a. Mukaddime (Giriş-Prolog): Giriş bölümünde çeşitli kesimler bulunmaktadır. Öncelikle boş perdeye göstermelik denen çeşitli görüntülerin konmasıyla oyun başlar. Bu göstermeliklerin işlenecek olan konuyla alakası olması zorunlu değildir, herhangi bir şey seçilip perdeye göstermelik olarak konulabilir. Bu bir ağaç, vazoda bir çiçek, dalyan, gemi olabilir. Mehmet Ertuğ'un genellikle giriş perdesine cami figürünün veya koskocaman bir selvi ağacının gölgesi vurmaktadır. Karagöz'ün giriş bölümünde bu göstermelik kısmı ve sergilenen şekiller seyircide daha fazla merak uyandırmak ve hayal gücünü oyuna hazırlamak amaçlık olarak da düşünülebilir. Göstermelik, daha sonra Hayali veya Çırak'ın çaldığı, bir ucuna gerilmiş sigara kağıdı bağlanan *nâreke* adında bir kamış düdüğünün cırlak sesiyle yavaş yavaş perdeden kaldırılır. *Nâreke* olarak adlandırılan bu düdük Kıbrıs Karagözcülüğünde "nününü" diye isimlendirilmektedir. Daha sonra tef çalma devreye girer ve Hacivat perdenin solundan gelip bir semai okur. Hacivat çalınan müziğin ritmine uygun olarak hareketler sergilemeye ve başını sallamaya başlar. Tefle çalınan müzikler sergilenen yöreye göre farklılık gösterebilmektedir. Türkiye'nin herhangi bir yerinde oraya ait bir türkü çalınabilir ki Kıbrıs'ta giriş bölümünde tefle çalınan müzikler *Kıbrıs Çiftetellisidir*. Hacivat semai'yi bitirdikten sonra "Off.. hay Hak!" diyerek perde gazeline başlar.

"Perde gazellerinde Karagöz oyununun bir öğrenek yeri olduğu felsefi ve tasavvufi anlamı, kurucusunun Şeyh Küşteri olduğu belirtilmektedir. Perde gazellerinde padişaha yakarış da yer alır; çağın padişahını anmanın yanı sıra, kimi

kez yurt yönetiminin biçimi bile belirtilir. Bundan sonra Hacivat secili (uyaklı nesir) bir anlatımla yakarır. Ve bir beyit okur. Bundan sonra, kendine kafa dengi bir arkadaş arar, bu arkadaşta istediği özellikleri sayar.” (And, 2010:46)

Karagöz Hacivat’ın uyaklı nesirinden sonra seyirciye göre sağdan perdeye yaklaşır. Ve ikisi dövüşmeye başlar. Buna “*Karagözü indirmek*” derler. Dövüşten sonra Hacivat kaçır ve Karagöz yere boylu boyunca uzanır. Mukaddime bölümü bu şekilde sona erer.

Karagöz gölge oyununun tasavvufi yönüne bakıldığı zaman sağ ve sol gelişler yorumlanmaya müsaittir. Müslümanlıkta “sağ” yön her zaman için hayırlıdır ve hayra yorulur. Karagöz Müslümanlık dinine göre; karakter olarak da saflık ve anlayış açısından da daha uygun bir karakterdir, bu yüzden perdeye her zaman seyircinin sağından yaklaşır. Hacivat ise daha atılgan ve bakış açısı her yöne göre çalışır bir karakter olduğundan ve daha açıkgoz, daha hazırcevap özelliklere sahip olduğundan Müslümanlık için daha uygunsuz bir tipleme olarak görülür, bu yüzden de seyirciye her zaman perdenin solundan yaklaşırlar.

Aşağıda Mehmet Ertuğ’un 22 ve 24 Kasım 2012 tarihleri arasında kaleme aldığı “*Karagöz Kıbrıs Sorununu Çözüyor*” oyununun giriş kısmından alıntı yapılarak Mukaddime bölümüne bir örnekleme oluşturulmak istenmiştir.

HACİVAT – (Gelir) Of, hay Hak! Huzur-u hazıran...

Musahabet-ül tatlı!

KARAGÖZ – (İçeriden) Hoş geldin Verhaugen suratlı!

HACİVAT – Bir yâr-i kafadarım olsa...

KARAGÖZ – Kafan darsa- aşağıya ener, bollaştırırım a kerata!

HACİVAT – Biraz Almanca, Fransızca, İngilizce, Amerikanca bilse.
Söyleşiye Başlasak. O söylese, ben dinlesem; ben
dinlesem, o söylese. Bizi Dinleyenler dizlerini dövse! Yâr
bana bir eğlence...

KARAGÖZ – Geliyorum, geliyorum; acele etme!...

HACİVAT – Karagöz'üm nerdesin?

KARAGÖZ – Nerede olacağım yahu; potinlerimin içindeyim!

HACİVAT – Karagöz'üm latifeyi bırak.

KARAGÖZ – Lâtime'yi bırakıp da Eleni'yi mi tutayım yani?

HACİVAT – Gel Karagöz'üm, geçmesin zaman boşuna...

KARAGÖZ – Geliyorum, musandıradan atılmış pambık düşsün
başına!

HACİVAT- Karagöz'üm gel, boş kalmasın bu perde...

KARAGÖZ – Geliyorum, hazır olsun pilâvınan zerde!

b. Muhavere (Diyalog-Söyleşi): Muhavere kısmı fasıla geçmeden önce seyirciyi oyuna ısındırmaya yönelik bir bölümdür. Ana iki karakter Hacivat ve Karagöz'ün gerek duruş, gerek karakter, gerek davranış gerekse konuşma açısından anlatıldığı ve anlaşılır hale getirildiği kısımdır. İki esas karakter dışında birçok yan karakterinde içinde bulunabildiği bir bölümdür. Muhavere birbirlerine zıt iki karakterin yaradılışını, yetişme biçimini ve ses tonunu seyirci açısından ayırt edebilmeyi sağlar. Genellikle fasıl geçecek olan konuyla alakası olmayan konuşmalar içerir. Ancak birkaç muhavere kısmı fasılla da alakalı olabilir ve “hayali” bu bölümü istediği kadar kısaltıp, uzatabilme özgürlüğüne sahiptir. *“Muhavere ile fasıl arasındaki başlıca ayırım, birincinin salt söze dayanışı, olaylar dizisinden sıyrılmış, soyutlaştırılmış oluşudur.”* (And, 2010:47) Muhavere bölümünde, üç dört farklı karakterin de

katıldığı kısmı da “*ara muhavere*” adı verilmektedir. Bu fasıla başlamadan önce muhavereyi uzatmak için kullanılan bir ek muhavere. Ve bu kısmında fasıla alakası yoktur.

Mehmet Ertuğ’un 13 Mayıs 1983 tarihinde kaleme aldığı “Karagöz’ün Babalığı” oyunundan muhavere bölümü;

(Şarkı söyleyerek Furtuna Bey’in hanımı gelir: Düriye’nin Güğümleri Kalaylı...)

F.B.H. – Akşam şerifleriniz hayırlı olsun efendim!

KARAGÖZ – (Kendi kendine) Bu ne güzellik Yârabbi? Bunu kaçırmalı!...

F.B.H. – Bir şey mi dediniz efendim?

KARAGÖZ – Vay hanım kızım, “Beyim sizi beklerdi” dedim, efendim...

F.B.H. – Beni neden bekler, acaba?

KARAGÖZ – Efendi, sizi sırtıma alıp evine götürmemi emretti...

F.B.H. – Ben yayan gidemez miyim?

KARAGÖZ – Aman efendim, sonra iskarpinlerin eskir...

F.B.H. – İlâhi, ne hoş adam; peki efendim...

KARAGÖZ – Hoop!... (Kadını sırtına bindirir, gider; perdenin diğer yanından tekrar gelir).

c. Fasil (Asıl Oyun): Fasil, oyunun kendisidir. Hacivat ve Karagöz’ün yanında diğer karakterlerde konunun içerisinde yer almaktadır. 17. Yüzyılda, belirli ve düzenli bir konunun dışında içerik ve seçilen konu kopuk kopuk sergileniyordu ancak 17. Yüzyıldan günümüze değin konular düzenli bir şekilde ve belirli bir olaylar dizisine uymaya başlamıştır.

“Profesör Jacob’ın Karagöz üzerindeki dörtlü ayırması şöyledir; a) Karagöz’ün iş tutması. b) Karagöz’ün yasak edilen yerlere girmek istemesi veya yapılmaması gereken şeylere burnunu sokması. c) bağımsız bir dolantıda Karagöz’ün kendini güldürücü veya çapraşık bir durumda bulması. ç) Efsanelerden, halk öykülerinden ödünç alınan konulardan yararlanarak yapılan uyarlamalar. Kimi fasıllar bu örneklerden birine tıpatıp uymakta, kimi oyun iki veya daha çok örneğin bir karışımından meydana gelmektedir.”
(And, 2010:59)

Mehmet Ertuğ’un 1970’li yıllarda kaleme aldığı *“Karagöz’ün Akıl Satması”* oyunundan Fasil bölümüne örnek;

KARAGÖZ – Urum’a da aklımızı satamadık. Ah Hacivat, ne işler açtın Başıma? Böyle giderse, kimseye bir şey satacağımız yok!. Hele bir daha deneyelim bakalım.Hamama giren terlermiş...

(Kaideli olarak söyler)

“Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım.

Ustamdan da eyi satarım!”

YAHUDİ – (Şarkı söyleyerek gelir):

Baylari kapisinda,

Ben yordum oni,

Hade da islâğidi,

Hem şalvari, hem doni...

Esyiler alâyim, esyiler alâyim!...

Esyi her ne varisan alâyim!...

KARAGÖZ- *Aradığım adamı buldum galiba. Benim akıldan eskisini Bulamaz!*

Biraz reklâm yapayım; belki Yahudi'ye satarım.

"Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım.

Ustamdan da eyi satarım!"

YAHUDİ – *Maşalâ maşalâ beyim! Ne yaparsın sen?*

KARAGÖZ – *Duymadın mı yahu? Akıl satarım, akıl!*

YAHUDİ – *E da bu kafada akîl vardır beyim?*

KARAGÖZ – *Öküz başı kadar kafada akıl olmaz olur mu? Sen paradan Haber ver?*

YAHUDİ – *E, ne isder beyim bu akîlda?*

KARAGÖZ – *Vallahi, Arap'a satamadım, Urum'a satamadım; sen ne Verirsen ver, sana satacağım be Yahudi!*

YAHUDİ – *Yuzel hatirin için, uşden beş ekşiğine alâyim.*

KARAGÖZ – *Ne dedin, ne dedin sen?*

YAHUDİ – *Uşden beş ekşiğine alâyim.*

KARAGÖZ – *Yapma yahu; üçten beş ekşiğine alacan ha? Al sana! (vurur)*

YAHUDİ – *İ, i anyanya! (kaçar)*

KARAGÖZ – *İ, i anyanya ya! Bu hepsinden baskın çıktı yahu. Üçten beş Beş ekşiğine alacakmış! Yani bizden*

*üstüne para da istedi; Adama boşuna Yahudi
dememişler!...*

d. Bitiş (Epilog): Eğer oyun sırasında Karagöz ve Hacivat kılık değiştirmişlerse eski kıyafetleriyle perdeye geri dönerler. Karagöz oyunun bittiğini haber verir, kusurları için af diler ve gelecek oyunu duyurur. Ve gölge perdesi kapanır. Mehmet Ertuğ, Karagöz perdesini kapattıktan sonra “Zenne” perdeye yaklaşır, müzik gelir ve dansla oyunu bitirir.

Mehmet Ertuğ’un 1 Aralık 2005 tarihinde kaleme aldığı “*Karagöz’ün Şarkıcılığı*” oyunundan bitiş kısmına örnek;

HACİVAT- Aferin Karagöz’üm! Doğrusu beni utandırdın!

*KARAGÖZ – Sende o surat nerde Hacıavcav? Al bir tane de
yenilerden: “Oynama şıkıdım şıkıdım...”*

HACİVAT – Aman efendim, doğrusu beni mest ettin!

KARAGÖZ – Sen de aklınca beni test ettin! (vurur)

HACİVAT – İlâhi Allah’tan bulasın Karagöz’üm!

KARAGÖZ – Sana da uğurlar olsun, a iki gözüm! (vurur)

*HACİVAT – Yıktın perdeyi eyledin veran, varayım sahibine
haber vereyim Heman! (çıkart)*

KARAGÖZ – Adam sandık senin gibi teresi;

Uğurlar olsun, iki gözümün hiçbir tanesi!

*Hayalî – Efendim, oyunumuz erdi sona; her ne sürç-i lisan
ettikse affola!*

2.4. Karagöz Ve Hacivat Tiplerinin Tanımları ve Özellikleri

“Kukla, Karagöz ve Ortaoyunu kişilerinin en büyük özelliği tip olmalarıdır. Bunlar durağan ve değişmez genellemeleridir; kendi istemlerini kullanma güçleri yoktur, bu yüzden sürekli olarak kendi kendilerini yinelerler. Onlardan belli durumlar karşısında belli davranışlar bekleriz. İlişkilerinde de bir değişmezlik vardır. Kişilikleri silinmiştir, belli bir zamana oturtulmamıştır ve belirli bir geçmişleri ve gelecekleri yoktur. Olaylar onlara bir şeyler katmaz, onlar üzerine yaşantılar bir iz bırakmadığı gibi, davranışları da değişmez. Belirme, büyüme, yaşlanma gibi zamanın birikici etkisi onları etkilemez. Belirli kusurlar, özellikler tek bir kişide büyütülmüştür. Dış ve fizik görünüşleri önemlidir, kişinin özünü tamamlar: dramda bir kez olup yinelenmeyen tersine, tipler genelleştirilmiş ve soyutlaştırılmıştır. Bu ya da yalınlaştırma ve şiddetlendirme ile ya da karşılaştırma ve genelleştirme ile olur. Canlı oldukları yanılsamasını (illusion) yaratmazlar.” (And, 2010:62)

“Karagöz ve Ortaoyununda kişileştirme başlıca karşıtlık ve yinelemelerle olur. Her kişi belli davranışları sürekli yinelediği gibi, birbirleriyle de sürekli karşıtlıklar yaratırlar. Bütün tiyatro kişilerinde olduğu gibi burada da bir kişinin tanımlaması ve belirtilmesi dört yoldan olur:

1. Kişilerin dış görünüşleri, fizik özellikleri önemlidir. Bunun başında giyim kuşam gelir. Oyunlarda belli kişiler hep belirli biçimlerde giyinirler. Bu kılık, giyim kuşam, kişinin geldiği yerin, toplumsal sınıfının, yetiştiği yerin yöresel özelliklerini taşır. Ayrıca o kişinin alışkanlıklarını, uğraşını, özelliklerini de belirtir: Sarhoşun elinde içki şişesi, Tuzsuz'un elinde bıçak, Tiryaki'nin elinde afyon çubuğu, Kabadayı'nın elinde tabanca, Kastamonu'lunun elinde balta, Laz'ın elinde

kemençe bulunur. Kimi sakattır, kamburdur, kötürümdür, kiminin boyu Kastamonulu gibi uzun, kimi de Beberuhi gibi cücedir. Kişileri tanıtıcı belirtkeler arasında her kişinin kendine özgü müzik, türkü ve dansları vardır. Kişiler daha perdeye ya da meydana çıkarken, çalınan ezgiden, söylenen türküden, yaptıkları danstan, okudukları şiirden o kişiyi tanıyabiliriz. Bunlar çoğu kez, o kişinin geldiği yerin türküsü ve dansları olur.

2. *Kişilerin konuşması, denilebilir ki, kişileri tanımanın en önemli yoludur. Gerek Karagöz, gerek Ortaoyunu eylem ve dolantı oyunları olmaktan çok söz oyunları oldukları için, konuşmanın yeri önemlidir. İmparatorluğun çeşitli yerlerinden gelen kişiler Türkçeyi geldikleri yerin ağızıyla konuşurlar. Bu lehçe, şive, ağız hep olağan Türkçeyle karşıtlık yaptığı ölçüde, hem bir güldürme yöntemidir, hem de kişiyi tanıtmaya yarar. Olağan, kuralına uygun Türkçe hangisidir? Bu, İstanbul Türkçesidir, ancak özentili, süslü, seçkin olduğu için bu da bir karşıtlık ve bir anlaşmazlık duvarı yaratır. Her kişinin konuşması Karagöz ya da Kavuklu'ya göre anlaşmazlık yarattığı için, kuralına uygun, olağan Türkçeyi İstanbullu halk adamının dili olarak kabul etmek gerekir. Ereği bir imparatorluk topluluğu içindeki çeşitli etnik grupların aralarındaki anlaşma güçlüğü ve bunun yarattığı gerilim ve güldürü ögesidir. Bu anlaşma zorluğu yalnız değişik ağızlardan değil, toplumsal sınıf ayırımından, kekemelik, hımhımlık gibi dil sakatlıklarından ya da anlayış kutluğundan, aptallıktan da kaynaklanabilir. Ağızlar yalnız ses ve dilbilimine aykırılıklardan değil, sesin tını pesliği ya da tizliği, söylenişindeki çabukluk ya da ağırlıkta da değişiklikler gösterirler.*

3. Kişilerin belli olaylar karşısında davranışları, tepkileri, tavırları da kişilerin özelliklerini belirtir. Bu davranışlar kişilerin tip olmasına göre önceden koşullanmış, basmakalıplaşmıştır. Yahudi'nin bir olayda hemen ürküp korkacağını ya da bir alışverişte kıyasıya pazarlık edeceğini, Tiryaki'nin konuşmasının orta yerinde kendinden geçip horlamaya başlayacağını biliriz. Zenneler için içten pazarlıklı davranışlardır bunlar.

4. Kişileri başkalarının onlar için düşündüklerinden tanırız. Pişekar, Kavuklu üzerine; Hacivat, Karagöz üzerine konuşur. İnsanları iyi tanıyan Pişekar ya da Hacivat bize çeşitli kişiler üzerine bilgi verir. Başkalarının verdiği bu bilgi kimi kez bilerek ya da bilmeyerek yanlıştır, ama gene yanlış bilginin ışığında doğru bilgiyi başka yollardan ediniriz." (And, 2010:62-63-64)

Karagöz oyununda başlıca 350 adet figür vardır. Göstermelikler ve birbirleriyle benzeşen karakterleri çıkardıktan sonra ortada sadece 100 ana karakteri simgeleyen suretler kalır. Bunlar kendi aralarında belli gruplara ayrılırlar.

1. Asıl kişiler: Karagöz ve Hacivat

2. Kadınlar: Bütün zenneler.

3. İstanbul lehçesiyle konuşanlar: Tiryaki, Beberuhi, Çelebi

4. Anadolu'dan gelenler: Laz, Kayserili, Kastamonulu

5. Anadolu dışından gelenler: Acem, Arnavut, Muhacir.

6. Müslüman olmayanlar: Rum, Ermeni, Frenk, Yahudi.

7. Özürlü kişiler: Hımhım, Kekeme, Kambur, Aptal-Deli

8. Kabadayı ve sarhoşlar: Külhanbeyi, Kopuk, Zeybekler, Efeler, Tuzsuz Deli Bekir, Sarhoş.

9. Eğlendirici kişiler: Çengi, Köçek, Çalgıcılar.

10. Olağanüstü kişiler: Cinler, Cazular, Ejderhalar.

11. İkinci derece önemli kişiler: Mahalleli, İmam, Ahçı, Satıcılar, Çocuklar, Ferhat, Şirin.

Karagöz: Karagöz kendine yakıştırılan kişilik olarak hiçbir gölge oyununda değişmez. Saf ve temiz ruhludur, patavatsızdır ve ağzına geleni söyler. Bu yüzden de başına çok fazla dert açar. Ancak bu karışık durumlardan kendisini kurtarmayı ve içinden sıyrılmayı iyi becerir. Devamlı olarak algıda problem yaşar ve söylenen sözcükleri genellikle yanlış anlar. Bazen de anladığı halde onları yanlış anlıyormuş izlenimi verir ve onlara ters anlamlar yükler. Sokak diliyle konuşur, bu yüzden de “halk adamı” ünvanına sahiptir. Yapmacılıkları ve eğitim almışların yabancı dilde kullandıkları sözcükleri devamlı suret de alaya alır. Eğitimli değildir. Cesur ve gözüpektir. Karısı ile her zaman arası bozuktur. Hiçbir zaman düzgün bir işi yoktur Hacivat’ın aracılığı ile çeşitli işlerde çalışır. Karagöz, farklı oyunlarda farklı kılıklara girer. Kadın, gelin, eşek, çıplak, bekçi ve Çingene rolleri gibi.

Hacivat ve Karagöz gölge oyununda ana iki karakter onlar olsa da Karagöz hep bir adım önde olmuştur. Her tiyatro sanatında

olduğu gibi geleneksel Türk tiyatrosunda da sergilendiği toplumlarda karakterin o topluma uygunluğu büyük önem taşımaktadır. Karagöz, Türk toplumuna her haliyle ve şekliyle uygun ve uyumlu bir karakter olarak yorumlanır. Ve halk tarafından Karagöz hep sevilen, “kendinden” biriymiş gibi algılanıp sahiplenilir ve hareketleri her zaman yerinde bulunur, bu yüzden her zaman affedilir. Ancak Hacivat “öteki” olarak nitelendirilip dış kapının dış mandalı muamelesini görür ve kibirli, kendini beğenmiş bir tip olarak algılanıp, pek fazla da önemsenmez. Belki de bu yüzden bu gölge oyununun adı her zaman için “Karagöz” olarak isimlendirilmektedir.

Hacivat: “Efendi” kriterlerine uygun, modern bir insan tiplemesidir. Arabulucudur ve kavgalar esnasında ortamı yatıştırma becerisi vardır. “Mürekkep yalamış” ve her konuda muhakkak az da olsa bilgisi olan bir karaktere sahiptir. Yüze gülen, insanın karakterine göre konuşan ve hareket eden, içten pazarlıkçı bir surettir. Karagözden sürekli dayak yemesine rağmen yine de ona karşı bir zaafı vardır ve ondan vazgeçemez. Görgü kurallarına uyar ve Karagöz’e de bu konuda sürekli tavsiyelerde bulunur. Esnek bir kişiliği vardır.

Hacivat aslında Karagöz’ün tam tersine topluma uymayan bir karakter özelliğine sahiptir. Ancak “uyumsuzluk” her zaman için bir toplumda var olması şart olan bir gereksinimdir. Perde oyunundaki uyumsuzluğun büyük bir kısmı Hacivat’a aittir. Karagöz ise ona sadece dayak ve algıdaki sorunları kısmında eşlik etmektedir. “Öteki” olmazsa “ben” diye bir kavramdan bahsedemeyeceğimiz gibi Hacivat olmazsa da Karagözden bahsedemeyeceğimiz kaçınılmaz bir gerçektir.

2.5. Karagöz Gölge Oyunu'nun Tekniği

Karagöz'de teknik; tasvir, suretlerin görüntülerinin hazırlanmasıyla başlar. Karagözcülerin bazıları tasvirlerini kendileri yaparken bazıları ise tasvir yapan tasvirçilere hazırlatır. Karagöz tasvirleri, özellikle deve derisinden ve kalın derilerden yapılır. ***“Dana, sığır, manda derisinden, bu arada ılık geçiren pürüklü Ali Kurna kâğıdından yapıldığı da olur.” (And, 2010:48)*** Karagöz tasvirlerinin deriden yapıyor olmasının sebebi ise; derinin saydamlaştırmaya yatkın oluşu, sıcağa dayanıklı oluşu ve eğilip bükülmemesidir. Mehmet Ertuğ'un bugün kullandığı tasvirlerin içerisinde Karagöz ve Hanım Kız dışında bütün suretler kendi yapımıdır. Karagöz ve Hanım Kız ise Lefkeli Mehmet Efendi'nin kuklalarıdır.

Karagöz perdesinin boyutları eskiden 2 m X 2.5 m iken, bugün 1.10 m X 0.80 m olmuştur. Perdenin kenarları ve kıyıları çiçekli bezden yapılmıştır. Ayna diye adlandırılan beyazı, oyunun tam olarak geçtiği alan ise mermerşahi patiskadandır. ***“Perdenin arkasında ve tabanında perdenin çerçevesine iplerle tutturulmuş peş tahtası (veya destgah) denilen bir raf bulunur.” (And, 2010:48)*** Rafın üzerine görüntüleri ve suretleri aydınlatan meşale konulur. Meşale çeşitli biçimlerle hazırlanabilir ve mumlarla da yapılabilir. Peş tahtası üzerinde birbirini takip eden delikler bulunur ve kimi zaman bu deliklere gerekli görülünce ***“hayal ağacı”*** denilen çatal sopalar sokulur. Bunun amacı ise; çoğu zaman perdede ikiden fazla görüntü olduğu zaman hareketsiz duran görüntülere destek vermek içindir.

“Türk Karagöz'ü yatay çubuklarla oynatıldığı için görüntüler tek yönlü hareket ederler, geri dönemedikleri için perdede geri geri giderler. Bunu yenmek için kimi görüntülere firdöndü adı verilen bir dönerlik sağlanmıştır. Çin gölge oyununda rastlanılan bu dönerlik, görüntülerin sırtında bulunan ufak bir yuvaya, ucunda bir tel bulunan çubuk sokularak gerçekleşir; böylece, görüntü, ekseninde sağa sola bir menteşe gibi döner.” (And, 2010:48) Bu konuda çok önemli araştırmalara imza atan Nurettin Sevin; söylencelerin çok saçma olduğunu ileri sürerek Karagöz'ün tamamen Türklere ait bir gelenekten ibaret olduğunu savunur ve tekniğiyle ilgili çok muzip bir

şaşkınlık yaşadığını ifade eder. British Museum’da gördüğü Bali adası figürleriyle Karagöz suretlerini karşılaştıran araştırmacı; onların bir metre 25 cm. boyunda olduklarını, boyları 30-35 cm’yi geçmeyen Karagöz suretlerinin “adeta hareket halinde minyatürler” olduğu yakıştırmasını yapıyor. Ve Japonya’da oynatılan figürlerin her birini, büyük boy olmalarından dolayı dört kişinin hareket ettirdiğini öğrendiğinde çok şaşırdığını ama aynı şekilde de küçük Karagöz suretlerinin tek kişi tarafından çevik hareketlerle oynatılmasına da yabancıların hayret ettiğini ifade ediyor.

Karagöz “hayali” diye adlandırılan kişiler tarafından perde aracılığıyla seyirciye aktarılan tek kişilik bir gösteri niteliği taşımaktadır. Karagözcünün yanında çırak diye adlandırılan bir kişi daha bulunur. Onun dışında oyunlarda şarkıları ve türküleri okuyanlara da “yardak” adı verilir. Tef çalan yardımcılara da “dayrezen” denilmektedir. Şimdi günümüzde Karagöz oyunlarında olmasa da eskiden dayrezenler şarkılar da söylerler ve velvele de yaparlardı.

Mehmet Ertuğ bu alanda ve bu adada işi tek başına yürüten tek karagözcüdür diyebiliriz. Kendisi, perdeye suretlerini yardımcısı, tefçisi ve yardağı olmadan aktaran “hayali”lerdendir. Bu konuda yakınıp bir çırak yetiştirmek istediğini her konuşmada dile getirse de o kadar sabırlı ve öğrenmeye hevesli biri olmadığını da söylüyor. Bazı kişilerin özellikle de küçük yaşlarda bu oyunun dünyasından onun gibi etkilenebilen çocukların ilk başlarda hevesle başladığını ancak hemen bu işi öğrenmek istedikleri için birkaç gün içerisinde sabır gösteremeyip sıkıldıklarını vurguluyor. Kıbrıs’ta en üzücü olan noktada burası. Mehmet Ertuğ artık geride çırağın bırakacak kadar hem genç değil hem de fazlaca yorgun. O yüzden onu kaybettiğimiz zaman eş zamanlı olarak bu sanatı da ülkemizde kaybetmeye razı olmak zorunda kalacağız. “Emeğine sağlık” denileceğinden bile şüphe duyulması da gerekir.

BÖLÜM 3: KIBRIS'TA GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU

GELENEĞİ

3.1. VAROLUŞU VE TANIMI

Klasik Karagöz oyunlarının sayısı kimilerine göre 30 kimilerine göre ise 29'dur. Ancak bunun dışında bugün izlenen Karagöz oyunlarının çoğu nev'icad oyunlardır. Klasik oyunların dili, esprileri ve konuları günümüze insanına eski ve güncel gelmediği için doğaçlama yöntemiyle teknik olarak aynı kalmakla birlikte konular olarak günümüze uyarlanmış vaziyettedir.

Osmanlı'nın himayesi altında olduğu dönemde adaya gelen Türkler tarafından Karagöz Kıbrıs'a getirilmiştir tezi yaygındır. Bu baz alınarak da Kıbrıs'taki gölge oyunu tarihçesini bu şekilde özetleyebiliriz. Zamanla Karagöz oyununda oluşturulan suretler, yer alan şarkı ve türküler, içeriğini oluşturan konular ve kullanılan dil Kıbrıs'a özgü olup gelenek günümüze kadar bu adada var olmaya devam etmiştir. Kullanılan dil Kıbrıs ağzıdır. Ele alınan konular; Kıbrıs şivesiyle Kıbrıs politikasını ve kültürüne ait, damga vurmuş birçok geleneği ve olayı içerir. 1960'lı yıllara kadar Karagöz Kıbrıs'ta çok eğlendiren, güldüren, düşündüren bir oyun olarak hayatın içerisinde yerini almış ve insanlar tarafından vazgeçilmez olmuştur. Ancak ilerleyen zaman da ihtiyaçlarında değişmesiyle birlikte Karagöz'ün etkisi de insanlar üzerinde azalmaya başladı. Televizyonun da hayatımıza girmesiyle bu canlı tiyatro sona ermeye yakın bir hale gelmiştir.

Teknik açıdan hiçbir değişikliğe uğramayan gölge oyunu Kıbrıs'ta da ilk başlarda mum ışığıyla, daha sonra gaz lambasıyla ve en sonunda da elektrik ışığıyla oynatılmaya devam etmiştir. Ancak son beş yıla yakın bir dönemde Mehmet Ertuğ'un boğazındaki rahatsızlık sebebiyle daha önce canlı olarak oynattığı Karagöz oyunlarını sinevizyonunun aracılığıyla perdeye yansıtıp seyircisiyle buluşturmaya devam ediyor.

3.2. TEMSİLCİLERİ

Kıbrıs'ta Karagözcülerin çoğunlu okumuş kesimden insanlar olup kimileri ise molla ya da öğretmendi. Mehmet Ertuğ da bu alanda Kıbrıs'ta son temsilci olup o da aynı zamanda senelerce öğretmenlik yapmış birisidir.

Polemityalı Ali Hoca (Şair Ali Hoca)

“1920’li yıllarda Karagöz oynattığı saptanan Ali Hoca, kısa boylu, tıknazca, toparlak yanaklı, esmer, badem bıyıklı bir sanatçıydı. Karagöz oynatması pek hoş, halkçı, alçakgönüllü, güleryüzlü birisiydi. Çocuklarla bile şakalaşır, yakınlık gösterirdi. Karagözcülüğü yanında şairliğiyle de tanınmıştı ve bu yönüyle gurur duyduğunu her vesileyle gösterirdi. ‘Şairim ben!’ der, beyitler, dörtlükler okurdu. Kahve duvarlarına veya kapılarının üzerine dörtlükler yazar, ‘Şair Ali Hoca’ diye altlarına imza atardı. Çocukluğunda oyunlarını seyretmiş olan 1907 Cihangir doğumlu Cemal Çomunoğlu’na göre seyrettiği karagözcülerin en ustasıydı.” (Ertuğ, 2007:44)

Poli’li Hasan

“1915-1920 yılları sırasında 30-35 yaşlarında olduğu, gayet ustaca Karagöz oynattığı saptanan Poli’li Hasan, beyaz tenli ve yakışıklı bir sanatçıydı. Eşi ile birlikte dolaşır, gittiği köylerde yalnızca 3-5 gece kalırdı. Eşi, genellikle, Karagöz oynattığı kahvecinin evinde konuk edilirdi.” (Ertuğ, 2007:45)

Hoca (Emekli Öğretmen)

“Halkın yakıştırmasına göre, öğretmenlik yaparken “biraz kaçırmış”, bu yüzden öğretmenlikten ayrılarak Karagözcülüğe başlamıştır. Çok tuhaf hareketleri vardı. Bir kış gecesi Yiğitler (Arçoz) köyünde, eski kahvehanede Karagöz oynatırken havanın çakıp gürlediği, yağmurun bardaktan boşanırcasına yağdığı bir sırada, oyununu bitirir bitirmez, eşyasını

toplayarak Ceyla köyüne gitmeye kalktı. Köy eşrafından Mehmet Hacı Süleyman ve diğer köylülerin ısrarlarına aldırmadan yürüyerek yola çıktı. Aradan çok geçmeden de ölüm haberi duyuldu.” (Ertuğ, 2007:45)

Mağusa’lı Mulla Hüseyin

“Şimdi 70 yaşlarında olanların, oyunlarını görmeyip de yalnızca adını ve ününü duydukları çok ünlü bir sanatçıydı. Bazılarınca en usta KaEdragözcü olarak nitelendirilen Mulla Hasan’ın ustası olup oyun gücü ondan üstündü (Hüseyin Ertuğ’a göre).” (Ertuğ, 2007:45)

Mağusa’lı Mehmet Efendi

“Yalnızca adı saptanabilmiş, hakkında bilgi edinilememiştir.” (Ertuğ, 2007:45)

Kukla’lı Karagözcü Sadık

“Edindiğimiz bilgiye göre, kadınlara ayrı, erkek seyircilere ayrı gösteri yapan bir sanatçıydı.” (Ertuğ, 2007:45)

Karagözcü Kâni Dayı

“1950’li yıllara kadar Limasol’da Kömürcü Mehmet’in kahvehanesinde Karagöz oynattığını saptadığımız Kâni Efendi, çok yetenekli, büyük üne sahip bir Karagözcüydü. Limasol’un Arnavut Mahallesi’nde otururdu. Özellikle Karagöz sesini çok güzel yapardı. Tef eşliğinde Kıbrıs’a özgü şarkı ve türküler söylerdi. Kıbrıs şivesi ile Karagöz oynatır, çoğu güncel olaylarla ilgili esprileri, izleyenleri çok güldürürdü. Suretleri renkli olup kırmızı renk egemendi. Haftanın belirli gecelerinde oturduğu mahallede gösterilerini sunar, büyük bir izleyici kitlesi tarafından izlenirdi. Gösteri akşamları, kahvehanenin sandalyeleri yetmez, sağdan soldan sandalye getirilirdi. Bütün oyunlarını öğrettiği bir rum çırağı vardı. (kaynak kişi: Ali Kanol)” (Ertuğ, 2007:46)

Koca İbrahim

“Uzun süre son zamanların en ünlü Karagözcülerinden Zihni Efendi’nin oyunlarını izlemiş ve onun hakkında epey bilgiye sahip, oyunlarından pasajlar ve besteleriyle şarkılar derlediğimiz Ahmet Çimenoglu (1915 Serdarlı: Çatoz doğumlu)’na göre en usta Karagözcü idi. Lefkoşa’lıydı. Çatozlu Zihni, deve derisinden yapılma renkli tam takım Karagöz “Avadanlığını” Koca İbrahim’den almıştır.” (Ertuğ, 2007: 46)

Çatoz’lu Zihni Usta (Galliga: Nalbant Zihni)

“1950’li yıllara kadar Karagöz oynatmış olan Zihni Usta, orta boylu, burma bıyıklı; başında beyaz “kefiye” bağlı, alacalı köylü gömlekli, siyah dizlikti. Beline kırmızı kuşak sarardı. Lefkoşa’nın Tahtakale semtinden olan Zihni Usta, Serdarlı (Çatoz) köyünden bir hanımla evlendikten sonra oraya yerleşmiştir. Lefkoşa’da Topal Şerif’in Zihni diye bilinirdi. Elinden her iş gelen çok yönlü bir kişiliğe sahipti. Diğer marifetleri yanında çok güzel tel kadayıf dökerdi. Aynı zamanda nalbantlık yapardı. Kalın sesi, özellikle Karagöz sesini çok güzel yapmasını sağlardı. Bıyıkları o derece doluydu ki, Karagöz oynatırken kendine yardımcı olurdu. Örneğin Hımhum sesini yaparken bıyıklarından büyük ölçüde yararlanırdı. Çok sinirli bir kişiydi; iyi para toplarsa, iyi oynatırdı. Değilse, oyunu yarı buçuk bırakır, küfrederek perdeyi yıkarı. Böyle bir durumdan sonra gösterilerine uzunca bir süre ara verir, köylünün yalvarıp yakarmalarına dayanamayarak yine oynatmaya başlardı. Kendi köyünde haftada birkaç gece oynatır, arada diğer köylere de çıkardı. Deve derisinden kesilmiş tam Karagöz takımına sahipti. Ayrıca bütün yardımcı alet-edevatı tamdı. Suretlerin renkleri pek güzeldi. Karagöz takımını, ünlü Karagözcü Koca İbrahim’den almıştı. Bu takım, ölümünden sonra eşi tarafından Lefkoşa’da Tellâl Asım’a satılmış, o da bunları Londra’da, adını saptayamadığımız birisine satmıştır. Zihni Usta, gittiği köylerde 8-10 gece kalır; her akşam değişik bir oyun sergilerdi. Oyunlarında, ününü gölgeleyecek ölçüde, küfürlü sözcükler kullanırdı. (Kaynak: Cemal Çomunoğlu, Ahmet Çimenoglu, Osman Yücel)” (Ertuğ, 2007:47)

Mulla Hasan

“Dilekkaya köyünden olup son zamanlarda yetişen Karagözcülerin en ünlüsüdür. Çocukluğumda tanımak ve bir oyununu izlemek mutluluğuna eriştiğim bu zat, karakuru, hafif kambur, orta boylu, dış görünüşü ile de insan üzerinde hoşça bir etki bırakan, kendi halinde, halim-selim birisiydi. Kinayeli konuşmaları ile de ünlüydü. Espri gücü büyük, hazırcevap bir kişiydi. Eşi Hasane Hanım’la bile kinayeli, cinaslı konuşur; esprileri kendilerini gizlice dinleyenlerin dilinde dolaşır dururdu. Oyunları esnasında bazı efektleri, aslına uygun olarak vermeye çalışır, bazen bu yüzden güç durumlara düştüğü olurdu. Eşiyle birlikte dolaşırdı. Bazen 30-35 gece arka arkaya ve her gece değişik bir oyun oynattığı olurdu. (Kaynak: Hasan Ertuğ)” (Ertuğ, 2007:47)

Karagözcü Mehmet Efendi

“1922 yılında Dağaşan (Vreçça) köyünde doğmuş küçük yaşta Lefke’ye yerleşmiş, Hacı İzzet Ağa tarafından büyütülmüştür. Karagöz oynatmayı ve suret kesmeyi Limasol’da Polili Hasan’dan öğrenmiştir. Bazı suretleri ustalarından almış, geriye kalanı kendisi yapmıştır. 16 yaşında evlenen Mehmet Efendi’nin Karagöz oynatmayı da bu sıralarda öğrenmeye çalıştığı eşi tarafından anlatılmıştır. Asıl adı Mehmet Salih’dir. Okuma-yazması vardı. II. Dünya Savaşı’nda İngiliz askeri yazılan Mehmet Efendi’nin asıl işi ırgatlıktı. Uzun süre madende işçi olarak da çalışmış, geceleri ise sanatını yürütmüştür. Ünlü Karagözcü Mulla Hasan’dan da bir şeyler öğrenmiştir. Değişik birçok yerde yerleşmiş, Lefkoşa ve Mağusa Kaza ve köylerinde oyun oynatmıştır. Bir ara Mağusa limanında çalışmış, geceleri de aynı kasabada Karagöz oynatmıştır. 1963 olaylarına kadar Karagöz oynatan Mehmet Efendi, 1968’de ömür bırakmıştır. Halim-selim bir kişiliğe sahip olan sanatçı, yaptığı suretlerde her tür deri, karton, mika gibi malzeme kullanmıştır. Elimizde suretleri bulunan tek Karagözcü olup tam takım sandığa sahipti. Suretleri arasında 19. Yüzyıla ait olanlara rastlanmış olup çoğu kendisi tarafından parçalar eklenerek kullanılmışlardır. Suretlerinin bir kısmı, normal boyutlardan büyük, yağlanarak geçirimli hale getirilmiş

kalın kartondan yapılmıştır. Klasik Karagöz tiplerinden de oldukça farklı olan bu suretler güzel renklendirilmişlerdir. Kullandığı göstermeliklerden tümüne yakını renksiz ve kalın kartondan kesilmişlerdir. İçlerinde otomobil, uçak gibi modern araçların da bulunması, klasik Karagöz oyunları yanında “nev icad” dediğimiz ve günlük konuları işleyen kendine özgü oyunlar oynattığını göstermektedir. Mehmet Efendi’nin sesi güzel olup oyunlarında tefi de kendi çalar, hiç çırak kullanmazdı. O kadar ustaydı ki 8-10 sureti yalnız başına idare ettiği olurdu. Peş tahtası kullanmazdı. Bazen eşi perde arkasında kendine yardım etmek ister, o razı olmaz “Dur, sonra kaçırırsın!” derdi. Yıl boyunca, hemen her akşam oyun oynatır, oyunlarında temiz bir lisan kullanırdı. Yalnızca oyun başlarında Karagöz’le Hacivat’ı dolaştırırken “hafif tertip” küfür ve şakalara yer verirdi. Seyircisi çoktu ve esprileri herkesi kahkaha boğardı. Yalnız erkeklere değil, bazen sadece kadınlara da oynatırdı. Bu gibi gösterilerde bazı yaşlı erkekler de bulunurdu. Bu gösteriler daha ziyade kendi mahallesinde oturanlar için düzenlenirdi. Birçok oyunlarında ise, kadın-erkek, seyirci olarak yer alırdı. Bunda, dilinin temiz olması en büyük etkindir. Seyircileri arasında Rumlar da vardı. Rumca da bilir, yabancı karakterleri, özellikle Rumlar’ı kendi dillerinde konuştururdu. Oynattığı oyunlar çok çeşitliydi. Görüp hoşlandığı hemen her şeyin suretini yapardı. Suretlerini “Hanım gızdır bu, hanım!” veya “Kelim benim!” diye çocuk sever gibi severdi. Suretleri, soyarak “pamuk gibi beyazlattığı” ağı değnekleriyle oynatırdı. 1960’lı yılların başında Kıbrıs Televizyonu (Rum kesimindeki) program yapması için kendisini davet etmiş, ancak yakınlarının “Sonra oyunlarına seyirci gelmez, müşterin azalır” yollu tavsiyelerine uyarak son zamanlarında “beş-on kuruş çıkardığı” işinden olmamak için kabul etmedi. Suretlerle ilgili bir vasiyeti olmadı. Yanlıca eşine “Bunlardan bir tane bile kaybetme” derdi. Eşine göre “suretler canıydı”. (Kaynak kişi: Feriha Karagözcü)” (Ertuğ, 2007:48)

BÖLÜM 4

"Bir toplumda, o toplumun kültürünü taşıyacak olan insanların yetişmesi kolay olmuyor. Çoğu sanatını tanıtamadan, aktaramadan darağacındaki zengin hazinesiyle birlikte yok olup gitmiştir. Göçen her yaşlı sadece bir insan değil, toplumun sönen bir yıldızıdır. Mehmet Ertuğ, "Karagöz" oyununun araştırmacısı ve uygulayıcı ustası olarak alanında tek, YAŞAYAN BİR İNSAN HAZİNEMİZ'dir. Onun "Karagözcülük" alanındaki araştırmaları olmasaydı "Kıbrıs Türk Karagözcülüğü'nün varlığından asla söz edemeyecek, elimizde hiçbir somut veriyi gösteremeyecektik." (Ali Nesim, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Eski Başkanı)

Yaşadığım ülkede; kaybolmaya yüz tutmuş bir kültür hazinesi olan Karagözcülüğün tek temsilcisi kabul ettiğim Mehmet Ertuğ'u, sanatıyla birlikte kaybolmadan farklı bakış açısıyla ve daha yolun çok başında sayılan bir alan araştırmacısı adayı olarak değerlendirmek istedim. Tezin bu bölümünde; hiçbir yorumdan ve değerlendirmeden kaçınmayarak; edindiğim bilgiler doğrultusunda Mehmet Ertuğ'u tartışmasız bu sanatın başrol kahramanı seçerek; Kıbrıs Geleneksel Türk Tiyatrosu ve "Karagöz" Gölge Oyunu'nu halkbilimsel bakış açısıyla değerlendirmeye çalışacağım.

4.1. MEHMET ERTUĞ'UN HAYATI

Mehmet Ertuğ; Arçoz Köyü'nün Çiftlik Bölgesi'nde dünyaya gelir. Vadili (eski adıyla Lisi) köyünden çağrılan Rum ebe tarafından dünyaya getirilir. İlkokulu yine köyün çiftlik bölgesinde bulunan okulda okudu. İlk öğretmeni; Ratip Muallim; çok dinci bir adamdı ve ilerde Mehmet Ertuğ'un imanlı bir insan olmasını sağlayan ilk öğretmeniydi. *"İnsanın belli bir karakter bağlamasını sağlayan; birinci ailesi, ikinci öğretmeni, üçüncüsü çevresidir. Bu üçü bir insanın kişiliğini yaratır diye düşünüyorum ve ondan çok yararlandım o bakımdan"* İlk üç yıldan sonra yeni öğretmeni Mehmet Zeki Bey olur. Ondan da şimdi kullandığı imza ve el yazısı bakımından etkilenir ve yararlanır. Kıbrıs'a ait ilk marşı ("Dağ başını duman almış") kaideli bir şekilde ilk ondan öğrendi. İlkokul yıllarında hala İngiliz sömürgesinde olan adada bayrak ve Milli Marş yasak olduğundan okullarda sadece İngiliz Milli Marşı Türkçe olarak okutuluyordu. Ancak Mehmet Zeki Bey aynı zamanda bir hafızdı ve Mehmet Ertuğ ve arkadaşlarına "Dağ Başını Duman Almış" Marşını gizlice öğretmişti. Mehmet Ertuğ'un ilkokul hayatı böyle geçti. Daha sonra Larnaka kazasında Bekirpaşa Ortaokulu açıldı. Arçoz köyü Larnaka'ya bağlı olduğu için bu ortaokula kayıt yaptırma zorunluluğu vardı. Ancak köy otobüsleri Lefkoşa ile iletişim içindeydi ve Larnaka ulaşım açısından uyumlu değildi. Ancak çare babası tarafından bulundu. Lefkoşa'daki ilkokullardan birinden diploması yoksa ortaokul ve liselerinde okuma fırsatı verilmiyordu ve böylelikle baba onu buradaki Haydarpaşa İlkokulu'na yeniden yazdırdı. İlkokul sonu ikinci yarısını da burada bitirdikten sonra giriş

sınavlarına yazıldı ve bunu da iyi bir dereceyle geçerek Kıbrıs Türk Lisesi'nde ortaokul öğrenimine başladı. Ortaokul ve lise eğitimini Lefkoşa'da altı yıl boyunca yurtta kalarak tamamladı. Daha sonra Öğretmen Koleji'ni kazandı ve burada da ilk yılını yurtta kalarak geçirdi. En son Gazi Eğitim Enstitüsü'nü burslu kazanarak üniversite eğitimini de Ankara'da tamamlamış oldu ve burada da iki yıl yurtta kaldı.

İlk öğretmenlik deneyimini, İngiliz eğitim sistemine göre onu tatbikata gönderdikleri Lefke İstiklal Okulu'nda gerçekleştirdi. Daha sonra 1961-1962 eğitim yılları arasında Beyarmudu Ziraat Okulu'nda öğretmenlik yapmayı sürdürdü ve ilk ciddi deneyimini burada elde etti. 1962-1963 ders yılında öğretmenliğini Namık Kemal Lisesi'nde sürdürdü. 1963'te çıkan karışıklıklar ve olaylar sebebiyle öğrenim bir süreliğine durduruldu.

Öğretmen Koleji'nin ikinci sınıfında okurken yani 1960 yılında; yine aynı dönemde İngiliz Okulu'nda okuyan 1.50 boylarında, saçlarını at kuyruğu yapan, sarışın, çok güzel diye tanıttığı bir kızla nişanlandı. 6 yıllık nişanlılık döneminden sonra 1966 yılında, eşi olacak hanımın baba evinin bir odasında evlenirler. Mehmet Ertuğ'un ilk baba olduğu yıl 1966 ve şimdi bir oğlan bir de kız olmak üzere iki çocuk babasıdır.

“Ben öğretmen kolejinin ikinci sınıfındayken gene Yenicami'de kalıyordum, hanım da İngiliz okuluna giderdi yukarıdaki, rum tarafındaki İngiliz okuluna giderdi o sırada o da. Oradan gelirdi, otobüse binerdi bizim kaldığımız evin önünden geçer. Gördüm ve vuruldum. Çok güzel bir kızcıktı. At kuyruğu sarı saçlar, biraz da böyle topluca, çok güzel bir ten, yani zamanın en güzel kızlarındandı diyelim ve ben hakikaten çok şey yaptım. O da öğrenci yani 15 yaşında o, o sırada ben de 18 yaşında. O okumak isterdi, ben sevdim bırakmak istemiyorum. Öyle günler oldu, ondan sonra nişan olduk. Anne babası onun razı oldu, biraz gözü garaydım ben, söyledigimi yapardım. Gittim doğrudan doğruya ve istedim. Annemle babama gittim köye, dedim ki; “gelin, lefkoşaya

geleceksiniz”, “nevar?”, “bir kız beğendim onu alacaksınız bana.”, “aman oğlum” bilmem ne, falan filan, köy yerinde de böyle şeylere alışık değiller. “Biraz araştıralım, soruşturalım”, “ne arama, ne sorma. Ya gelirsiniz, ya siz bilirsiniz” dedim. Onlar da beni çok severler. Annem gözü yaşlı geldi biçare. Nihayet onlar garara bağladılar, rahmetlik gaynatam, kayınvalide, onlar çok sevdiler beni, yani o inatçılığımıza galiba biraz sevdiler. “Bir nişan takalım bu çocuklara, o okuluna devam etsin, sen okuluna devam et” dediler. O nişanlılık dönemi araya olaylar girmesiyle 6 yıl sürdü. Ben o arada nişanlıyken Türkiye’ye gittim tahsile, o zor geldi. Ama hanımın desteğiyle, “ben ilkokul öğretmeni olmanı istemem, köy köy dolaşacağız” dedi, “tamam” dedim ve o burslara katılıp gittim. Artık mektupla, o zaman doğru dürüst telefon da yok, hep mektuplaşarak geçti o yıllar. Ondan sonra geldik, olaylar gızıştı, bu defa gene olamadık. Ve en sonunda, işte Magosadan geldikten sonra kayınpederin evinde kalıyordum, “olmaz böyle” dedik ve 6 yıl sonra oranın bir odasında evlendik. Kayınpederin evinde, ortadaki o sündürmede, çünkü olanak yok, olaylar devam ediyor ve orada ancak evlenebildik. Çalgıcı yok, doğrudan doğruya, biraz müzik kasetten, o kadar. Çok zor şartlar altındaydık o zaman. Dediğim gibi; veresiye bir yatak odası yaptırabildik ve kayınpederin evindeki bir oda bize ayrıldı ve onun içerisine evlendik. Çünkü başka olanağımız yok. Bir süre onlarla birlikte kaldık. Ondan sonra ev tuttuk Lefkoşa’nın Gelibolu bölgesinde. Müstakil bir evdi, 7 sene orada kaldık. Ondan sonra öğretmenler apartmanı yapıldı birinci öğretmenler apartmanı. Oradan bir taksitle gene bir yer verdiler bize, oraya yerleştik. Epeyi de orada kaldıktan sonra, son Ortaköy’de Necati Hasan evleri diye dubleks evler yapılıyordu, onlardan, hep borçla, taksitle bir yer aldık ve birkaç sene önce ödeyebildik. Faizi yer insanı, kolay mı?”

4.2. MEHMET ERTUĞ'UN HAYATINDA BÜYÜK YERİ OLAN "İLGİLİ" VE "İLGİSİZ" İNSAN MANZARALARI

Bilimsel bir araştırmaya dayalı olan bu tez; içerisinde küçük de olsa böyle bir bölüm barındırdığı için eleştirilebilir veya bu bölüm gerekli de görülmeyebilir. Araştırmacı tarafından araştırıldığı kişiyi daha iyi anlayabilmek ve seçtiği sanata sebebiyet veren insanları ne kadar önemsediğini yansıtabilmek için bu bölümün gerekli olduğuna kanaat getirmiş ve küçük bir ön bilgi olarak tezinde yer almasına olanak tanımıştır.

1. Salih Dayı ve Hasan Ağa (babası) Arasında Geçen Bir Konuşma

"Cahil adam, okuma yazması bile yok, işçi. Salih dayımız vardı. Şöyle görkemli bir insandı. Gelirdi babamının dükkanına, babam bakkaldı. Babam da şöyle 1.50 boyunda bir adamcağızdı, ilk şapka giyen de galiba oydu köylerde. Fötr şapka. Gelirdi dükkanın kapısında durur; "Hasan", "Söyle Salih Ağa" der babam. "Mıh çıkar Hasan". "Mıh çıkar" bir deyim olarak "hasba çıkar" gibi bişeydir. Halbuki meğer Salih dayı çivi ister. Çiviye bizim orda mıh derler. Ama laf dokunduracak, esprisini yapmadan duramaz. "Mıh çıkar Hasan" babam da altında galmaz bir cevap verirdi gendine. Diyelim ki; babam yemeğini bazen orda, dükkanda yerdı tabi. Yemeğini yerken tam bir müşteri gelir. Tam yemek sırasında geldiği için biraz da babamın canı sıkılır. E ne derler normal olarak? "Buyur yeylim". Bizim orada öyle demezler; "Geç yeylim Ahmet Ağa". "Geç yeylim"; hem gel yeylim anlamına gelir hem de canı sıkıldığı için "geç yeylim" yani "sen git biz yeylim".

2. Alıcı Mehmet Ağa ile İmam Efendi Mehmet Arasında Yaşanan Hikaye

"Alıcı Mehmet Ağa vardı. O da cahilin teki ama Nasreddin Hoca tipli bir adamdı. Böyle durur durur ansızın konuşur ama konuştuğunda bir kitaplık laf eder. Bir gün; bizim köyde şöyle bir durum vardı; senenin büyük günleri tarımla uğraştıkları için hemen hemen boş geçerdi, gahvede oturmakla. Hatta çoğunun oturmaktan dolayı böyle bu gadar (gösteriyor bir yuvarlak çizip göbeğinin üzerine) göbekleri vardı önlerinde, dizlik de böyle

altında falan. Nihayet, gahvede oturmaktan ya iddiyecilik yaparlardı, bir de iddiyecilik vardı bizim köyde. Biri bir şey atar ortaya hangisi daha yüksek sesle bağırarak müdafaa edebilirse o fikri o kazanırdı. İster haklı olsun ister haksız. İddiyecilik diye bir şey vardı. Nihayet, gene böyle gahvede otururlar. Sabah sabah gittiler, herkes sabah gahvesini içer. Oturdular, bir iddiaya girişdiler. Mehmet Ağa dedi ki; “ben herkese söverim, sövebilirim.”, “Yok sövemen”, “Olur mu? Söverim. Kim isdersa olsun”, dedi bir tanesi “yahu hocaya sövebilirmin?” Köyün imamı Mehmet Ağa vardı. Mehmet Efendi de çok terbiyeli, senelerce hem öğretmenlik hem imamlık yapmış, fesli bir adamdı. Eniştemiz olurdu, büyük eniştemiz, Allah adamı. Mümkün mü ona bir şey söylemek. Nasıl küfredeceksin. “Ben küfrederim” dedi. İddiaya girdiler. “bekleyin, birazdan Mehmet Efendi gelecek gahvesini içmeye, guşluk olunca o gelir, göreceksiniz” dedi. Kafasından o gurdu daha evvelden. Hoca Efendinin çok gullandığı bir söz vardı; “Vay gardaş vay, söyleme gardaş, yapma be gardaş, etme be gardaş” halim salim, onu söyler. Taktı kafasına ondan yakalayarak küfredecek. Geldi hoca, oturdu gahveye “selamün aleyküm” “aleyküm selam”, oturdu. “Merhaba” herkes birer defa merhaba der. Merhabalaşdılar da. Ondan sonra gitti Alıcı Mehmet Ağa, oturdu hocanın yanına hiçbirşey yokmuş gibi, ondan sonra başladı gendi gendine; “Ben çok aşağılık bir adamım ağam, ben eşeğim ağam, ben eşeğim.”, “Vay gardaş vay, söyleme be gardaş da günahdır.” der şimdi hoca. “Hayır hocam ben eşeğim, köpeğim ben, köpekten da aşağıyım.”, “Vay gardaş söyleme gardaş” bilmem ne. Halk başladı için için gülmeye. “Ben eşeğim” e eşeğin kardeşi, e hoca der “Söyleme gardaş”, eşeğin gardaşı ne olur? Eşek, köpeğin gardaşı köpek. Böylece istediği lafı söyledi, hoca da “yapma gardaş etme gardaş” diye sahiplendi saf saf. Ondan sonra hoca gidince “Nasıl?” dedi, “Gazandın sen” dediler. Hayret yani bunlar cahil insanlar. Bazen de tabi kavgaya da girerlerdi ama iddiyecilik de çok önemli bir şeydi bizim köyde”

3. Babasının yeğeni Mehmet Hacı Süleyman ve Babası Hasan Ağa Arasında Yaşanan Tartışma

“Nenem öldü. Gömdük. Çıkıyoruz mezarlıktan. Herkes üzgün tabi. Babamın yeğeni Mehmet Hacı Süleyman, o da üzgün. Çıkıyoruz tam, o önce gider, babam arkasında ben, giderken böyle mezarlığın içinde yüksekçe bir yere geldik. “Hasan” dedi, döndü babama Mehmet Hacı Süleyman. “Söyle Mehmet” dedi. “Ayıralım burayı sana, ne güzel hem yüksek hem serin” dedi. Babam hem sinirli adam hem de acı içinde o sırada, anasını gömdü. “Amman şimdi çingar çıkacak mezarlığın içinde” dedim kendi kendime. Babam başlayacak bağırıp çağırmaya, yüksek sesle başlar bağırmaya gızınca. “Yandık” dedim. Ne dese beğenin babam; “Sıra sende değil mi ya Mehmet” dedi. İpteydim, indim, gurtuldum.”

4. Lefkaralı Mono Hüseyin

“Gerçek bir meddahtı. Gençliğimde, köydeyken babamın bakkaliyesi vardı, o bakkal dükkanına gelirdi. Mono Hüseyin dediğimiz; böyle bir hasır şapkası olan başında, dizlikli, yaşlı bir kişiydi o zaman ve köy köy dolaşır, zeytinyağı satardı. Büyük bidonlarda zeytinyağı vardı, onları biner köy otobüsüne bir köye gelir, indirir mesela benim babamın bakkaliyesine indirirdi, ondan sonra isteyenlere yavaş yavaş dağıtırdı. Doldurur, doldurur şişelere, damacanalara falan satardı onları ama çok hoş sohbet bir insandı. Gittiği yerde insanları kırıp geçirirdi. Bir de hoş konuşması vardı. Ansızın mesela bir şey söylerdi böyle: “Çocuğunan çıkma yola başına gelir bela” (Mono Hüseyin’in ses tonuyla söylüyor hatırladığı bu sözleri). Atasözü değerinde sözleri vardı. “Çocuğunan çıkma yola eşeği düşerisan ağlar, eşeğin düşerisa güler.” Kendi eşeği düşerse çocuğun ağlar, senin eşeğin düşerse güler. Çocuklarla ilgili böyle iki sözü var aklımda. Sonra bir şoförden bahsederdi. Bir zamanlar bir şoför vardı, bunları hep gelir ballandıra ballandıra anlatırdı. Her tarafına toplanırdı insanlar, kahvehanede bilmem nerde ve dinlerlerdi. Çok severlerdi gendini. Bir başka hikayesi onun bir şoförle ilgili: Bir şoför varmış. Bu ne zaman arabasına hoca, hacı, papaz, din adamı, dinle ilgili birini alsa başına bir şey gelir,

arabası bozulur. Otobüsü var bir köyden bir şehre. Onun için kimseyi böyle din adamı oldu mu koymazmış otobüse, tövbe etti ve kimseyi koymaz. Bir gün şakır şakır yağmur yağar, otobüsle gider ve bir de yan tarafından yola bir papaz fırlamış, yağmurun içinde adam aman dursun da alsın gendini otobüse. Durdu, uzanmış pencereden “drava babamu drava ce esse vallo” demiş, basmış. “Yürü papaz yürü de seni almam” ama Rumcasını söyledi. Rumcası daha kuvvetliydi Lefkaralıların. Bir de bunu anlatırdı. Halk böyle bunu devamlı dinler, defalarca her geldiğinde anlatırdı. Daha neler neler anlatırdı.”

5. Boğazköy’de mücahitlik yaparken çavuşunun ona anlattığı bir hikaye.

“Bir çavuşumuz vardı bizim Boğaz’da ben mücahitken, okuma yazması olmayan bir çavuşumuz vardı, fellah. Neler yapardı neler. Onun anlattığı bir şey vardı. Fellahlar bir gün gitmişler, tavuk çaldılar, birkaç tane. Getirdiler hemen, çabucak soydular, attılar gazana. Başladı gaynamaya, bir de baktılar, galiba gördüler bunları, haber verdiler polise, birkaç polis garşidan gelir. Bir tanesi içlerinden bunu gören bir tanesi “Tumaniler gennadı” demiş. “Tumani” polis demektir. “Tumaniler gennadı” da deriz ya bazen biz “Tavşanlar gunnadı” yani çok sayıda doğurdu deriz biz de. Çok halde geliyorlar. Deyene kadar bak sen yöntemlerine. Hemen gitmiş her biri, aldı eline duttu tavuğu, biri kopardı boynundan, biri kafasını koydu cebine, öteki kadın önünde önlük da var cebi da var önünde, koparmış ganatlarını goymuş onun içerisine, öbürü onu, öbürü onu, iki saniye içerisinde galdı gazan kaynar su. Geldi polis demiş; “Siz tavuk çalmışsınız” “Yok biz su gaynadırık” demişler. Bulamadı kaçtı. Nerden tahmin etsin polis bunların o tavukları parça parça edip de kimi cebine, kimi goynuna koyduğunu. Çıkmadı ortaya. Bu iş için biçilmiş kaftandılar, öyle yetişirler.”

6. Safiyecik

“Ön sırada Safiyecik oturur, çok hoş bir kızcık, güzelcik, çıtı pıtı ikinci sınıfta, zavalıcık, nihayet; baktım ki ben ders anlatırken Safiye bir

şeylerle uğraşiyor. İki de bir de çeker böyle önüne sıranın içinden bir şeyler, resimcik yapar, falan filan. “Nedir yaptığın senin, ver bakayım bana” dedim, çocuk bir gorktu. Aldım kağıdı, “demek sen beni dinlemen, ben ders veririm sen resim yapan ha?” dedim. Aldım elinden defteri, şöyle defteri yırtar gibi yaptım, sesi de çıkardım, goydum benim masanın çekmecesine. Taklitçiliğim var o zamandan, herkes de zannetti, Safiyecek de zannetti hakikaten yırttım defterini. Bir başlamaz mı ağlamaya “ben defterimi isterim, defterimi yırttın”, “sus bakayım” dedim, sustu. Ders sonunda, “gel bakayım buraya” dedim, “defterimi yırttın öğretmenim” dedi, tekrar başladı ağlamaya. Dedim “peki bir kere daha yapmayacağına söz ver, okuyayım üfleyim de defterin bütün olsun” “olur mu hiç?”, bütün çocuklar diktiler gözlerini böyle bakarlar, çıkardım defteri “aha bak defterin tamam” dedim. Hemen yayıldı öğrenciler arasında, Mehmet Bey okur üfler de parçalanmış defteri bütün yapar.”

7. Tekirdağlı Hüseyin ve Çolak Süleyman

“Kocaman bir adam, bıyıklı ama çok da komik. Hemen bütün güreşçiler toplandılar, gittik bir sınıfa girdik bizim, hepsi oturdu, “anlat baba, anlat baba”, biraz nazlandı önce, Karadenizli de bu, çok acayip de bir konuşması var, “tamam” dedi nihayet, razı oldu, anladacak. “Bir gün geldi bana dedi Tekirdağlı, ben Kıbrıs’a gidiyorum, cırak lazım bana, gelir misin? toplayalım paraları gelelim. ‘tamam ustacığım zaten ben alışkınım gidelim şehirlere, köy düğünlerine, orada güreşirim, patır kütür düşerim altlarına, en sonunda ağanın oğlu gelir, ona yenilirim, kaparım düveyi giderim.” Büyük ödülü alır gider, öbürlere mahsus yenilir, onu yener, halbuki çok guvvetli adam. “Tamam” demiş. Tekirdağlı demiş gendine; “Ben yeneceğim sen yenileceksin, daha doğrusu sen yenileceksin, arkasından ben yeneceğim Yunanlıyı, alacağız paraları geleceğiz.”, “tamam ustacığım ben zaten alışkınım yenilmeye.” Çıkmışlar, gelmişler burada bir otel vardı, şimdi park yeridir, oradaydı o otel, oradaydı iki gatlı bir bina vardı ben hatırlıyorum. Karşıda da o yıkık Kumarcılar Han’ı var ya, onun önünde de o asmanın olduğu yerde Pehlivan Vadilili Ahmet Dayı, gahvecilik yapardı ve o gahveye

da “Pehlivanın Gahvesi” derlerdi. Gelen pehlivanlar oraya gelirlerdi, oraya ener, gahvelerini içerler, orada söyleşirlerdi. Nihayet, “tamam ustacığım, bindik vapura gittik, geldik, dedi bana ‘sen yenilecen ha’ tamam ustacığım yenilecem” dedim. Geldiler, yerleştiler otele, nihayet güreş günü yaklaştı, “bir gün eğri bacaklı bir adamcık geldi bana (Eğri Bacak Hüseyin Dayı vardı, taksici, bilirdim, tanırdım) dedi bana bak bişey duyduk biz pehlivan, sen yenilecekmişsin Rum’a, sakın yenilme, bizi rezil etme, Rumlar bize ne demeye başladılar biliyor musun?, ‘bakın sizden pehlivan çıkmaz.’” Bizim Yunanlı pehlivan gelmiş, onlar da Yunanistan’dan getirttiler Jim London diye bir pehlivan, guvvetli yani o da. “Gelmişken bizim pehlivan buraya getirin sizin garıları da belki sizden da pehlivan çıkar”, aynen böyle demiş. “Haçan bunu duyunca benim kan beynime fırladı.” Dedi bizim Karadenizli, Karadenizli nihayet. “yenilme bana dedi, bizi yeter ki rezil etme, biz sana para toplayıp vereceğiz dedi bana dayı, tamam dedim, Tekirdağlı’nın bundan haberi olmasın, ustamın haberi olmasın” dedi. Nihayet güreş günü geldi, “gittik biz Jimnastrio’ya (yani stadyuma rum tarafındaki) ortaya bir minder kurdular, etrafta da iplerle çevrili, girmezden evvel Tekirdağlı bana tekrar dedi ‘yenilecen ha’ ben de tamam ustacığım dedim ama yenilmeycem, çıktık bütün ne kadar para varsa topladık aldık gişeden (pazarlıkları o, bütün para sizin yeter ki yenilsin, o yenilecek bu sefer iş gızışacak, ikinci kez güreşilecek, Tekirdağlı ile güreşilecek, Tekirdağlıyı yenecek pehlivan yok zaten, o da yenecek, paralar hep bunların) çıktım mindere, MahşerAllah, bağırmalar, çağırmalar, kıyamet kopuyor, nihayet başladık oynaşmaya (daha önce birbirlerine karşı deneme yaparlar) ansızın saldırdım Rum’un üzerine ‘nedir yaptığın’ dedi bana, Türkçe da bilir, toto güreş ulan dedim (ciddi güreş yani) Rum başladı ağlamaya, gözlerinden yaşlar dökülür dedi bana; ‘sen çocuk var?’ var dedim hem da ikiz; ‘e sen çocuk var, ben çocuk var yapma etme, pazarlık’ pazarlık mazarlık yok, toto güreş ulan dedim, başladım govalamaya bunu, o gaçar ben govalarım (ama o öyle yaptığında, anlattığında bütün güreşçiler daha önce de dinledi bunun anlattığını ben govaliyirim... der, diğerleri hep bir ağızdan o gaçiyirrrr derler. Ama görsen ne enteresan şey) ben tutarım, o bağırır” Nihayet Rum oğlu yapışmış iplere; “tuttum

bacaklarından, ben çekiyorum, o minder bir galkar, bir iner nihayet çeke çeke kopardım gendini yere, yatırdım yere, bindim üstüne oturdum, Rum bağıırır altımda, Rumlar bar bar bağıırılar, feryat figan, baktım baş ucumda Tekirdağlı, 'naptın ulan' dedi, ben kaçtım, ben kaçarım, o govalar, nihayet beni duttu, ustacığım böyle böyle mesele dedim, 'ulan ne halt edeceğiz şimdi' dedi, (galdılar öyle paraları da geri verdiler) bunun üzerine başladık kasaba kasaba dolaşıp da gösteri güreşi yapmaya. (gösteri güreşi dediği ciddi güreş değil, Tekirdağlıyla gendi güreş yaparlar, gösteri güreşi ve gelen seyirciden ne toplarlarsa işte) o sıralar bizim güreşçiler Grekoromen Güreşler'de İsveç'te dünya birincisi seçildilerdi, onun filmi de gelmişti o sırada, onu halka önce gösteriyorduk, arkasından gösteri güreşini yapıyorduk." Asıl adı Süleyman Baştımur'dur, milli takımda da öyle. Ne koydu adını bura gelirken; Çolak Süleyman. Ne çolaklığı var ne bişeyi, Çolak Süleyman. Çolak Süleyman'a sordum; "gösteri güreşi yapardınız. Nasıldı Tekirdağlı'yınan?" "ben ona karşı durabilirmiydum, o insan azmanıydı." Hakikaten de öyle. 13 sene tarihi Kırkpınar Güreşlerinde baş pehlivan olmuş ve altın kemer takmış biriydi Tekirdağlı Hüseyin. Dev gibi bir adamdı. Bunu görürdü bizim, büyük dayım vardı Menteş, diyor; "türkü yenecek yoktur." Her tatilde çıkar gider şeye, boy 1.50 Menteş dayımın, köyde, galkar gider Lisi'ye, Lisi 3000-4000 kişilik rum köyü o zaman, hep rum, orada bir kunduracı vardı, ayakkabılarını tamir ettirecek, kunturacı da rum tabi ve ahbaplaşırlar. Bir ara Rum der gendine, adı Mistiri, Mistiri der gendine; "Menteş dayı bak bu oğlumdur, karşıdaki (genç çocuk, güçlü guvvetli, boylu poslu), nasıl?" "eh" der Menteş dayım, nasıl olsa rum, öyle bir kanaat vardı eskiden Türklerde. "Ne hı hı Menteş " "e ne olacak, işte" "yok ne levendis (tam bir leventtir)" "preh, güreşebilir mi?" "hade Menteş bir yerini gıracak, nedir senin söylediğin" onun yaşı ilerlemiş, 1.50 boyunda düşünebilirim. "gaksın güreşelim" gülerler, geçerler ve güreşmez çocuk. Ondan sonra gelir durumu anladır babamın dükkanında, babam der; "vay dayı vay durman bir yere, rezil edecen bizi" "ey be köpek, ne bilir be rum güreşmeye, ben ona bir bayda dakdım mı yerde bulacaydı gendini", öyle bir de kanaat vardı eski Türklerde."

8. Menteş Dayı

“O zaman bizim köy, Türkler güçlüydü, daha zengindi, yarı yarıyaydı köy ama Türkler daha zengin, daha etkili ve bir de Rumlara garşı gız alınır, verilmez düşüncesi vardı bizim köyde. Hatta bu Menteş Dayı dediğim bir rum gızını sevdi, yürekli insandı, o gadar kardeşleri babası reddeddi, “yürü gidiyoruz, karım olacan” dedi. Bitti o gadar, aldı, bütün Rumlar ayaklandı, kilise ayaklandı, ayırttılar, başka bir ruma verdiler rahmetlik Şifa Genaplayı, aldılar gelin ettiler geni, rum ama beş vakit namazını gıladı, Şifa ismine da ondan sonra sahip oldu, aldılar götürdüler gendini başka köye düğün yapıyorlar gendilerine, arabaların giderler köye, gitti dayım gurtardı gendini birkaç dane arkadaşıyla birlikte ve Rumlar hiçbir şey yapamadı, “gık” deyemediler. Aldı getirdi gendini, beş vakit namazını hayatının sonuna gadar gıldı ve çok da eyi bir gadıncağızı. Bizim köyde çok var böyleleri.”

9. Ruso’da Öğretmen iken yaşadığı bir olay

“Ruso’da öğretmenim, din bilgisi öğretmeni gönderildi çünkü şöyle bir şey de vardı; doldururdu arkadaşlar gendini “bu garınca duası nedir be hoca?”, “o garınca duasını yazıp da garınca olan yere goyarsanız ve yahut evin herhangi bir bucağına goyarsanız, oraya katiyen garınca uğramaz” derdi. Bir iki böyle acayip şeyleri vardı, okul müdürü def etti gendini. Ondan sonra da döndü “Mehmet senin derslerin az” müdür müaviniydim ben çünkü; beş altı saat dersim vardı haftada, “bak da bu çocukların bu dersi boş geçmesin, Din ve Ahlak Bilgisi dersine sen gir, ben seni uygun gördüm” kabul ettim zaten kitabı var, başladık gidiyoruz, bir gün namaz sureleri diye bir bölüm geldi, namaz suresini veriyor, Türkçe karşılığını da hemen veriyor, sure “Tebbet Suresi”, kafiyeli gider sure, dedim bir de bakayım Türkçesine çünkü ilkokuldayken de bize ezberlettilerdi bu sureyi. Hatırım da var. Anlamı şu; “Ebulehebin elleri kurusun, gurudu da , leşini sokakta köpekler sürüklesin, sürükledi da, eşi da aynı akıbeta uğrasın, uğradı da.” Asıl beddua hem da bu namaz suresidir, gittiğinde camiye surelerden seçen ve isdersan bu sureyi okun, ellerini açan ve okumaya başlan ve dua zanneden bunu Arapça olduğu için ama beddua. Ben dedim ki gendi gendime “benim

dinimde benim bildiğim kadarıyla beddua yok, dua var.” Gendimi alamadım ve soğudum, o dersten de soğudum yani. Nerdeyse Müslümanlıktan da soğuyacağıdım. Geldim Dedezade diye dini bilgisi çok büyük olan bir zat vardı, rahmetli oldu, burada halı tüccarıydı, Evkafın garşısında çok güzel bir yeri vardı, zengin insan ve bir hacı. Gittim onun dükkanına, şakalaşırdık da bazen kendisiyle; “Hacı Efendi”, “vay hocam buyur, hürmetler” çok da datlı dilli bir insandı. “Yau boşver sen senin dinin de hayır yok” dedim; “Aman hocam tövbe de”, “yau bırak söyletme beni”, “noldu hocam” “sen o Tevbetta Suresini bilirmin?” “bilirim ya hemen okuyayım” “peki bu namaz suresidir değil mi?” “Evet hocam”, “namaz da bunu okumak sevaptır değil mi?” “yani namaz surelerinden biridir” “peki anlamını da bilirmin?”, aynı anlamını da söylediğim gibi söyledi. Dedim; “Yau hoca müsaadenle; doğru mu bu sureler Allah tarafından indirildiği halde, böyle bir şey indirmesi Allahın mümkün mü? Olmaz böyle şey.” “Aman hocam ben sana sebebini anlatayım; Ebuleheb, Hz. Peygamber efendimizin amcasıydı ve peygamberimize inanmadı, çok kötülükler yaptı, peygamberimizin de canı yandı ve bunun üzerine Allah şikayet etti, Allah’tan da böyle bir şey nazil oldu. Gene döndüm dedim gendine “Hacı Efendi senin dinin de hayır yok. ben bu gadarını bilirim” Basar kakkahayı da tabi, çok hoşgörülü bir insandı. Öyle “vay kafır” deyecek insan değildi. Eskiden öyleydi, “vay kafır” derlerdi hemen, bir şey hakkında bir şey söyledin mi, onun hakkında açıklama yapamadığı için sana hocalar hacılar, “kafir oldun sen” derlerdi, gızarlardı.”

4.3. KIBRIS'TA BİR “HAYALİ” DOĞURAN ARÇOZ KÖYÜ

Arçoz köyü; şimdiki adıyla Yigitler; aşağı ve yukarı Arçoz diye adlandırdıkları iki bölgeye ayrılıyordu. Aşağı Arçoz, “hayali”nin doğduğu çiflik bölgesi olarak adlandırılıyordu. İki bölge arasındaki uzaklık aşağı yukarı 100-150 metre kadardı. Çocukluk dönemini geçirdiği o yıllarda köyün nüfüsü 700 dolaylarında olup, nüfusun çoğunluğu Türklerden oluşuyordu.

Mehmet Ertuğ'un kaldığı ve çiftlik bölgesinde, evinin yakınında bulunan Venediklilerin zamanından kalma akarsu köyün doğal güzelliklerinden biriydi. Akarsuyun etrafında bulunan üzüm bağları, incir ağaçları, çok uzun ve gölgesini hiçbir zaman eksik etmeyen kavak ağaçları, dut ve söğüt ağaçları, dedesinin kendi eliyle aşıladığı 8 çeşit üzüm bağları, zerdali ve kayısı ağaçları, badem ağaçları ve akarsuyun biraz daha aşağısında bulunan enginarlıklar hem bu doğal güzelliği zenginleştiren bir başka doğal hazine özelliğini taşıyor hem de köyde bulunan fakir fukaranın açlık hissidini gideriyordu.

Arçoz köyünde bulunan Türkler varlıklı insanlar olduklarından ev mimarisi ve yapıları da günümüzde hala birçok kesim tarafından yaptırılması zor olan bir özelliğe sahipti. En önemlisi o yıllarda bile her evde alttan ısıtmalı hamamların bulunmasıydı. Köylüler; köyün üst başında bulunan Teknelik bölgesine gidip oradaki taşları bloklar halinde kesip, hamamın zeminini bu kestikleri taşlardan oluşturuyorlardı. Altı ocak, üstü tek parça halinde kocaman bir taş oturtulurdu. *“Dıştan yanar, altına dıştan odun atarsınız, yakarsınız ve hemen o giriş kısmının üzerinde bir küp vardır, küpe su doldurursunuz, o küpün içindeki ısınır içerde, başka bir tekne vardır, o tekneye de soğuk su doldurursunuz, küpün bir ucundan şey vardır içeri doğru musluk vardır, o musluktan açarsınız akar sıcak su, soğuk su da ekleyerek ılıştırır ve yıkanırsınız. Ama o bastığınız yer, sımsıcak. Kışta özellikle. Bazen çıplak ayakla giremezsiniz onun içine, yanar ayaklarınız, pabuç ve yahut nalın, nalın giyerdik biz. Tahta nalınlarımız vardı onunla girerdik. Bir ter dökersiniz onun içinde. Yukarda da ışık girsin diye, kubbelidir üzeri. Bizim hamam; iki kubbeliydi, kerpiçten yapılma ama kubbeli ve kubbenin üzerinde de perisganlar vardı böyle, yukardan ok monte edilir, girdiğinizde içeri ışık*

yukardan vururdu içeri. Yıkanılan yer bir kısmı, ondan iki merdiven ayacıyla inerdimiz, iki kubbeli orası da soğukluk. Çıktığınızda hemen dışarı çıkmazsınız, başka türlü hasta olursunuz, birden hava vurmasın diye kademeli olarak oradan çıkarsınız, o sıcak şeyden. Bir müddet yıkanmadan önce de girer kalırsınız, “kiri kabarır insanın” derlerdi. Kirin kabarıncaya kadar beklerdin o sıcakta. Ondan sonra da kese vardı. Gene yakınlarından biri gelir mesela beni annem keselerdi sırtımı, babamın da öyle. Böyle bir yer ve bol bol suyla yıkanılırdı. Su da tasla, tas vardı, tasla alır dökerdiniz başınızdan aşağıya. Ondan sonra bir silecek vardı, sileceğe sarınır çıkardınız. İçerde de otururken tahta tokmak vardı, o tokmağa otururdunuz ve yıkanırdınız. Çıkarken sarınırsınız havluya. Bir de ikinci bir havlu vardı. İlki vücudunuz suyunu almak için, öbürü de başınıza sarardınız. Burnunuzu da hatta kapatarak, özellikle kışın, o hava hemen vurmasın ve hasta olmayasınız diye, ondan sonra çıkar odanıza giderdiniz. Her evin ayrı ayrı. Olmayanlar da, fakirlerin yoktu. Olmayanlar, hamam yakığında o varlıklı kişiler, hamamı olmayan fakirlere haber salardı.”

Ev içi dekorun diğer bir ilgi çekici özelliği ise her evin bir aş odasının bulunuyor olmasıydı. Aş odasında ocak bulundurulur, içinde odun yakılır, tencere veya sac ise ocağın üzerine konulurdu. Yerde her zaman için bir sini bulundurulur ve yemekler sıcak sıcak ocaktan taşınıp sini denilen yuvarlak tepsinin içerisine servis edilirdi. 1950’li yıllara gelindiğinde ise köyün büyük bir kısmı mutfak ile aş odasını ayırmış ve bir yemek odası oluşturmuştu. Böylelikle Arçoz köyü 1950’li yılların sonunda; yemek odasına sandalye ve masa koymakla sofra kültürüne geçişini gerçekleştirmiş oluyordu. Çatal (piron) ve kaşık Mehmet Ertuğ’un çocukluk yıllarına denk gelmiş ancak daha önceleri köyde yemekler ya elle ya da tahta kaşıkla yenilirdi. “Elle yemezsen yemeğin dadını bulaman” deyiimi bu yüzden köyde yaygındı. İlk başlarda zorlanmaları ve alışmaları da bu sebepten idi. Geleneğin yerine başka bir yenilik eklenerek yeni bir geleneğe alışılması her toplumu zorladığı gibi Arçoz köyünün insanını da ilk başlarda zorlamıştı.

Yemek çeşitleri açısından zengin bir menüye sahiptiler. Türkler varlıklı oldukları için etli yemeklerin her türlüünü pişirip yiyebiliyorlardı. Bunun yanında sebze ve tavukla yapılan yemek çeşitleri de yaygındı. Ancak köyde bulunan Rumlar fakir kesimi oluşturdıkları için temizlik ve yemek yapma açısından şanslı değillerdi. *“Karşılaştırmalı bir şey yapayım Rumlarla; bizde insanımız böyle temiz olduğu için kızlarımız erkeklerimiz bir de sünnet olayı olduğu için, o da önemlidir temizlik bakımından, çok önemlidir. Evlendiğinde kızlarımız genelde “yüzlerine nur yağdı” derdik. Yani o evliliğin getirdiği ayrı bir güzellik gelirdi yüzlerine ve güzelleşirdi. Ne kadar güzel olmasa bile evlenince bir güzellik gelirdi yüzüne, “nur yağdı yüzüne” derdi eski insanlar. Buna karşın çok güzel Rum kızları da vardı hatta bizimkiler dayanamazlar alırlardı hep. Kız vermezdik ama kız alırdık çok o şekilde. Böyle kızların çoğu, Türk almayanların çoğu evlendiklerinde bir süre sonra en güzelleri bile başlardı yüzlerinde acayip çirkinleşme, çillenme, ciltlerinde bir kötü durum başlardı. Bunu ben hep şeye bağlarım; iyi temizlik bilmemelerine ve bir de erkeklerinin sünnet olmamasına. Ve Rum kızlarının çoğu çirkinleşirdi ve biz şaşardık. Rum kadınları genellikle az yıkandıkları için yanlarına yaklaştığınızda acayip bir koku vururdu size. Bu koku biraz da fakir oldukları için etli yemek yapma yerine daha ziyade gavrıntı gibi yemekler yaparlar ve bu yemeklerinde de “diyanisi” kullanırlardı. Diyanisi demek; yağda soğan kızartma demektir. Yağda soğan kızartırlar ve onu yemeğin üstüne dökerlerdi en sonunda, bu yapıldığında muazzam bir kokusu vardır ve insanın üstüne siner. Ve bir de odun yakarlar çalı çırpıyla pişirirlerdi yemeğini, onun is kokusu da üzerlerine sinerdi ve Rum kadını falan gördüğümüzde biraz uzak dururduk, o koku gelmesin diye. Halbuki Türk kadınları mis gibi kokarlardı.”*

Arçoz köyünde yaşayan ve Türk olan halkın hepsi, yardımsever Nasreddin Hoca, Keloğlan ve Karagöz kadar ince mizah yapabilecek zekaya sahip, paylaşımcı ve dini bütün insanlar olarak hafızalarda yer etmiştir. Köylünün bu özelliklerini bu şekilde bir özetle sunmak; bir Arçozlu'nun ağzından kaleme almak, yanlı bir yaklaşım ve objektik olmayan bir yorum

olarak algılanabilir. Ancak araştırmacının kafasında elde edilen verilere göre bu tür bir yaklaşım söz konusu olmuştur.

“Bunun üzerine benim inancım ne oldu, ona bağlayayım da seni azad edeyim. Bir ara İngilizce bir yazı okudum bir dergide. Bir zamanlar Kanada’da birisi bunalır bu dincilerin elinden ve oturur bir makale yazar bir gazeteye, gazete de yayınlar. Der ki; özetin özeti “ Allah ölmüştür.” Bunun üzerine oranın Başpiskoposu oturur ve aynı gazeteye aynı sütunda yayınlanmak üzere bir yazı yazar. Onun da özeti ama özetin özeti değil bu; “senin anladığın anlamda bir Allah yoktur ki ölsün. Sebebi; bizim inandığımız Allah, herhangi normal bir insan ama normal bir insan, herhangi bir yerde, herhangi bir zaman, bir kötü hareket yaptığında, bir yanlış yaptığında herkesi inandırır da o kötü hareketi yapmadığına yalnız başına kaldığında veya gece yatıp da uykuya dalmadan önce vicdanında bir rahatsızlık duyar. Herkesi aldatabilir ama kendini aldatamaz. Ama normal bir insan altını çizerek söylüyorum. İşte; Allah oradadır. Herhangi bir insan bir iyilik yaptığında, senin anlattığın anlamda ‘iyilik yaptın al karşılığını, kötülük yaptın al karşılığını’, Allah bir alışverişçi değildir. Gece yine yattığında ve yahut iyiliği yaptıktan sonra vicdanında bir rahatlık bir mutluluk duyar. İşte, Allah oradadır. Bizim inandığımız Allah budur. Senin anlattığın anlamda bir Allah yoktur ki ölsün. Onun için Allah vardır.” diyor. İngiltere’de köprü altlarında, ben oraya gittiğimde, “İsa yaşıyor” diye iri harflerle yazarlar, etrafı doldururlar. Her insanın kendine göre bir Allah’ı vardır”.

4.4. KARAGÖZLE TANIŞMA

Herkesin bir sanata, bir icraya veya herhangi başka bir şeye aşık olmasını sağlayan “ilk”leri vardır. Mehmet Ertuğ Karagöz Gölge Oyunu’nun kendisi için başlangıcından bahsederken her zaman araya büyüdüğü köyü ve o köyün sakinleri ile ilgili anekdotları; taklit yoluyla, “hayali” kimliğini başrole seçerek, bir masal gibi anlatmayı seçti.

Kıbrıs’ta Karagözcülerin piri sayılan Koca İbrahim ve bunun devamında gelen isimlerden Mulla Hasan, Çatozlu Zihni Efendi, Larnakalı Kuklalı Sadık Efendi ve Lefkeli Mehmet Salih Efendi; Mehmet Ertuğ’un bu işi meslek edinmesine sebep olan ve onun bu sanatı senelerce icra etmesine kaynaklık eden isimlerdir. Kendisi Arçoz köyünde büyümüş ve yetişmiş olması nedeniyle Karagözle ilk tanışmasını Arçozlu Ali Ağa’nın kahvesinde Mulla Hasan’ı seyretmesiyle yaşamıştır. *“Çocukluğumda ilk defa Ali Ağanın kahvesinde bir oyununu Mulla Hasanın seyretmem için başlangıcıdır. O oyunu seyrettim ve vuruldum. “Amman ne güzel şey! dedim” (Mehmet Ertuğ)* Mulla Hasan’ın perdesinin arkasında can verdiği kuklalar, görsel şölen ve renklerin uyumu; günümüzde hala bu sanatı icra eden ve bunu mesleği değil hayatının aşkı olarak ilan eden “hayali” Mehmet Ertuğ’u yaratacaktır. Yaşamış ve büyümüş olduğu köyün özellikleri; bugün Mehmet Ertuğ’u Karagöz gölge oyununa bağlamasında çok büyük rol oynamıştır. “İddiayecilik”, “gülümsetmek”, “taklit”; Arçoz köyünü meydana getiren kelimeler olmakla birlikte, bugün Lefkoşa Büyük Han’da o renkli dünyayı seyretmememize sebep olan anahtar kelimelerdir. Mulla Hasan, “Gahraman” Ahmet Ağa, Hasan Ağa, Alçıcı Mehmet Ağa, Salih Ağa, Köyün imamı Mehmet Efendi, Mehmet Hacı Süleyman ise bu hamurun tutmasını sağlayan malzemelerdir.(bkz. S....) Arçoz köyünde sıkça anlatılan Nasreddin Hoca fıkraları, Keloğlan’a ait halk hikayeleri o köye gelen Karagözcü Mulla Hasan’ın uzun süre kalmasını sağlıyordu. Normalde köy köy dolaşıp oyununu sergiledikten sonra oradan ayrılan Mulla Hasan; bu köyde nerdeyse bir ay boyunca kalıp her gece Ali Ağa’nın kahvesinde oyunlarını sergilemeye devam ediyordu ve sonunda da köy sakinlerinden gizlice, kuklalarını ve geriye kalan tüm eşyalarını toplayıp

kaçıyordu. Mehmet Er tuğ'un çocuk olduğu dönemlerde "Karagöz" oyunu sadece köyün erkekleri tarafından izlenebiliyordu. Kadınlar ve çocuklara gösteri hazırlanması yasaktı. Sebebi ise; kullanılan dildi. Küfür hayatlarının içerisinde çok fazla yer almasına rağmen bu tür geleneksel gösterilerde sadece erkeklerin duyması hoş karşılanırdı. Ancak yine de çocuklar için perdeye en yakın yere, altlarına taş destek konan sürgüler yerleştirilirdi. Ve işte o köylüler tarafından yerleştirilen ve yine onlar tarafından "gizlice" verilen izin Mehmet Ertuğ'un hayatında yer alacağı "Karagöz"ü belirledi. Babasından gizlice evden kaçıp Mulla Hasan'ın bir oyununu izledi ve bir daha vazgeçemedi.

İzlediği ilk oyundan sonra; kendi kendine Mulla Hasan'ı taklit etmeye başladı. İzlemeye gidemediği oyunlar için ise üzülmüyordu çünkü ertesi günü sabah; Ali Ağa'nın kahvesinde köylünün ağzından hepsini dinleme fırsatı buluyordu. Daha sonraki yıllarda köyüne radyo gelince; Ankara Radyosu'ndan Hayali Küçük Ali'nin oyunlarını kaçırmıyordu. Gençlik yıllarında ise; Karagöz ile ilgili ne buluyorsa okuyor, bilgi ediniyordu, kendi kendini yetiştirmeye çalışıyordu ancak ses taklidinden öteye gidemiyordu.

1963 yılına gelindiğinde ise bu edindiği bilgileri ve elde ettiği ses taklidini uygulayabilmesi için ilk fırsatını yakalamıştı. Namık Kemal Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı yıllardı ve okul müdürü Mehmet Ertuğ'un bu yeteneğini fark etmişti. Ondan; o sene düzenlenecek olan Veliler Gecesi'nde, öğrencileri ile birlikte bir Karagöz ve Hacivat gösterisi düzenlemesini rica etmişti. Öğrenciler arasında seçilenlere Güzel Sanatlar Enstitüsü'nden kıyafetler getirilmiş ve makyajları hazırlanmıştı. Ve sonunda Veliler Gecesi'nde çok beğenilen bir gösteri gerçekleştirilmişti. ***"Bu benim için büyük bir aşama oldu"***

1964 yılında görev yeri Lefkoşa oldu. Bu dönemi; mücahitlik ve öğretmenlikle geçirdi. Ancak boş zamanlarında Karagöz'le ilgili çalışmalarına devam etmeyi sürdürdü. Bulabildiği teke derilerini işleyerek saydam hale getiriyor, patlayan davul ve darbuka derileri ve teke derilerinden suretler yapıp, renklendiriyordu. Küçük bir perde de yapıp evde denemelerini yapıyordu. ***"Oyunları ezberleme yanında, suretleri oynatırken eşgüdümlü oynatmak,***

hele efektleri yapmak kolay olmuyordu. Bu yüzden türlü denemelerim oldu.”

Daha sonra perdede; halka ilk açılışı Hüseyin Kanatlı sayesinde oldu. Hüseyin Kanatlı, bahsettiği yıllarda Boğazköy’de Kristal denen bir mekanı çalıştırıyordu. Yaptırdığı normal boy perdede bir oyun sundu ve daha sonraki aşama da Fikret Demirağ girişimiyle gerçekleşti. O yıllarda Lefkoşa Türk Belediyesi Tiyatrosu Yönetmeni Yaşar Ersoy’a Mehmet Ertuğ’dan bahsetmiş ve o sırada Lefkoşa Türk Tiyatrosu’nun Neptün Amfiteatr’da düzenlediği Çocuk Festivallerine katılmasını sağlamıştır. 2-3 yıl bu festivallerde oyunlarını sergilemeye de devam etmiştir. Festivallerde, kültürel etkinliklerde, yabancı elçilik mensuplarına, Has-Der folklor kuruluşunun gecelerinde de oyunlarını sergileme fırsatını yakalamıştır.

80’li yılların başında; “hayali”; çok yakın bir arkadaşının, Harit Fedai’nin aracılığıyla Lefkeli Mehmet Efendi’nin kuklalarına ulaşır. Lefkeli Mehmet Efendi’nin; yatağın altında eşi tarafından bir hazine gibi saklanan kuklalarını satın alır ve onlarla bu yola başlamaya karar verir. Aynı dönemde tahsile gönderdiği oğlunun boş odasına, sandıktan çıkan ve paramparça halde bulunduğu kuklaları tek tek, parça parça birleştirerek düzgün bir hale getirir. İki sene boyunca üzerinde uğraştığı kuklaların çizimini yapar. Sadece üzerinde uğraşmadığı tek kukla; Lefkeli Mehmet Efendi’nin oyuna başlamadan önce, “hanım kızdır o hanım” diye sevdiği “Hanım Kız”dır. Geriye kalan “Bebe Ruhi”, “Karagöz”, “Hacivat” ve diğer Karagöz gölge oyununun kahramanlarını kendisi tamamlamış ve perde arkasında onlara hayat vermeye başlamıştır. Bunun yanı sıra çizdiği 40 suretin nüshalarını bilirkişilere göstererek ve onların da fikirlerini alarak bir sergi açmaya karar verir. 1987 yılında Yaşar Ersoy, Osman Aklaş, Erol Refikoğlu’nun yardımlarıyla ve açılışını Rauf Raif Denктаş’ın yaptığı ***“Kıbrıs Türk Gölge Oyunundan 40 Suret”*** adlı sergiyi meraklılarıyla buluşturur.

Büyük Han restore edilir edilmez; o sıralarda Evkaf İdaresi yöneticilerinden Mustafa K. Kasapoğlu’nun ve yine o sıralarda Evkaf İdaresi Genel Müdürü Taner Derviş’in teklifi ve desteğiyle Büyük Han’da bulunan “Baş Oda”, sanatını icra etmesi, gelir elde etmesi ve bu geleneksel kültür

hazinesini hem kendi halkına hem de başka toplumların insanlarına tanıtabilmesi için “hayali”ye verilir. Günümüzde de orada bu amaçları doğrultusunda hala Kıbrıs’a özgü Karagöz oyunlarını sergilemeye devam ediyor. Bunun yanı sıra Kıbrıs’ta yetişmiş ve şu anda hayatta olmayan diğer Karagözcülerin suretlerini tablolaştırıp sergilenmesine imkân veriyor. İzlemeye gelen her yaştan izleyici için hazırlanmış olan Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca el kitapçıkları mevcut ve bunları satın alarak oyunu seyretmeye devam edebiliyorlar. Mehmet Ertuğ; oyun öncesi Türkçe, İngilizce ve Rumca ön bilgi vererek meddahlık yapıyor ve daha sonra perde arkasına geçerek “hayali” kimliğine bürünüyor. Satışta olan en değerli şey ise; Kıbrıs’a özgü dokuz masal kitabı. İzlemeye gelenler bunlardan herhangi birini tercih edip, satın alıyor ve Kıbrıs’a özgü dokuz masalı da öğrenme imkânı buluyor.

4.5. KIBRISLI BİR “HAYALİ”: MEHMET ERTUĞLA KARAGÖZCÜLÜK ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Bir konuyu, bir kişiyi veya bir olayı araştırmada yazılı kaynaklar her zaman için en birincil yol göstericidir. Sözlü kaynak ise; en özeldir. Konuya girerken ordan buradan birçok hikâye duyar ve ilgili, ilgisiz her şeyi yazmaya başlarsınız. Sonra onları eler ve konunuzla ilgili özeti çıkarmaya çalışırsınız. Elde ettiğiniz bilgiler dağınık+

4.5.1 Kıbrıs'ta Karagözcülüğün Tanımı ve Tarihi

Kıbrıs'ta “Karagöz” geleneğinin başlangıcının hangi tarihe uzandığı ve nasıl bu adaya bu geleneğin taşındığından bahsederken kesin tarih ve olaylara rastlayamıyoruz. Yazılı kaynak sıkıntısından ötürü; bir Karagöz gölge oyununu Kıbrıs tarihi içerisinde özel olarak değerlendirmek mümkün değil. Ancak varsayılan ve çok da güçlü olmayan bir teze göre; gölge oyunu Kıbrıs adasına Konya-Karaman bölgesinden göç eden Türkler tarafından getirilmiştir. Daha sonraları bu gölge oyunu ile tanışan Kıbrıs halkının içerisinde yetişmiş Karagözcüler sözlü tarihte yerini almayı başarmıştır. En başta Çelebi Mehmet Efendi daha sonra Mulla Hasan, Kuklalı Sadık Efendi, Çatozlu Zihni Efendi gibi çok değerli Karagözcüler bu topraklarda yetişmiş ve gölge oyununu halkla buluşturmuştur.

Kıbrıs'ta geleneksel Türk Tiyatrosu, genel olarak bilinen özelliklere ve içeriğe sahiptir. Gölge oyununun tanımı, karakterleri, renkleri de farksızdır. Karagöz'ün bölümleri de tezde Geleneksel Türk Tiyatrosu Tanımı ve İçeriği başlığı altında belirtilen gibidir. Ancak çizilen kuklalar ve yapımında kullanılan malzeme açısından farklılık gösterir. Aynı zamanda Karagöz gölge oyununda oluşturulan metinler ve perde arkasında sahneye konulan güncel olaylar da farklılık göstermektedir. Biçimi, oynatılış şekli ve tekniği açısından ele alındığında tarihteki gölge oyununu icra eden “hayali”lerle birebir aynıdır. Fakat Mehmet Ertuğ'un Karagözcülüğe bakış açısı, değerlendirmesi, oynatılışı, renkleri, çizimleri, kuklaları, perde sanatı kendi ağzından bütün ayrıntılarıyla tezin bu bölümünde yer alacaktır.

4.5.2. Mehmet Ertuğ'un gözünden "Karagözcülük"

Gölge oyunu, orta oyunu ve meddahlığı barındıran Geleneksel Türk Tiyatrosu geleneğinde iki görüş yaygındır. Biri; Karagöz gölge oyununun gelenekten geleceğe taşınırken her zaman için görsellik, teknik ve öz olarak aynı kalması gerektiğini ve kuşaktan kuşağa bunlara bağlı kalınarak aktarılması gerektiğini savunur. Diğer ise; geçmişten yararlanarak ve geleneğe yine bağlı kalınarak geleceğe taşınırken güncel durumlara göre yeniden şekillendirilmesi gerektiğini; metnin içeriğinin yeniden ve her defasında güncele uygun olarak oluşturulması gerektiğini ancak teknik bakımdan her zaman için aynı kalması gerektiğini savunur. Mehmet Ertuğ; bu görüşlerin içerisinde ikincisini benimsemiş ve Karagöz sanatını buna uygun olarak icra etmiş bir kişiliktir.

İlk başlarda sarayda; padişah ve vezirler huzurunda hayat bulan gölge oyunu, kısıtlanmış konuları, yasak dili ve istenmeyen, başkaları ve devlet büyükleri tarafından seçimi yapılan metinlerle vuku bulmuştur. Daha sonraları birkaç Karagözcü'nün konuları kendi istedikleri gibi şekillendirmesi, kullandıkları dilin kapsamını genişletmesi ve eleştirileri tabu sayılan konular ve kişilerin üzerinden yapmaya başlaması, saraydan kovulmalarına ve halkın arasına, bu mecrada sanatlarını sergilemelerine sebep olmuştur. Uzun bir dönem Karagöz gölge oyunu; halk arasında ve halka oynatılmaya devam etmiş ve böylelikle kullanılan dilsel öğeler, kelimeler de yavaş yavaş halk diline göre şekillenmeye başlamıştır. Küfürler daha sıklıkla metinlerde yer almaya başlamış, kavga sahneleri daha açık bir dille sunulmuş ve Karagöz gölge oyunu kara mizah ve ince esprilerin yer aldığı bir oyun olarak değil; küfürlü, çok komik, kadınların ve çocukların değil sadece erkeklerin izleyebileceği bir gölge oyunu haline gelmiştir. *"Çelebi Mehmet Efendi dâhil hepsi vazgeçtiler sarayda Karagözcülük yapmaktan. Bu insanlar bu işten geçimini sağlayan insanlardı çoğu ve bir bakıma kendi hayatlarını sürdürmek durumunda olduklarından bir yerlerde bu sanatlarını sürdürmeleri gerekirdi değil mi? Bundan doğal bir şey olamaz. Ne yaptılar? Halka indiler. Halk nerde? Kahvehanelerde ve yahut kıraathanelerde. Çok ünlüleri kıraathanelere gittiler, daha basit Karagöz oynatanlar halk kahvehanelerine gitmeye*

başladılar. Fakat ne oldu? Padişah huzurunda bile en küçük hatadan dolayı perde yıkan, mesleğini o kadar onurlu sayan kişiler, bu defa halkı güldürmek için, basit espriler yapmak zorunda kaldılar ve esprilerinin çoğu da noldu? Sövmeli, saymalı, belden aşağı ve böyle olunca da Karagöz halk tarafından da küçümsenmeye başlandı. Birkaç kötü deyim de girdi Karagöz hakkında dilimize. “Karagözlük etme”, “Durma Karagöz gibi karşımda”. Yani Karagözlükle Karagözcülük karıştırıldı bu defa. Ve bir süre sonra da tabi biliyorsun sinema çıktı. O da bir darbe vurdu. Hâlbuki eski zamanın sinemasıydı ve canlıydı. Bunun gene değerinin gitmemesi lazımdı. Sonra işte, şimdi fark ettik değerini.”

Mehmet Ertuğ; günümüz Karagözcülerin özelliklerini taşıdığından tarihteki Karagözcüler gibi sıkıntılar yaşamamıştır. Bir saray kültürü olmadığından ve bulunduğu ülkede alt tabaka bir halk olmadığından da icra ettiği sanat ve karşısında oturan kitle her zaman kurallara bağlı kalınarak ancak metin üzerindeki özgürlüğünü kullanabilerek var olmaya olanak bulmuştur. Kıbrıs Belediye Tiyatroları’nın öncülüğünde birçok festivallerde, çocuklara yönelik etkinliklerde yer almıştır. Ve Kıbrıs Belediye Tiyatroları yönetmenleri, koordinatörleri ve organize eden ekip metin üzerinde herhangi bir kısıtlama getirmediği gibi; geleneksel tiyatroda da ve modern tiyatroda da sergilenen oyunlar üzerinde de yorumlarını katmaktan çekinmeyen ve sahnede bunu ortaya koyan insanlar olduklarından dolayı da Mehmet Ertuğ çalıştığı on yıl içerisinde bu görüşlerden etkilenmiştir. Bu sebeple; Büyük Han’da sahip olduğu “Baş Oda”da Karagözcülüğe devam etmeye karar verdiğinde yeni fikirler uygulamaktan da çekinmemiştir. Nasreddin Hoca, Keloğlan ve Karagöz-Hacivat; kara mizahın mihenk taşlarıdır. Ancak sadece Karagöz ve Hacivat teknik olarak perdede can bulabilir. Ertuğ; Keloğlan ve Nasreddin Hoca’nın çizimlerini yapıp, kuklalarını da yaratarak onları güncel konular doğrultusunda perdeye yansıtmayı istemiştir. Sadece televizyonda ya da kitaplarda değil bu çeşit bir alanda ve gösterim, sunum şeklinde de kendi izleyicilerini bu iki önemli karakterle buluşturmak istemiştir. Ayrıca teknik olarak da; perde arkasında görünen kuklaların değneklerini de kullandığı farklı ışıklandırma yöntemiyle yok etmiştir. Perde arkasında oynattığı Karagöz ve

Hacivat, aynı zamanda diğer karakterlerin kuklalarının değnekleri Karagözcülüğe başladığı ilk yıllarda seyircinin gözü önündeydi. Ancak daha sonraki yıllarda belirtildiği gibi; keşfettiği farklı aydınlatma yöntemiyle değneklerin görüntüsünü seyirciye yansıtmamayı başarmıştır.

Türkiye’de her yörenin kendine ait bir kıyafet kültürü vardır. Kullanılan şive batıdan doğuya doğru her durak da çeşitlilik gösterebilmektedir. Kıbrıs’ta da konuşulan dil ve giyilen kıyafet ada genelinde her zaman için aynı kalmakla birlikte kullanılan şive Karpaz Burnu’ndan Yeşilirmak Sınırı’na kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Kıbrıs’ta Karagöz’e ait var olan suretler Türkiye’den çok farklı olmakla birlikte; orada var olan suretlerden çok daha fazlası vardır. Birçok suret sadece çizim ve kıyafet olarak değil isim olarak değiştirilip oyunlarda sergilenmektedir. Osmanlı’nın hüküm sürdüğü yıllarda sıkı olan ilişkiler nedeniyle suretlerin çiziminde ve sergilenilmesinde de bu doğrultuda etkilenilmiştir. Ancak daha sonra gelişen tarihi olaylar sebebiyle Anadolu’yla araya konulan mesafe nedeniyle de yine çizimler konusunda etkiden uzaklaşıldı. Bu sebeple; Kıbrıs’ta birçok suret Türkiye’deki Karagöz suretlerinden farklılaşmıştır. Kıbrıs kıyafet kültürüne ait yerleşmiş uygulamalarından yola çıkarak suretler yaratılmıştır. Dil içerisinde kullanılan bazı terimler; suretlere isim olarak konulmuştur. Bir bakıma; Karagöz Kıbrıs adasında yeni bir kimliğe bürünmüş ve yeni bir karakter kazanmıştır. “Bebe Ruhi” örneği ise bunun güçlü bir kanıtıdır. “Bebe Ruhi”; değişerek Kıbrıs’ta; ufak tefek, ikide bir de lafa karışan insana kullanılan “Parapapa” adını alarak, buranın insanı gibi perdeye yansıtılmış ve böylelikle kültürel dönüşüme uğramıştır. *“Hareketleriyle çok uygundur. Ses itibariyle yani söyleniş itibariyle atılır böyle sahneye, masgaralık yapar, ondan sonra da gider. Bu kadardır oyunlardaki rolü. Hiç senaryonun içinde bir şeyi yoktur. Zaten senaryoya dahil değil, ansızın öyle bir zamanda Karagözcü çıkarır gendini, bir şey yapar, halkı güldürür ve ondan sonra gider. O kadar, bütün rolü o. Ne konuşur ne eder, sadece birkaç söz söyler oyunla ilgili olsun, olmasın, ondan sonra çeker gider. Sadece güldürmek için ve çok hareketli. Ben o “parapapa”yı kime benzedirim bilirmin? Rumların cumhurbaşkanına. Aynı şekil itibariyle. Ve son bu kitabımda; Ban Ki*

Moon'a "parapapa" şöyle dedi ama demiyorum tabi "parapapa" rum cumhurbaşkanıdır. Herkes bulsun, bilsin. O, "hoş geldin bay Moon" dedi; "hoş geldin "maymun" çirkindir ya adam. "My moon" ayım, güneşim gibilerinden ama aslında oradaki espri "hoş geldin maymun", bizimkiler de "hoş geldin bay Moon" dediler. O da çağrıştırır maymunu." Bu örnek gibi, buna benzer birçok suret hem isim, hem konuşma hem de davranış biçimi olarak Mehmet Ertuğ'un perdesinde Kıbrıs halkına gösterilmeye devam etmiştir.

Komedinin çıkış noktası; "ters anlama"ya dayalıdır. Hayatın içerisindeki komiklikler de sanat içerisinde yer alan komiklik olgusu da genelde zıtlıklar arasında yaşanan çatışmayla var olur ve yaratılır. Karagöz; komiklik olgusunu yaratan bu iki etmeni içerisinde yoğun bir şekilde barındıran geleneksel tiyatro sanatının başında gelir. Konuları, hareketleri, kullanılan dilsel öğeler ve karşılıklı diyaloglar bu çerçevede geliştirerek ve bu özelliklere bağlı kalınarak sahneye konulur. Cüceye deve çok fazla bir şeymiş gibi görüldüğü halde, deveye cüce ondan çok küçük kaldığı için aşırı komik gelir. *"Olana uymayan komiklik" teorisine* (Oğuz Dağ) göre; bu verilen örnek en basitidir. Bu örneğin çok komik olarak algılanması aradaki uyumsuzluktan kaynaklı olduğu gibi Karagöz'deki karşılığı ise; Karagöz'ün algısındaki probleminden ötürü Hacivat'ın kurduğu cümleleri sürekli yanlış anlayıp onu tartaklamasıdır. *"Uyumsuzluk gülünç duruma sokar"* (Oğuz Dağ) Bu özellikleri dışında Karagöz'de eleştiri ve anakronizm özellikleri de ağır basmaktadır. Anakronizm'in Türkçe karşılığı literatürde; "zaman yanılması", "tarih yanılığı" olarak yer almaktadır. Karagöz'de geçmişte olan bir olay günümüzde yaşanıyormuş gibi ya da tam tersi günümüzde yaşanan bir olay geçmişte de yaşanmış gibi yansıtılır ve anakronizm özelliklerini tam da burada devreye sokar. Karagöz'ün eleştiri yönünün ise bugün var olan tiyatro sanatlarına rehberlik ettiği yadsınamaz. Karagöz de prensip olarak Tanrı'dan ve Padişah'tan ötesi her zaman için eleştirilir. Günümüzde bu tabu yıkılmış olsa da Karagöz'ün özünde bu her zaman için var olmuştur. Geçmişte de bu yönde eleştiriler olmuş olsa bile buna "şaka", "komiklik" gözüyle bakılmış ve ne Karagözcü ne de "Karagöz" cezalandırılmamıştır. Yapılan eleştiriler ve

kullanılan yorumlar; Karagözcünün değil de Karagöz'ün ağzından çıkıyormuş gibi algılanmış ve üst mevkideki insanlar bu anlayış sebebiyle affedici olmuştur. Hâlbuki perdenin arkasındaki "hayali"nin ağzından oynatılan bu kukla onlar tarafından çok da affedici özelliklere sahip değildi. Ancak o dönemlerde bile sadece gördüklerine kanan insanlar olduklarından ve yapılan eleştirilerin yorumlanmasına zahmet gösterilmediğinden "Karagözdür canım ne de olsa, şaka yapmış" denip geçilebiliyordu. Maksat "eğlence" gözüyle bakılan bu sanat; aslında ciddi anlamda dikkate alınsa yapılan eleştiriler de doğru bir şekilde değerlendirilebilirdi. Ama Karagöz sadece bir saray eğlencesiydi. İnce esprilerle donatılmış bu eleştirel metinler ne yazık ki günümüzde de; seyreden kitlelerin çoğu tarafından algılanamıyor, değerlendirilemiyor, yorumlanamıyor ve sonrasında sadece renkli bir dünyaya tanıklık etmişçesine dönüp gidiliyor.

Her gölge oyunu Karagöz ile aynı değildir. Karagöz'ün sadece komedi yönü algılanıp birçok toplum tarafından bu şekilde üretilmesi yanlış ve özüne uygun da değildir. Mehmet Ertuğ'a göre bu yanlış anlamalardan ötürü Karagöz sanatı da birçok kişi tarafından birçok toplumda yanlış şekillerde icra edilmiştir. Karagöz kendine has özellikleri olan bir geleneksel tiyatro örneğidir. Kuklaların oynatılış şekli, konu seçimi, metini, kuklaları, kendi içinde ayrı ayrı özel sayılmaktadır. Perdenin, ışığın ve kuklaları oynatan kişinin neyi temsil ettiği belli ve yerine oturtulmuş renkleridir. Belirlenen kurallar çerçevesinde oynatılmalı ve eğer arzu edilirse konu seçiminde değişiklikler yapılmalıdır. Yoruma açık sadece konu seçimi ve "hayali"nin kullandığı dilidir. Perdesi, ışığın kullanımı ve oynatılış şekli hiçbir zaman belli kalıpların dışına çıkılarak sergilenmemeli ve abartılmamalıdır. Her karakterin ayrı özellikleri barındırdığı unutulmamalı ve neyin neyi temsil ettiği bilinmelidir. Ancak Kıbrıs'ta Rum kesimince, kendilerine has olarak oynattıkları sanılan Karagöz; hem konu seçimi bakımından hem de oynatılış şekli itibarıyla bilinmediğinden ötürü abartılmış ve amacından sapıtırılmış. Mehmet Ertuğ; buna örnek teşkil edecek görüşlerini şu şekilde aktarıyor;

"Rumlar Karagöz olarak aldıkları halde bu özelliklerini bilmedikleri için sadece komedi yönünü bilirler.

Yalnız odur. Sanki işte “masgaralık” gibi bir şey. Yani oynatır da seyreden ne kadar güldürürse. Veya bir de döner kendi kahramanlık öykülerini katarlar içine bu defa hislerine yüklenirler insanların. Son; bana bir kitap getirdiler, benden de söz eder Rumca, bir de baktım ki o taraftaki Pafiyos isimli bir Karagözcü vardır, kendi aynı zamanda Fransızca öğretmenidir, babası da Karagözcüydü. Ne yaptı? EOKA’ nın kahramanlık öykülerini perdeye aktardı Karagöz oyunlarına ki onlara göre tabi EOKA; bir ara kendilerini de suçladılar çünkü birbirlerini öldürdüler. EOKA çok suçsuz insanı öldürdü. Terörist organizasyon diye düşünürlerdi, düşündüler de öyle. Hele belli bir dönem öyle gittiler, gerçeği gördüler ama ne zaman ki Barış Harekâtı oldu, bu defa döndüler gene EOKA sarıldılar ve onlar kahraman oldu, kurtuluş harekâtının elemanları oldu. Dediğim gibi bu şeyleri bilmedikleri içindir. Karagöz’ün birçok yönleri vardır, onları bilmek gerek, bilmeden olmuyor.”

“Yunanistan’da mesela Büyük İskender’i koyuyor. Başrolde o. karşısında haksızlık yapan bir Türk paşası, Karagözle Hacivat da ortada masgaralık yapan iki soytarı. Şimdi konuları değiştirebilir, her konuda Karagöz hakkında bir şey yazabilir ama bunun baş aktörleri Karagöz ve Hacivat’tır. Onların şahsında konular değişebilir. Başka şahıslar ekleyebilirsin bol bol ama bu oyunun esası Karagöz ve Hacivat’a dayanır. O espriyi yok etmemek lazım. Tamamiyle bu defa adı Karagöz kaldı, özü değişti.”

Karagöz gölge oyununda; tasavvuf ön planda yer alan bir görüş şeklidir. Hacivat’ın giriş kısmında üç kere yere eğilerek öpmesi, tasavvuf anlayışından ileri gelir. “Topraktan geldik, toprağa gideceğiz”; özü baz alınarak Hacivat karakterindeki hareketler şekillendirilmiştir. Tanrı’ya eleştiri gelmesinin yasak olması da bu düşünceden ileri gelmektedir.

Karagöz'de "nev-icad" ve "klasik" oyunlar olarak adlandırılan oyun çeşitleri mevcuttur. "Klasik oyunlar"; belirlenen kalıplar çerçevesinde ortaya konulan ürünlerdir. "Nev-icad" oyunlar ise; yeni yapılmış oyunlar olarak perdede yerini alır. Bazıları klasik oyunlardan uyarlanma bazıları ise; tamamen yeni konular türeterek ve oynatılış biçimine yorum katılarak can bulur. Mehmet Ertuğ; "nev-icad" oyunları perdede sunan bir "hayali"dir. Oynatılış biçiminin bir kısmı "nev-icad" bir kısmı ise "muhavere" kısımlarının genişletilmiştir.

Karagöz'de kullanılan giriş müziği de toplumlara göre farklılık göstermektedir. Kıbrıs'ta "nü nü nü" diye adlandırılan ama Karagöz gölge oyununda "zurna" olarak genellendirilen enstrüman girişte Mehmet Ertuğ tarafından çalınır ve daha sonra Karagöz'ün bölümlerine sadık kalarak oyun sergilenir. Kullanılan müzikler Kıbrıs'a özgü türkülerdir. Ve bununla ilgili yıllar önce Mehmetliler Topluluğu diye adlandırılan müzik topluluğuyla bir plak hazırlanmış ve o yıllarda liste başı olma başarısını göstermiş. Onun ağzından bu hikayenin tamamını dinlemek muazzamdı.

"Mehmetaliler Topluluğu vardı düğünlerde çalan. Düğünlerde müzik çalarlardı. Ben merak ettim bir ara. Acaba dedim Türkiye'de Karagöz oynatırken bazen ünlü Karagözcülerin saz heyeti vardı. Oyunun başlangıcında, ortasında ve sonunda müzik yaparlardı. Yani ince çalgı dediğimiz; keman, ud, darbuka, tef ile bir çalgı heyeti. Ve yahut daha ünlüyse buna ek olarak kanun katılabilir örneğin. Zenginleştirilebilir. Ben bunu merak ettim ve rahmetli "Altıparmak" (Altıparmağı duydun herhalde? Duydum. Ahmet Altıparmak) darbuka çalardı, tef çalardı. Ahmet Altıparmak'a sordum bir gün. O da rahmetli oldu şimdi. Burada aşağıda berber vardır orda rastlaştık. "Ahmet Bey sana bir şey soracağım." dedim. "Söyle hoca" dedi. "acaba hiç Karagöz'e müzik yapıldı mı bizde? Karagöz oyunlarına müzik?" dedim. "Ya, ya ben sana anlatayım bir tane; bir gün

köy düğününden dönüyorduk, Limasol'da Arnavut Kahvehanesine oturduk.” dedi. Orada bir meşhur kahvehane vardır, köprünün orada. “orada Kani Dayı ünlü Karagözcü Kani Dayı yanımıza geldi. Düğün bitti geldik oturduk bir yorgunluk gahvesi içelim. Yanımıza yanaştı ve ‘Bu akşam benim Karagöz oyunum var. Acaba çalar mısınız oyunumda?’” dedi. Demişler “tamam çalalım ve kaldık o oyunda başında, ortasında ve sonunda müzik yaptık” diyor. Bir tek örnek bu ama bir şeyi gösteriyor demek ki vardı, yapılıyordu. Hatta bu sözlerini kasete de aldım. O gün kasetcik yanımdaydı, küçük. Yani bu ispatlanmış bir şeydir. Ve ben bir ara bu şeylerle Mehmetali Tatlıyay, Ahmet Altıparmak ve Cahit Bey, o da ud çalardı. Üçü en iyisiydi bu işte. Ben bu üçünü sene 1968-70 arası, o zamanlar yollar biraz açılır gibi olduydu, Rumlar gevşetti. Yani bu kapalı yerlerden çıkabiliyorduk ve öğrendim ki Rum tarafında bir plak yapan yer var. Geravnos isimli. Geravno “yıldırım” demektir Rumcada. Geravnos diye bir yermiş bu. Bindim arabaya, gittim, adamı buldum. Türk müziği meraklısı, birinci sınıf. Kendi ud çalıyor aynı zamanda, keman çalıyor, Zeki Müren hayranı. Ondan sonra söylüyor bana; “Zeki Müren’i ne zaman olsa getirttireceğim bu memlekete konser vermesi için”. O kadar meraklı. Anlaştık kendisiyle, geldim bu defa buldum bizim çalgıcıları da ve anlaştık. Belli bir miktar para da vereceğim gendilerine hatta onun belgesi de var bende, imzalattırdım gendilerine ne kadar vereceğimi de. Aldım bir gün gendilerini götürdüm oraya ve orada daha o zaman Türkiye’de “stereo” kayıt yapan yer yok. Bu “stereo” orada kayıt yapıyordu. Çok meraklı işine Geravnos. Götürdüm oraya. İki gün, full time iki gün bizi tuttu stüdyoda. “olmadı, tekrar, olmadı, tekrar, burasını beğenmedim tekrar.” Her bir sesi ayrı kanaldan alır, istediği gibi ayarlar onları, düzenler, böyle birisi

ve iki plak yaptık. İlk defa Kıbrıs'ta enstrümantal iki plak yaptırđım ben. Bu plaklar "Aşkın Plak" adına. Abimin o sırada "Aşkın" diye bir plak evi vardı ve ben de her öğleden sonra okuldan çıktıktan sonra hep ordaydım. Yaptırdık onu hatta parçanın birinde tefi ben çaldım çünkü Altıparmak hem tef hem darbuka çalardı, istediğı gibi süsleyemezdi o darbukanın sesini, dedim "bırak bunda ben çalacağım tefi". Tefi bir plakta ben çaldım, altına da dedim "şimdi öğretmen adam şey yapmaylım, ortaya çıkmasın" Tef: "Hayali Mehmet" diye. Şakamı da yaptım orda. O plaktaki o "stereo" parçalar da aynı zamanda bu sana vereceğim CD'de o da devamlı olarak çalar. Ve stereo olarak çok temiz alınmıştır CD'ye. (Plağı gösteriyor.) Kozan Marşı yani karşılama, Kıbrıs Çiftetellisi, Eski Arabiye. Yani hepsi Kıbrıs'ta çalınan Kıbrıs'a özgü havalarıdır bunlar. İstemedim kaybolsun. Bunlar hakiki çünkü."

İlk yıllarda mum ışığında perdeye gölge sağlanan Karagöz; daha sonraki yıllarda farklı ışıklandırma yöntemiyle perdedeki kuklaları resmetmiştir. Mehmet Ertuğ; hayatında sadece bir kez Karagöz gölge oyununu mum ışığında oynatmış ve daha sonra günümüze kadar da kuklalara elektrikle eşlik etmiştir. Karagözcülüğe başladığı ilk yıllardan 1990'lu yılların sonuna kadar sanatını canlı canlı icra etmiş ama daha sonraki yıllardan günümüze kadar sesinde oluşan bozukluk sebebiyle sinevizyondan perdeye yansıtarak sanatına devam etmeyi sağlamıştır. "Oynattım. Zoraki oldu. Anlatayım nasıl zoraki oldu. Bir akşam bizim Dışışleri mensuplarının eşleri, bir Ramazan akşamı, yabancı elçiliklerin insanlarına, mensuplarına orijinal bir şey yapsın dediler ve "Mehmet Bey, biz bu insanlara bir gece yemeğı veriyoruz Saray Hotel'de "Rouf Bar"da. Oraya perdeyi kurup kendilerine bir oyun oynatır mısın?". Kıramadım kendilerini. O zaman zaten dışarıda yapıyordum. "Peki" dedim, gittik perdeyi kurduk orda. O zamanda Rumun devamlı elektrikleri kestiğı bir dönem vardı. Sen onları hatırlaman, bilmen tabi, nerden bilecen. Bize elektriğı o taraftan verirlerdi fakat zamanlı zamansız sırf bu tarafın

asabını bozmak için ansızın, tık diye keserdi. Ne zaman verecek, verecek mi vermeyecek mi bilemezsin. Biz gittik, kurduk perdeyi oraya. Ama ben her ihtimale karşı tedbirimi aldım, yanımda mum da var, kibrit kutusu da var. Bir kutu da kibrit, öyle gittim. Ve ne oldu? Tam başladım, tak diye kesmez mi Rum elektriği. “Bir saniye” dedim. Şrak diye çaktım kibriti.”

Karagöz her toplumda olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da eski önemini yitirmiştir. Mehmet Ertuğ; bu sanatın son temsilcisi olmakla birlikte; yeniden Karagöz’ün değerinin anlaşılmasını sağlamaya çalışan, bu konudaki en öncü araştırmacılardan da bir tanesidir. Bu hususta birçok röportaj vermiş, bir çok kitap yazmış ancak hepsi arşivlerde yerini almış ve orada kalmıştır. Postmodern çağın en önemli özelliği olan çok çeşitliliğe özlem ve geleneğin yeniden kurgulanması, değerlendirilmesi, değerli olmasının sağlanması bu sanatı da yeniden gündeme getirmiştir. Var olmasını sağlamak ve devamlılığını artırmak adına da teknolojinin birçok alanından yararlanılmıştır. Örneğin; daha önce de belirtildiği gibi, özüne uygun olmasa da yeni nesil çocuklara bu geleneğin aktarılmasını sağlamak için; sinevizyondan daha önceden canlı olarak sergilenen bir oyun perdeye yansıtılabilmektedir. Bu amaç doğrultusunda ne olursa olsun bu ülkenin “hayali” kahramanı Mehmet Ertuğ; son gününe kadar bu sanatı yaşatmaya çalışmaya devam edecektir. Araştırmacı ise; bu değer ve bu değer var olmasını sağlayan nadide geleneğin sadece arşivlerde kalmamasını amaçlamış ve çok geç olmadan bu ülkenin tek ve nacizane “yaşayan insan hazinesi”ni konu almayı uygun görmüştür.

Bu toplumun mizahın gerçek yüzünü, gerçek bir temsilciyle, masal gibi seyretmeye ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Ve bu ihtiyacı bir hobi olarak değil ülke kültürü için bir gereklilik olarak değerlendirmelerini diliyorum.

4.6. BÜYÜK HAN'DA GÖRÜLMEMEYE DEĞER "EMEKLER"

Mehmet Ertuğ Büyük Han'da bulunduğu o "Baş Oda"da sadece bir geleneği sürdürmeye devam etmiyor, aynı zamanda birçok geleneğin dünyasını da küçük küçük kutuların içerisinde gelen yerli ve yabancı insanlara açıyor. Sabah 8'de gelip akşamüzeri 14:30'a kadar vaktini burada geçiyor ve koridorda yürüyen her yabancının ilgisini çekmeyi başarıyor. Karagöz'ün renkli dünyasının dışında bugüne kadar biriktirdiği eski paraları, pulları, mektupları ve kard postalları satışa çıkarıyor ve bu zamana kadar emeğiyle, vaktiyle ve en önemlisi de sabırla oluşturduğu birikimlerin karşılığını alıyor. Hiçbir gelir beklemeden sadece unutulmaya yüz tutmuş bu hediyeleri insanlarla tanıştırmayı amaçlıyor. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan bu "hayali"nin sahip olduğu diğer masal diyarlarına da göz atmak onu daha iyi anlamaya ve onun gözünden bu dünyaları değerlendirmede yararlı olacaktır ve bu bölümde bahsedilecek olan hobiler tamamen onun ağzından alıntılar olarak yer alacaktır.

Eskiye Olan Merak

"Öğretmenlikten aldığım maaşla mümkün değil geçinmeniz. Onun yanında ne yaptım? Pulculuk başlattım. Ağabeyin de bir dükkâncığı vardı Asmaaltında. Öğleden sonralarımı yani boş zamanlarımda oraya gider, pul paketçikleri yapar, pulla ilgilenirdim. Çünkü ortaokuldan beri iki koleksiyonculuğa merakım vardı. Bir; pul koleksiyonculuğu. Ankara'ya mektup yazar buraya pul getirtirdim. Bir de babam bakkaldı, onun dükkânında İngiliz'in son zamanlarından kalan ve halen kullanılmakta olan gümüş paralar vardı. Gümüş üçlükler, üç kuruş, dört buçuk kuruş yani yarım şilin, şilin, çifte şilin. Bunların ilerde para edeceğini düşündüm çünkü yavaş yavaş başladı İngiliz daha düşük değeri olan madenlerden yapmaya. O gümüş paralar, bir gün gümüş değeri bile büyük olabilir diye, başladım biriktirmeye ve ilerlettim zaman içerisinde. Para koleksiyoncusu oldum. Kıbrıs paralarından falan filan, çeşitli şeylerden güzel bir koleksiyonum var gerek pullardan, gerekse paralardan. Onların da orada ağabeyin dükkânında alışverişini yapardım, o da biraz katkı sağlardı geçimime. Onla

galmadım, eski eşyalar. Herkes evinde kalmış olan birçok eski malzemeyi hatta özel albümlerini bile, eskiden kalma fotoğraflarını bile o albümün içerisinde, satarlardı çünkü ihtiyaçları vardı. Bizim ağabeyin oraya yabancılar da gelir giderdi. Lisanım da olduğu için orada alır onları daha pahaliya satardım. Gene bir Mehmet Dayımız vardı, Abohorlu (Cihangirli) o dilli düdük, kaşık yapar tahtadan, çeşitli böyle şeyler yapar, ona da yardımcı olmak için onları da alır oraya koyar satardım, onun adına ama biraz bana da bir şeyler kalırdı. Yani dört beş çeşit iş yapardım. Bir ara dedim ki daha köklü bir iş yapayım ve kitaplardan, şurdan buradan, sora araştıra kolonyanın nasıl yapılacağını öğrendim. Ve şimdi sana gösteririm bir tane örneği vardır, "Miss Kolonyaları" diye "MISS" yani "miss" şey demektir; hem mis çiçeğini andırır hem de İngilizce olarak "evlenmemiş bayan" anlamındadır. 15 sene onu sürdürdüm. Gündüz okulda, orda burada, gece oldu mu, evde evin mutfağını, yemek odasını daha doğrusu, bu işe ayırmıştım. Ruma bile satardım bunu. Rum eczacılarına."

"Öğretmenlikten aldığım maaşla mümkün değil geçinmeniz. Onun yanında ne yaptım? Pulculuk başlattım. Ağabeyin de bir dükkâncığı vardı Asmaaltında. Öğleden sonralarımı yani boş zamanlarımda oraya gider, pul paketçikleri yapar, pulla ilgilenirdim. Çünkü ortaokuldan beri iki koleksiyonculuğa merakım vardı. Bir; pul koleksiyonculuğu. Ankara'ya mektup yazar buraya pul getirtirdim. Bir de babam bakkaldı, onun dükkânında İngiliz'in son zamanlarından kalan ve halen kullanılmakta olan gümüş paralar vardı. Gümüş üçlükler, üç kuruş, dört buçuk kuruş yani yarım şilin, şilin, çifte şilin. Bunların ilerde para edeceğini düşündüm çünkü yavaş yavaş başladı İngiliz daha düşük değeri olan madenlerden yapmaya. O gümüş paralar, bir gün gümüş değeri bile büyük olabilir diye, başladım biriktirmeye ve ilerlettim zaman içerisinde. Para koleksiyoncusu oldum. Kıbrıs paralarından falan filan, çeşitli şeylerden güzel bir koleksiyonum var gerek pullardan, gerekse paralardan. Onların da orada ağabeyin dükkânında alışverişini yapardım, o da biraz katkı sağlardı geçimime. Onla galmadım, eski eşyalar. Herkes evinde kalmış olan birçok eski malzemeyi hatta özel albümlerini bile, eskiden kalma fotoğraflarını bile o albümün

içerisinde, satarlardı çünkü ihtiyaçları vardı. Bizim ağabeyin oraya yabancılar da gelir giderdi. Lisanım da olduğu için orada alır onları daha pahalıya satardım. Gene bir Mehmet Dayımız vardı, Abohorlu (Cihangirli) o dilli düdük, kaşık yapar tahtadan, çeşitli böyle şeyler yapar, ona da yardımcı olmak için onları da alır oraya koyar satardım, onun adına ama biraz bana da bir şeyler kalırdı. Yani dört beş çeşit iş yapardım. Bir ara dedim ki daha köklü bir iş yapayım ve kitaplardan, şurdan buradan, sora araştıra kolonyanın nasıl yapılacağını öğrendim. Ve şimdi sana gösteririm bir tane örneği vardır, “Miss Kolonyaları” diye “MISS” yani “miss” şey demektir; hem mis çiçeğini andırır hem de İngilizce olarak “evlenmemiş bayan” anlamındadır. 15 sene onu sürdürdüm. Gündüz okulda, orda burada, gece oldu mu, evde evin mutfağını, yemek odasını daha doğrusu, bu işe ayırmıştım. Ruma bile satardım bunu. Rum eczacılarına.”

Ağaç Oymacılığı

“Tepsi yaparsınız, kaşık yaparsınız, heykel yaparsınız. Onları önce kaba aletlerle, keserle ya da bıçkıyla kesersiniz. Ve yahut daha kolay olsun diye gidersin bir dülgere, o size kaba hatlarıyla şeklini kesip çıkarır. Ondan sonra onu getirirsiniz, masanın üzerine koyar, mengeneyle tutturursunuz, alırsınız oyma aletlerinizi en son, yaparsınız. Onlar için özel şey yaptırmıştım ben. Kaşık yapmak için mesela; falçatayı götürdüm demircide eğdirdim, ondan sonra uç kısmını eyerle keskinleştirdim, başlarsın oymaya, her şeyi yaparsın o zaman. Kaşık da yaparsın, çatal da yaparsın. Bu gibi şeylere girdin mi yaptığın iş sana yol gösterir. Bakarsın yavaş yavaş, şöyle böyle derken yolunu bulursun. Bir de bakarsın o seni alır bir yerlere doğru götürür ve çok zevklidir. Neler o sırada yaptım, bir hayle bir şeyler yaptım, durur ambarda çoğu.”

Pul Koleksiyonculuğu

“Pul koleksiyonculuğu. Çok zaman ister, çok bilgi ister. Ben koleksiyonculuk yüzünden ilk pul derneğini arkadaşlarla bir araya gelerek kurduk, Kıbrıslı Filateli Derneği’ni kurduk. İlk başkanlığa arkadaşlar beni

getirdiler. Kurucusu ve ilk başkanı benim. Arkasından baktım ki; rumun filateli derneği var ama federasyon yok, bir federasyonları yok. Araştırdım Uluslar arası Filateli Federasyonu var, o ancak federasyonları üye kabul eder. Derhal arkadaşlara dedim; “arkadaşlar bakın, Girnedekiler, siz bir dernek kuracaksınız orada Girne Filateli Derneği, Güzelyurt’tan gelenler siz, (buradan gelen arkadaşlar da vardı, her cumartesi toplanırdık çünkü) Güzelyurt Filateli Derneği’ni kuracaksınız, ondan sonra bunları geleceğimiz bir araya bir filateli federasyonu oluşturacağız.” En az üç dernek olması lazım federasyon oluşturabilmek için. Tüzüklerini araştırdık, Türkiye’den getirttik. Tüzüklerini hazırladık tam kuralına uygun, Türkçe ve İngilizce olarak hazırladık. Ondan sonra Filateli Federasyonu’nu kurduk, gene arkadaşlar bu defa beni uygun gördüler. Filateli Federasyonu Başkanı ilk ben oldum. Ve benim amacım şu; hemen uluslar arası bu federasyona başvurulum ve rumdan önce biz, kendimizi tanıtalım. Uluslar arası alanda bir tanıtım yapalım. Zaten galiba bu memlekette federasyon kurulduktan sonra (1975’te) 79’da benim ilk kitabım çıktı. “Birth of a state with post Marks” diye. Onu çıkarmaktaki amacım benim, daha o federasyonu kuranların bile akıllarında yoktu tanınma, benim aklımda o olduğu için o kitabı yayınladım. Federasyon kurduk ama dünya çapında tanınsın bu ve İngilizce olarak yaptım onu. Denктаş Bey her gittiği yere çantasında onu götürürdü ve verirdi. Birinci baskısı bitti, “aman ikinci baskısını” yap dedi, ikinci baskısını yaptık, o da bitince bir gün kardeşim vasıtasıyla bana başvurdu Denктаş Bey; “elimizde hiç kalmadı ne birinci ne ikinci baskıdan, ne olur yeni bir baskısını yapsın”. Tamam dedim ben ama ondan sonra demiş; kardeşim de o zaman müsteşar yanına girer çıkar çok; “yahu ayıp oldu Mehmet’e, ben bir mektup yazayım da göndereyim gendine” ve bir mektup yazdı, o mektubun üzerine işte bunu renkli olarak tekrar bastırdım ve söylerdi “herkese veririm” derdi. Hatta bir gün şöyle bir şey anlattı bana; dedi ki; “geçen gün bir barış gücü askerine, komutanına hediye ettim senin kitaptan, öyle sevindi, ayakları kıçına vurarak gitti” dedi aynen. Gelelim konuya; federasyonu kurduk, ilk başkanlığına beni getirdi arkadaşlar, ondan sonra başladım tabi ben kitabı çeşitli sergilere gönderirim. Benim amacım; bir devlet kuruldu, tanınsın ve

Rumlardan evvel da bizim federasyonu tanıtalım. Derhal ondan sonra Uluslar arası Filateli Federasyonu'na başvurduğum ben mektupla. Bir cevap aldım. "Tamam, dikkate alacağız." dediler. Bizim Türkiye'de olan arkadaşlar, onların da fikirlerini aldık falan. "Aman, şimdi başvurmayın, biz size söyleyeceğiz, acele etmeyin" dediler. O sırada galiba Danimarka'da mı ne yapılyordu toplantı, bizim başvurmamızı engellediler ama ruma da bundan söz ettiler maalesef. Çok ilginç şeyler vardı, menfaat meselesi. Nihayet, Rumların hiç öyle bir niyeti yokken kalktılar Filateli Federasyonu'na üye olmak için başvurdular ve bir de öğreniriz ki üyelikleri kabul edildi ve Türkiye de olumlu oy verdi toplantıda. Gan beynime fırladı benim. Aldım onların Filateli Federasyonu Başkanı'nı Türkiye'nin şimdi rahmetli oldu, gittim bir güzel girdim kendine. Mektup yazdım sağa sola, Dış İşlerine, Elçiliğe, Denktaş'a. Ve hemen etekleri tutuştu tabi federasyon başkanının. Hemen aldı beni telefonda; "Mehmetçiğim, nedir ya senin bu yaptığın, nedir bu yaptığın, biz size söyleyeceğiz dedik yahu, niye işleri karıştırıyorsun Mehmetçiğim, Rumların evet biz oy verdik, üyelikleri kabul edildi ama onların o başkanları var ya; o 'canım gelsinler onlar da onların lehine biz oy veririz, onlar da üye olsunlar gelecek yıl' dediler. Onların o başkanı bana, "baba" diyo be, bana baba diyo. Yapma böyle yahu" Hemen Ruma inandı. Biz bunun üzerine tekrar, yeni bir müracaat federasyona. Bizi goymadı ya müracaat edelim, etmedik o sene. Hemen ertesi yıl Çekoslovakya'da yapılacak, haberleştik, davet etti beni. "Yardımcımla geliyorum" dedim. Başkan yardımcısı vardı bir de emekli öğretmen arkadaş. Gideceğiz ama nasıl gidecen? Vize yok. Vize vermez. Rum tarafındaki Çekoslovakya elçiliğine başvurduk. "Hayır". Goymazlar, vermezler bize vize. Napacağız oğlum? Bu defa başka yollar denedik. İstanbul'da konsolosumuz vardı, Münür Muhtaroğlu, yeğenim, anlattık ona durumu; "Mehmet, siz çıkın gelin İstanbul'a, ben daha önceden işi idare edeceğim ve buradan size, yalnız Türkiye pasaportu alın elçilikten, onunla gelin, buradan size vize (daha o zaman da Çekoslovakya Rusun idaresinde) verilecek." dedi. Bunun üzerine gittik İstanbul'a, oradan vizelerimizi halletti bize Münir Muhtaroğlu ve bindik, bu defa uçakla Atina üzerinden, gittik indik Atina'ya gece. O

zaman da çok yolcu var, sıkışık, bir rötör var, saatlerce bekledik, gece yarısını geçti Atina'da. Ama gelen giden, o turistler üst üste, oturmaya yer bulamazlar, basamakları doldururlardı o kadar. O zamanlar Yunanistan çok turist çekiyordu. Nihayet gece yarısından sonra uçağımız kalktı, gittik Prag uçak alanına indik, bir sessizlik, komünist idaresi o zaman, dediğim gibi korkar insan adeta böyle, öyle bir yer, orda işlemlerimizi tamamladık, yer ayırtmıştık bir otelden oradaki, gittik oraya sabaha karşı, otel de lüks bir oteli gittik, indik ve yerleştik otele. Biraz ınır mınır ettiler ama dolar verince, dolara taparlardı o sırada, doları görünce yatırdılar bizi. Yattık, bir saat geçti geçmedi bir telefon bizim odaya. "Buyurun", "Mehmetçiğim, (başkan değil bu defa yardımcısı, avukat) hoş geldiniz ama boş geldiniz", "ne demek hoş geldik ama boş geldik?", "kusura bakmayın geldiniz de buraya ama maalesef üyeliğinizle ilgili şey muameleye konmayacak" "niçin?", "Rumlar ve Yunanistan itiraz etti, biz de kabul etmek zorunda kaldık." "olamaz öyle şey, ben davetli geldim buraya, kimse beni önleyemez, kalk doğru gidiyoruz" dedim Hasan Bey'e. Bir saat yattık ya yatmadık, taksi tuttuk, doğru salona ama daha vakit var görüşmelere. Ben önceden bilirim bu komünist devletlerde ne olduğunu durumun, gitmeden evvel bir hayli paket hazırladım gendi elimle, postaneden de aldım pul paketleri ve beraberimde götürdüm. Aldım onlardan da yanıma, gittik Hasan Beyle, baktık kapılar daha kapalı, kimse de gelmemiş. Baktım kapıda biri durur, "ne vardı?" dedi bize o kapıcı. Dedim "biz Kıbrıs'tan geliyoruz ve başkanla görüşeceğiz." Baktım kapının aralığından başkan ilerde. Dolgun, iri yarı bir adam böyle, Çekoslovak. Orda sahneyi düzenler. "Buyurun bu sizindir dedim, size getirdim bunu", önce ınır mınır edecek oldu sonra hediyeyi görünce hemen konuştu. Doğru gittim ben davetsiz misafir gibi dedim gendine "ben Kıbrıs'tan geldim davetiniz üzerine." Hoş geldin dedi, gucıkladı. "Hoşgeldiniz ama size bildirilmedi mi?" dedi. "neydi bildirilmeyen?", "bizde sizin Türkiyenizin de kabul etmesi dolayısıyla sizin üyeliğiniz olmayacak, davet ettik da sizi gerçi ama" "ben anlamam, ben davetli geldim yazın vardır bende, bak bu hediyeler da senin için", daha büyük hediyeler bu sefer. Bir bocaladı falan, "gösteririm size, sizin Türkiye temsilcisinin Filateli Federasyonu Başkanı'nın ve

Yunanistan'ın imzalı şeyleri var, üyeliğinizi kabul etmeylim diye, imza verdiler ben ne yapabilirim" dedi. Öyleydi, böyleydi, epeyi çekiştik, "geleceğim ve toplantılara da katılacağım" dedim. Nihayet dedi "gözlemci olarak." Dedim "aynı puntolarla önüme diğer devletlerin olduğu gibi şey konacak." Çin'in hemen yanında, bir buçuk milyarlık Çin'i bile kabul etmediler 15 sene. Onlar da daha orada üye oldular, bizim gittiğimiz sene. Onların yanında, aynı puntolarla, gene bir şeyler yedirerek, sokuşturarak, aynı puntolarla yazı yazdırdım, levha goydurdum önümüze bizim, Çin'in yanına oturduk. Atamadılar bizi dışarı. Rumlar bu defa girmezden önce, bizim Türkiye temsilcisiyinan beraber geldiler bize. "Hoşgeldiniz, size yardımcı olabilir miyiz?" dedi Rumlar. Öyledirler, hem yaparlar yapacaklarını hem de yardımcı olurmuş gibi görünürler. Dedim "siz önlediniz", bir tanesi dedi, onlar grup halinde, "ama siz Kıbrıslı değilsiniz." "nereden anladın?" dedim, İngilizce konuşuyorduk, "gonuş bakayım Rumcada anlayım", "ne konuşacağım Rumca?, Kıbrıs'ta üç lisan vardır resmi; ortak lisan İngilizcedir, Türkçe var Rumca var. Sen bana bir cümle söyle Türkçe ben hep Rumca konuşayım. Ben Rumca biliyorum." Dedim. Olurdu, olmazdı başladık çekişmeye. Bir tanesi vardı onların avulatyıdı, kısa boylu, "çok güzel" (onun aksanıyla, nasıl Türkçe konuştuğunu taklit ederek) dedi. "Bu Türkçe mi? Ne kadar güzel bilin Türkçeyi" dedim, alaya aldım ben bunu. "Televizyon da duyduydum hema (hem de yani)" bir kelime daha söyledi unuttum şimdi, "uu madem bu kadar Türkçe bilin sen anlaşılabiriz." Dedim. Bozuldu bunlar, ondan sonra kalkar yanımdaki arkadaş birkaç Rumca kelime konuşur, o da Rumca bilir, dedim "gonuşma, yapma, beni bozma", nihayet güya bize yardımcı olurlar, yol verirler, "siz daha önce girin", girerken hepimize birer çanta verirler, dosya bilmem ne falan, öncelik tanurlar bize falan filan, girdik nihayet içeri. İçeride biz başladık faaliyete tabi. Bir Yahudi vardı, hemen önümüzde oturur, Yahudi öğrendi bizim Kıbrıslı Türk olduğumuzu meğer başkana da hıncı var. "Siz merak etmeyin, ne yapacağınızı ben size söyleyeceğim hiç merak etmeyin, bunu mat edeceğiz, tamam? Siz söylediğimi yapın yeter ki" dedi. Bir ara konuşmalar sırasında İsveçli bir profesör çıktı,o da düşmanı meğer başkanın, öğrendi bizden de

durumu, çıktı sahneye bir güzel veriştirdi gendine, “niye bu insanları davet ettin de konuşmalarına bile fırsat vermiyorsun?” dedi. Amerikan delegesi bizden yana çıktı, Kanada bizden yana çıktı, başladı biz yavaş yavaş güçlenmeye, üç dört gün devam edecek görüşmeler böyle. 9’da başlar gider. Her gördüğünde de beni başkan gelir, böyle beni sallar, ufacık tefecik buldu beni, “gonuşmana fırsat verirsem üyelik müracaatını geri çektin diyecekmin?”, “hayır” derim ben, devam gider öyle çekişme devam eder. Bu arada epeyi sarstılar gendini, nihayet son güne geldik, müracaatlar üyelik için. Son an böyle tuvalete çıktım, o da geldi. Gene duttu beni tuvalette. “Müracaatını geri çekecekmin sana izin vereyim çıkasın sahneye?” Baktım ki başka çıkar yolu yok, dedim “Ya çekeceğim” ama yalan tabi. “Bravo” dedi. Geçti güzel güzel beni takdim etti; “Kıbrıs’tan gelen” falan filan bilmem ne. Ben daha önceden bir yazı hazırladım, güzel böyle İngilizce “Biz Kültür elçisiyiz. Nothing to do with the politics (politikayla hiçbir şeyimiz yoktur) biz dostluk, barış, insancıl, insan hakları...” ondan söz eden bir yazı hazırladım. Onun sözü üzerine, çıktım ben sahneye ve yüksek sesle, tane tane, başladım konuşmaya. O zamana kadar çıkan hep yaşlı kişiler, anlatırlar bir şeyler mırıldanarak zaten bir problemleri yok. Ondan sonra öbürler de birazcık alkışlar gibi yaparlar, bir öneri getirirse, “şeyinize sunuyorum” der başkan ve hemen geçer. O zamana kadar alehte hiçbirşey olmadan bütün teklifler geçti. Geldik bize. Ben bir yüksek sesle; “insan hakları bilmem ne falan” bir alkıştır koptu aşağıdan. Şaşı başkan, “nedir yaptığın?” der bana. Bitirdim konuşmamı, alkışlarla indim aşağıya, oylamaya koydu. Dedim “üyelüğimizin oylanmasını istiyorum, ben davetliyim çünkü.” Mecbur oldu, oylattı da, o zamana kadar hiç olumsuz ret oyu çıkmayan toplantıdan, 15 dane aleyhine oy çıktı. Bizim lehimize. Ama tabi 60 küsur da bizim aleyhime çıktı. Ama gene da güzel bir başarıydı. Öyle oldu, ertesi günü geldi kahvaltıda buldu beni, “siyaset yapmayacağım dedin, bütün konuşman siyasetti, çok açıkgöz adamsın ama aynı zamanda milletini seven insansın, kutlarım seni, orada söyleyemezdin bunları” dedi ve kutladı beni, ondan sonra da bütün gezilere, yemeklere katıldık öbürlerle. Ondan sonra geldi bana, bir de dedi “gelecek toplantıyı oylamaya sunacağız, söyleyin

sizinkilere İstanbul'a gullansınlar, ben da lehinize oy kullanacağım, İstanbul'da yapılsın isteyeceğiz eğer İstanbul'da yapılsa gelecek toplantıda müracaat ediniz, anavatanınızdır, orada yapılan müracaatınız reddedilemez, kesinlikle reddedilemez, misafir olarak geleceğiz çünkü o ülkeye, öyle olacak, öyle gerçekleşecek üyeliğiniz" dedi. "tamam" dedim, bizimkilere söyledik, "yok biz de para nerde..." dediler ve kabul etmediler İstanbul'da yapılsın Uluslar arası Filateli Federasyon'u toplantısı. Yunan delegesi de çıktı alay etti gendilerle, bunları yaşadık. Arkasından Japonya gönüllü çıktı ama ondan evvel Bulgaristan'a verdiler. Ertesi sene arkadaşları gönderdim Bulgaristan'a ben üyelik için. Olmadı, gerçekleşmedi. Arkasından Japonya falan gitti öyle. Ben döndükten sonra 7 sayfalık bir mektup yazdım, bu Türkiyelilerin bize orada yaptıklarını da hep anlattım ve vazgeçtim o işten. Hepsini sildim zaten gendi aramızda da pulla uğraşmaması gereken cahil cühela vardı, sinir ederlerdi beni, dedim en az ömründen 10 sene kaybedeceğim ben. Denктаş Bey'e, elçiliğe, Türkiye Dışişleri'ne gönderdim kopyaları, orada bıraktım işi ve senelerce. Birkaç sene evvel arkadaşlar canlandırdılar tekrar, iyi de ettiler, ben yardımcı oldum yani gendilerine."

Pul Koleksiyonculuğunun İncelikleri

"Pulculukta bir söz vardır, uluslararasıdır; "pul kültürdür" derler. Kültürü geliştiren hiç fark etmeden insanın kültürünü, ilgisini genişleten, büyüten bir şeydir. Ve insanlar arasında dostluk kurulmasını sağlar. Birbirlerine al-ver le koleksiyonlarını geliştirirler ve uluslar arası bir değeri de vardır bu bakımdan. Yani ulusları, insanları birbirine yaklaştırma etkinliği de vardır. Ama tabi ilk anda pulculuğa insanı çeken, özellikle küçük yaşlarda, pulların güzelliğidir. Üzerlerinde o kadar güzel, özellikle Ruslar falan bir ara böyle iri iri, çok ünlü ressamların resimlerini, güzel çiçeklerin resimlerini içeren çok güzel setler basarlardı. Bazı Arap ülkeleri yaparlardı bunu bir de sırf para kazansınlar diye. İri iri pullar ama ne güzel, baskı fevkalade. Dolayısıyla herkesi çeker bu pulculuk, güzel bir uğraştır, çok inceleme, araştırmayı gerektiren bir şeydir. Yani bunu da bilmek lazım. Mesele yalnız pul biriktirmek değil. Örneğin ben; puldan ziyade en sonunda

damgalara döndüm çünkü pulu herkes biriktirir. Ve o kitabı damgalardan, o üçüncü baskısı, bir başka dört tane kitabım var pul üzerine ve damgalarla oluşturdum onu. Yani kimsede olmayan bir şeyin olması çok önemli pulculukta. Normal postadan geçmiş olan zarfları biriktirmeye başladım, onların damgalarını biriktirmeye başladım. Bir puldan bazen 1 milyon, 3 milyon, 5 milyon basılır, herkeste olur ama bir de ilk gün zarfları çıkarılır, devlet çıkarır, onun da aynından herkeste, benzerinden var ama tıpkısı, zarf biriktirdiğinde böyle normal postadan geçmiş, özel damgası olan zarflar geçtiğinde ve onları biriktirdiğinde, o bilirsin ki dünyada tektir, benzeri var aynı yok. Budur yani pulculukta. Bir de ince yanları; herkes pul biriktirir ama pul biriktirirken bazen baskıda hata olur, pul basarken bazen gözden kaçır ve bir tabaka hatalı çıkar ve satışa da arz edilir. Mesela; 1975'te çıkan bir serimiz vardır, Türkiye basmıştı burası için. 3 millik pul vardır onun, en az en düşük değerli pulu, üzerinde bir hata vardır bazılarında. Dünyanın parasını etmişti o, herkes "aman o puldan alayım" derdi çünkü dünyadaki sayısı belli. Her tabakada bir tane vardı, her 100 danede bir tane. Onlar büyük para da getirdi. Yalnız onunla da kalmaz pulcular bazen deformasyonunda yani kenarındaki tırtıllarda da eksiklik, fazlalık olur, onları da biriktirirler. Renk hatası olur basarken, bir yerde mürekkep azalır, fark etmezler, bir miktar renk hatalı çıkar, onlar normal pulun 100 katı bazen değer eder. Bir de pulların filigranı vardır. Filigran dediğimiz; hani paralarda da vardır ya böyle ışığa tuttuğunda içinde beyaz başka bir görüntü vardır, o filigranlar da bazen ters basılır, bazen filigran basılmaz, es geçer onu makine, onları biriktirenler var ayrı. Hatahılar." Errors" dediğimiz "error"ler, filigranlarına göre, ters filigranları, doğru filigranlı. Daha bunun gibi birtakım incelikleri var ki bunlar hep ışıklı mercek altında incelenir ve değerlendirilir. İnsanlar bazen haz alır bunlardan. "Bu bende bir tanedir, dünyada yalnız bendedir" diyebileceğiniz bir şey oldu mu sizin koleksiyonunuzda bunun size vereceği haz, ne parayla ne başka herhangi bir şeyle ölçülemez. Var bende öyle şeyler. Hatta bir zarfım vardır, dünyada sadece Başpiskoposlar kırmızı mürekkeple imza atar. Makarios'un kırmızı mürekkeple imza attığı bir zarf vardır bende, ilk gün zarfı. Mesela

Denktas'ın da ben yaptırdım onun resminin olduğu şeylerde imzalattığım benim ve yahut devletimizin ilan olduğu hem Dr. Küçük'ün hem o imzalattığım ki doktor kendinde değildi, çok hastaydı, zar zor imzaladı. Şimdi onların insanın elinde olması büyük bir zevk verir. Bunlar var yani kimsede olmayan çok öyle şeylerim var.”

Para Koleksiyonculuğu

“Çok zaman alır. Gene eski paralarda da. Ben bir ara Eski Roma, Bizans paralarının koleksiyonunu da yapıyordum ama ne zaman ki bizim devletimiz kuruldu ve büyük denetim getirdi. Yani öyle bir kanun çıkardılar ki koleksiyon yapabilirsin hatta eski eser koleksiyonu da yapabilirsin ama herhangi bir zaman devletin memuru evine gelip onların denetimini yapabilir ve satmamak için. Tabi kontrol olması lazım, normaldir, doğrudur ama ben onu istemedir. Yani herhangi bir zaman gelecek de benim koleksiyonumu karıştıracak, edecek, bilmem ne yapacak, vazgeçtim, elimde olanları da bu kanun çıkmadan çıkardım elimden ve o işi o şekilde kapattım. Yalnızca şimdi elimde olan; eski Kıbrıs paraları koleksiyonu vardır. Güzel bir koleksiyonum vardır. Tabi kâğıt paraların da yapılır. Ama bunlar “coin” olarak, madeni para koleksiyonudur. Bunda da dikkat edilecek bir nokta var; bazı paraların durumu koleksiyon yapmaya pek uygun değil yani çok yıpranmış olabilir, onları da koleksiyondan yok sayar, onları koyarsın ama daha iyisini bulunca hemen onu koyarsın yerine. Bunlar için de albümler vardır hep cepli albümler vardır. Hem kâğıt hem madeni paralar için de cepli albümler vardır, öyledir. Fakat öyle paralar bazen çıkardı ortaya; bin sene iki bin senelik para sanki dün yapılmış gibi, dün basılmış gibi, o kadar temiz gümüş, altın paralar vardı. Çok gördüm ben öyle paralar ve çok şeyi var tabi. Çok eskiler; hemen hemen el yapımı yani belli bir şeyle vurarak baskısı yapılmış. Onun için onların da bambaşka değeri vardır. o da güzel bir hobidir. O da öğreticidir, eğitici ve çok zevklidir. Ben dediğim gibi; babamın bakkaliyesi varken gümüş İngiliz paralarını biriktirerek başladım ve iyi bir koleksiyonum var yani onlar yasak değil. Osmanlının da belli bir döneme kadar yasak değil, gerisi denetime bağlıdır onların da. Onlar

müzelik değerdedirler, müzede olması gerekir. Tarihi esere girer dolayısıyla o yüzden. Senelerce onun da koleksiyonunu yaptım ama hepsi bunların zaman alır, vakit ister ama iyi bir şeydir.”

Kırtasiye Dükkanı

“Postadan geçmiş enteresan, damgalı bir zarf gördüm mü vurulurum, o ayrı. 15 sene kırtasiyecilik yaptım belediye pazarında, bir gün gideriz görün, aşağı yukarı kurulmuş şekilde durur, aşağıda bodrumda da kolonya imalathanesi durur, 5-6 bin tane şişe de içerisinde, kaldılar öyle, vazgeçtim mi bırakırım ben, çok merak ederim ondan sonra da bıraktım mı bırakırım. Huy meselesi ne yalan söyleyim. Orada kırtasiyecilik yaptığım sırada alışverişim daha ziyade askerlerle, askerlerin de erlerle, çok iyi muamele ederdim kendilerine, çok severlerdi beni, beraber resim çektirmeler, gittikten sonra bana mektup göndermeler falan, “amcaların amcası, dayıların dayısı...” diye. O erler biliyorsun çoğunun doğru dürüst parası yoktur ama ben onlara göre eşya satardım. Ne satardım? Albüm, çok meraklı oldukları anı defteri, arkadaşlarına da yazdırırlar anılarını. Askerlik hatırlarını. Hatıra defteri yani. Onun gibi askere lazım olan diğer şeyleri satarım falan. Bunlar bazen alır bir albümü, ondan sonra gider paraya ihtiyacı olur çocuğun, kısıtlı çok paraları onların. Getirir geri, “amca bunu geri verebilir miyim?”, anlarım ben para sıkıntısı vardır, “getir bakayım yıpranmadıysa”, bakarım bir şey yok, alırım hemen, memnun olur tabi. Bizim ticaret adamlarımızın çoğu “dükkanın kapısından adımını attın” diyor çoğu “dükkandan adımını attın dışarı almam geri.”, “şimdi aldım”, adımını attı dışarı, almaz ve kavgalar gıyametler koptu, halbuki nevar bunda. Başka bir tanesinin resmini de çektim, dükkanın vitrininde “satılan mal geri alınmaz, değiştirilmez”. Ben İngiltere’ye gittim, İngiltere’de bir saat aldım, eve getirdim, kızım ve oğlum ikisi de tahsilde orada o sırada. Kızım dedi; “vay be baba, senin tam istediğin gibi saat var da görmedin sen onu alasın, gidelim değişelim, makbuzunu tutarın?”, “tutarım ya, yok vazgeç kızım, ayıptır” biz de öyle çünkü daha o zaman ben ticarete falan başlamadım. “Sen bana ver makbuzu sen dur dükkanın dışında, göster bana vitrinden hangisini isten”

dedi gızım. Gitti değiştirdi kız, aldı başka saat, gullansan da alırlar, 6 ay sonra getir gene alırlar. Nihayet, getirdik onu bu defa, oğlan geldi bizim “vay be baba kim aldıldı sana bunu?” dedi, “Gız aldı”, “senin tam istediğin gibi benim saatçide var”, “napalım oğlum?”, “gidelim bir oraya.”, “yau yapma oğlum, aynı adam değil bir defa”, “o benim saatçimdir, aynı saatlerden var orda da” dedi. Gittik, vitrinin önünde konuşuruz meğer daha önceden de tanır mış beni oğlanı, almış daha önceden de ordan bir saat da arkasında çizicik çıkmış, değiştirmeye söz verdi gendine, arkasında küçük bir çizik çıktı. “Neydi?” dedi, “bu saat babamın vurgun olduğu saatlerdendir ama kalktı bu saati aldı” beraberinde o makbuzla gene. Yahudi dedi; “onlara da biz veririz zaten, madem onu ister, ver bakayım, tamam yeni” , aldı öbürünü verdi bana ve döndü bir bakarım geldi tam çıkarken 1 sterlin elinde, “bu sizin, bir lira farkı var bunun, bir lira daha ucuzdur bu”. Ben değiştirdiğine memnunum o daha üstünden para da verdi bana. Yani bir onlardaki ticaret anlayışına bak bir da bizdekine. İşte böyle orada. O yüzden çok severdi beni o askerler. 15 sene orda kırtasiyecilik yaptım. Kitap, kırtasiye, kart sattım çok çeşitli. Orda hemen hemen kurulmuş vaziyette durur.”

“Bu askerler o kadar birçok şeyden yoksundular ki bazıları gelir bir şey alacak, arkadaşlarına da bir şey alacak, çıkarır cebinden mesela bir 10 liralık banknot, oradan okur “şunu ver, bunu ver, bunu ver” yani elinde bir kağıdı bile yok yahut da görev yaptığı yerde, paranın üzerine yazar listesini. Paranın üzerinde liste. Başka biri gelir; paranın üzerinde can sıkıntısından yazdığı bir cümle; “gel teskere gel”, altında adı. Başka birisi gelir; can sıkıntısından Atatürk’e bıyık yapmış, Hitler’e benzetti. Başka birisi gelir; getirdiği para üzerinde ağza alınmayacak küfür, boşalacak, ihtiyaç. Öbüründe; “bu parayı alanın lütfen arkasına bak”, arkasına bakan küfür. Yahut da “bu yazıyı okuyan”, “sana okuma dedik ya, şöyle olsun”. Bir de gendi aralarında anlaşmalı, beş kişi arkadaş mesela aynı birlikten, her biri birer cümle yazar paranın üzerine, “filan tertip”, yani “filan dönem askeri”, ondan sonra oraya gelenlere hediye eder onu, ondan sonra gelenler de bir sonrakilere tekrar birer cümle yazarak hediye eder. Neler böyle yani roman olur. Dedim; “yahu Mehmet sen bu paraları toplu, adına da de madem

koleksiyonculuk da var sende, adına da de'Para Edebiyatı'" ama edebiyat turnak içinde, e tahmin et bakayım kaç tane var öyle elimde, ilginçlerini topladım, yalnız ilginçleri çünkü hepsini de toplayacak olan hemen hemen o dönemde yazısız para bulmak zor çünkü askerle hep işim. Hatta Rum tarafından bile geçti elime, onlarda da yazan Rum parası üzerine, eski Kıbrıs Rum parası, onlar hepsi koleksiyonumda. İsterim bir sergi açayım onlardan, hatta ön hazırlığımı yaptım da, çok şeye girerim da işte hangi birini. Çok şeye yapmayan kalkan hiçbirşey yapamaz. O paraların A-4 büyüklüğünde siyah-beyazını fotokopisini yaptırdım, ondan sonra döndüm o yazılar var ya yazılmış olan yazılar, o yazılmış olan yazıların üzerinden bu sarı kalemler var ya fosforlu, fosforluyla onların üzerinden gittim yanına da aslını koydum. Onları bir şey üzerine monte eden ve sergilik. Kimsede yok bunlar. 500 le 1000 arası bir şeydir. Ama biliyor musun o dönemde o paraları dutmak başlı başına bir şeydi. Çünkü paradır. Bir de onunla da yetinmedim bankada da tanıdıklarım vardı, onlara da tembih ettim, "olduğunda, elinize geçtiğinde saklayın" (bu arada yan esnaflardan bir kadın bize yasemin türü olan ve sadece Kıbrıs'ta buluna "ful" çiçeğinden getiriyor) Ama bunların içerisinde birkaç yüzü çok belirlidir. Onları da sergilemek ya da kitap halinde yayınlamak güzel bir şeydir diye düşünüyorum. Yani ne bakımdandır biliyor musun; ne olacak diyeceksin, sen zeki kızsın bunun anlamını bulabilin ama ben söyleyim. Bir defa o dönemin psikolojisini yansıtır. Hem sosyolojik hem psikolojik durumunu yansıtmış olur. Bence çok önemlidir. Askerin o can sıkıntısından yazdığı şeyler vardır, neler, görsen ama neler, verip veristiren var, sevgilisine mesaj gönderen var."

Ağaç oymacılığı, pul ve para koleksiyonu ve kırtasiye çalıştırdığı dönemde birtkirdiği eski mektuplar ve paralar; Mehmet Ertuğ'un bugün gününün yarısını geçirdiği ve Karagöz oynatmayı seçtiği mekânda hala sergilenmektedir. Her baktığınız noktada farklı farklı geleneklerle karşılaşabilir ve her birinden ayrı ayrı kültürler çıkarabilirsiniz. Onların içerisinde kaybolup hangisini seçmekte kararsız kalmanız mümkün. Kapının dışında; ilk olarak mektuplar ve kartpostallar karşınıza çıkacaktır. İçeriye girdikçe pul, eski fotoğraflar ve eski paralarla göz göze geleceksinizdir. En son noktada ise;

duvardaki Kıbrıs Karagözcülerine ve resmedilen kuklalara bakarak
"Karagöz'ün Akıl Satması" oyununu sinevizyondan izleyerek o eski odanın
tadına varacaksınız. İyi seyirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Korku yaşanan ve yaşanmış olacak olan olayların yarattığı sonuçlar sonunda elde edilen bir duygudur. Kaybetme korkusu da insan tarafından en çok hissedilen korku çeşitlerinden bir tanesidir. Hali hazırda var olan bu tez; görülenler ve duyulanlar neticesinde oluşmuş olan kaybetme korkusu neticesinde vuku bulmuş bir yazı ürünüdür. Kıbrıs'ta şu anda hala yaşatılmaya devam eden Karagöz kültürü, yüzünü, istemeden kaybedilmeye ve yok olmaya çevirmiş bir gelenektir. Bu geleneğin yaratıcıları toprak altında suretleriyle birlikte gömülü olarak dururken, bir tek canlı kaynak yaşamaya devam etmektedir. Onun suretlerini ve kendisini de kaybetmeden telaşla ve korkuyla yola çıkılmış; minnet ve rahatlama duygularıyla da son bulmuştur.

Postmodern toplumların özelliklerinin başında çok çeşitliliğe dayalı karmaşıklıklar gelmektedir. Karagöz de Kıbrıs toplumunda son dönemlerde bu çok çeşitliliğin içerisindeki karmaşıklıkta kıyıda köşede kalmış bir gelenek özelliğini taşımaktadır. Yağmurdan sonra toprak altından ortaya çıkan "garavolli"(Kıbrıs halk dilinde garavolli; sümüklü böcek anlamına gelmektedir.) muamelesi görme anlayışını yok etmek için; bu geleneğin; içerisinde sağlam bilgilere dayanan yazılı bir kaynak haline getirilmesi gerektiği düşünülmelidir. Tek kaynak kişinin Karagöz gölge oyunu ile ilgili bütün hayatı boyunca beyinde ve yüreğinde sakladığı tüm bilgilerden, utanmaz bir çocuğun ısrar ettiği gibi anlatılması istenmeli ve bunların kaleme alınması gerekli görülmelidir.

Karagöz gölge oyunu; savaş toplumu özelliği taşıyan bu ada halkının "eğlence" ve "gülme" ihtiyacını her anlamda karşılayabilmiştir. Ve karşılamaya da devam etmelidir. Toplumlara var eden kültürleridir ve kendi kapladığı coğrafik alandan daha büyük bir sorunu bünyesinde barındıran bu adada; bunu problem etmekten vazgeçip, elimizin altında ve gözümüzün önünde bizim olan, bize ait kültürleri sahiplenmesi gerektiği gerçeğini görmeye başlamalıdır. Yaşayan insanın ömrüne müdahale edilemeyeceği gerçeği ortadayken ve o "yaşayan insan hazineleri" hayattayken onların gözünden bizim kültürümüze bakmayı başarabilmeli ve bunu kuşaktan kuşağa

aktarabilecek bir yazılı kültür bilincine geç kalınmadan sahip olunması gerektiği fark edilmelidir. Kitle kültüründen, sadece tüketmeye endeksli toplum özelliğinden arınıp üreten, kendi sahip olduğu, var olunan maddi ve manevi kültür ürünlerini araştırıp, bunlar üzerinde düşünen ve kâğıt üzerinde kalemi kullanarak onları yeniden yazmayı ve yaratmayı deneyen bir toplum haline gelinmesi gerekliliği düşünülerek “göz açılmalıdır.” Karagöz; acıklı hikâyeleri ağır basan iki ana karakterin zıtlıklarının oluşturduğu gülünç durumların ağır bastığı bir gölge oyunudur. Sonsuzluk kazanmasının ve nesilden nesile aktarılmasının sebebi ise Karagöz ve Hacivat’ın acıklı hikâyesidir. Bu acıklı hikâyenin yarattığı bu kocaman kültür mirasının başlangıcıyla sonunun aynı sebeple hazırlanmaması için **“Kıbrıs’ta Geleneksel Türk Tiyatrosu: Mehmet Ertuğ”** tezi yaratılmıştır. Bu tezde umulan; bir çift gözün kaybetme korkusu sebebiyle açılmış olup, bu ülkenin eksik olan bir noktasına bakmayı becerebilmiş ve yazılı kültüre katkıda bulunmuş olabilmesidir.

Ek 2: Mehmet Ertuğ'un Karagöz Gölge Oyunu'na ait Metinsel Örnekler.

KARAGÖZ'ÜN AKIL SATMASI

KİŞİLER: 1. Karagöz

2. Hacivat

3. Arap

4. Rum

5. Yahudi

6. Hanım Kız (Sümbül Hanım)

7. Tuzsuz Deli Bekir

8. Elmaz Köçek

NESNELER: Karagöz'ün evi (Karagöz'ün girdiği yönde)

Cami (Hacivat'ın girdiği yönde)

Hurma ağacı (Hacivat'ın girdiği yönde)

GİRİŞ

Müzik eşliğinde göstermelik perdeye konur. Müziğin sona ermesiyle nününü(nareke) sesi ile göstermelik kaldırılır.

HACİVAT- (Semai söyleyerek gelir)

Hanaylar yaptırdım, döşetemedim

Çifte kumruları eş edemedim

Zalim felek ile baş edemedim

Konma bülbül konma çeşme taşına

Bu gençlikte neler geldi başıma

Of hay Hak! Meşhur kalemdir:

Dünyada istersen edesin rahat,

Kimseye kulak asma, keyfine bak!

Ayağı kapalı dut, kelleyi serin!

Derler ki :

Aklın yolu birdir, yoktur başka:

Akıl yoksa eğrlim başta,

Ne kuruda biter ne de yaşta!

Diyelim bu gece de Allah işimizi rast getire!

Yar bana bir eğlence! Aman bana bir eğlence!...

KARAGÖZ- (Konak tarafından başı görünür.)

Geliyorum, geliyorum; acele etme!

HACİVAT- Aman bana bir eğlence! Yar bana bir eğlence!

Gel Karagöz'üm, neredesin?

KARAGÖZ- Nerede olacağım yahu? Potinlerin içindeyim!

HACİVAT- İlahi Karagöz'üm, latifeyi bırak...

KARAGÖZ- Latife'yi kırakıp da, Emine'yi mi tutayım yani?

HACİVAT- Aman Karagöz'üm, her şeyi ters anlama.

KARAGÖZ- Hacivat, git işine ahu; çoluk çocuğu uyandıracan. Gelirsem, tepelerim ha!

HACİVAT- Gel Karagöz'üm, gel; geçmesin zaman boşuna...

KARAGÖZ- Geliyorum, musandıradan atılmış pambık düşsün başına!

HACİVAT- Yar bana bir eğlence! Aman bana bir eğlence!

KARAGÖZ- Geliyorum, geliyorum; acele etme...

HACİVAT- Yar bana bir eğlence! Aman bana bir eğlence!

KARAGÖZ- (Perdeye atlar; alt alta, üst üste dövüşürler)...

Al sana hem Şehir, hem Eylence!

(Dövüş sonunda Hacivat kaçır. Karagöz, sırtüstü yerde kalır).

Vay nüsübet herif vay... Ne yaptı, etti; Gavur pövlüyanı gibi beni yerlere serdi. Seni gidi keçi sakallı seni. Seni gibi lingiri bacaklı seni... Seni gidi yetmiş iki sarhoştan artakalmış meyhane mezesi kılıklı seni!

Bir elime geçireyim, Allah yarattı dersem, bana da Karagöz demesinler!...

Vay vay vay! Aman aman aman!

MUHAVERE

HACİVAT- (Gelir) Vay Karagöz'üm neredesin?

KARAGÖZ- Tahtalıköy'ün dibindeyim! (vurur)

HACİVAT- Aman efendim, ne vurun? İlahi ellerin kurusun!

KARAGÖZ- Kanlıdere'de ıslatır ıslatır, gene vururum! (vurur)

HACİVAT- Yazıklar olsun Karagöz'üm sana; insan hiç arkadaşını döver mi?

KARAGÖZ- Ne yapayım yahu? Elime göre seni buldum; seni döverim

HACİVAT- Karagöz'üm, insanlar ellerine göre bulduklarını döverlerse, bu dünyanın hali nice olur?

KARAGÖZ- Dünyanın halini görmezmin yahu? Millerler, ellerine göre bulduklarının anasını ağlatıyor. Sen dua et ki benim gibi bir insaflıya düştün!

HACİVAT- İlahi insafına pancar suyu efendim! Karagöz'üm, sen benim dostum, refikimsin; beni durduğum yerde dövemezsin. Gerçek sebebini söyle; beni neden döven?

KARAGÖZ- Vallahi, gerçek sebebini söylemek lazımsa, ben seni can sıkıntısından döverim!

HACİVAT- Neden canın sıkılıyor Karagöz'üm?

KARAGÖZ- Neden olacak yahu; iş yok, güç yok. Boş oturmaktan usanır, arada sana biraz dayak atar; rahatlarım!

HACİVAT- Karagöz'üm, senin hiç işin gücün yok mu?

KARAGÖZ- Yok ya

HACİVAT- Bu zamanda işsiz güçsüz oturulur mu? Ayıp değil mi?

KARAGÖZ- Ne yapayım yahu? İş buldum da yapmadım mı? Boş oturmaktan kim hoşlanır?

HACİVAT- Peki, sana bir iş bulsam yaparım Karagöz'üm?

KARAGÖZ- Vızır vızır! Tabi yaparım yahu...

HACİVAT- Karagöz'üm ben sana iş bulmasına bulurum da, önce lisan öğrenmen l lazım. Hem daha güzel bir iş bulursun, hem daha iyi para kazanırsın. Sen lisan bilir min efendim?

KARAGÖZ- Bilirim tabii Hacivat!

HACİVAT- Ne lisanı bilin Karagöz?

KARAGÖZ- Domates lasanı bilirim; patlıcan, biber lasanı bilirim; senin gibi hıyar lasanı bilirim!(vurur)

HACİVAT- Lasan değil, lisan efendim; yani dil! İngilizce falan gibi. Ne demiş atalarımız?

KARAGÖZ- Ne bileyim ne yemiş atalarımız?

HACİVAT- Efendim, atalarımız "Bir lisan, bir insan" demişler.

KARAGÖZ- O da ne demek Hacivat?

HACİVAT- Yani efendim, bir dil bilirse bir kişi sayılır; iki dil bilirse, iki kişi; üç dil bilirse...

KARAGÖZ- Hacivat, senin anlaşılan gözlerin bozulmuş; bir göz hekimine gitsen!

HACİVAT- Neyse efendim, ben sana lisan öğreteyim.

KARAGÖZ- Kolay mı yahu?

HACİVAT- Çok kolay Karagöz'üm; ben söyleyim sen tekrarla.

KARAGÖZ- Hade öyleyse, hemen başla!

HACİVAT- "Come here Karagöz, come here!"

KARAGÖZ- Ham hıyar sensin Hacivat, ham hıyar! (vurur)

HACİVAT- Ne vurun Karagöz? Ben sana İngilizce "Buraya gel" dedim

KARAGÖZ- Ne yapayım, anlamadım yahu; başka söyle...

HACİVAT- Peki efendim: "What do you do Karagöz?"

KARAGÖZ- Yattı uyudu Hacivat! (vurur)

HACİVAT- Karagöz'üm, ben sana hal-hatır sordum. Sense bana vuruyorsun!

KARAGÖZ- Daha kolay bir şey söyle yahu!

HACİVAT- Peki, işte sana çok kolay bir söz: "One" bir, "Two" iki!..

KARAGÖZ- Tuu senin suratına, üç! (vurur)

HACİVAT- (Ağlamaya başlar) Aman Karagöz'üm, ben sana lisan öğretmekten vazgeçtim; sana lisan öğreteceyim diye candan olacağım; beni tükrüğe boğdun, efendim!...

KARAGÖZ- Öğretme yahu, ben ne iş olsa yaparım. Parası da önemli değil; yeter ki sen bana bir iş bul ama sermaye istemeyen bir iş olsun. Çünkü bende para nanay!

HACİVAT- Tamam efendim, bir düşüneyim hele...(Başını öne eğerek, iki kat olur) Karagöz'üme bir iş, Karagöz'üme bir iş...

KARAGÖZ- (Karagöz de iki kat olur; kafaları birbirine değerek) Hacivat'ın gözlerine şiş, Hacivat'ın gözlerine şiş...

HACİVAT- (Hacivat ansızın hoplar) Buldum efendim, buldum!

KARAGÖZ- Ne buldun Hacivat? Yerde para bulduysan gel paylaşalım

HACİVAT- Hayır Karagöz'üm, sana iş buldum!

KARAGÖZ- Çabuk söyle, yoksa dayanın meyanesi geliyor...

HACİVAT- Buldum efendim, buldum! Ne sermaye ister, ne mermaye...

KARAGÖZ- Çabuk söyle, yoksa karışmam ha!

HACİVAT- Akıl satacaksın Karagöz'üm, akıl!

KARAGÖZ- Deme yahu, hiç akıl satılırmı? Akılları pazara çıkarmışlar; herkes gene kendi aklını almış; alırlar mı hiç?

HACİVAT- Alırlar Karagöz'üm, alırlar. Şu Annan Planı çıkmalı, zaten kimsede akıl kalmadı; alırlar edendim, alırlar...

KARAGÖZ- Peki, ben ne yapacağım Hacivat?

HACİVAT- "Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım.

Ustamdan da iyi satarım!"

Diye sokaklarda çağırarak dolaşacak, yanına yanaşıp senden akıl-fikir soranlara akıl verip karşılığında para alacaksın...

KARAGÖZ- Kim verecek Hacivat?

HACİVAT- Verirler efendim, verirler. Böylece hem sivri zaharı gibi boş gezmekten kurtulacak, hem de çocuğuna çocuğuna yem yiyecek alacaksın! Onlarında kursağına bir şeyler gitmiş

olacak.Hemen gidip sana müşteri göndereyim. Hade eyvallah!
(Hacivat çıkar)

KARAGÖZ- Tu Allah mustahakını versin! Söyleyene kadar gitti bile...(Kendi kendine) Ben şimde ne yapacağım yahu? Ne yapalım; denize düşen ilana sarılır, hamama giren terlermiş. Kaybedecek neyim var başka zaten?

Ya herru, ya merru! Ya sırtı ya karnı! Koptuğu yerde kalsın!
Hele bir deneyelim bakalım; kaybedecek neyim var zaten?

FASIL

(Karagöz kaideli olarak çağırmaya başlar, birkaç defa tekrarlar)

“Akıl satarım, akıl satarım,
Ustam öldü; ben satarım,
Ustamdan da eyi satarım!”

ARAP- (Şarkı söyleyerek gelir)
Salamun aleykum,
Aleykum salam!
Salam, salam, salam!
Salam ya seydi salam!

KARAGÖZ- Burası bakkal dükkanı değil; başka kapıya ya Arap

ARAP- La bakkal; ben istiyor salam. Nah şöyle;
Salamun aleykum,
Aleykum salam!
Salam, salam, salam!

KARAGÖZ- Çattık belaya! Bana bak, ben akıl satarım; nah şöyle(kaideli)
“Akıl satarım, akıl satarım,
Ustam öldü; ben satarım.
Ustamdan da eyi satarım!”

ARAP- La akil! Ben istiyor salam.

KATAGÖZ- Yahu Arap, meram anla. Ben bakkal değilim; ben akıl satarım.

Kaç okka isten, onu söyle!

ARAP- La akil! Ben istiyor salam.

KARAGÖZ- Anlaşıldı; sen sarhoşsun galiba...

ARAP- La serhoş!

KARAGÖZ- Arap akşamdan kalma anlaşılan...

ARAP- La serhoş! Ben her gece işerim ve lakin serhoş olmak mafiş!

KARAGÖZ- Hay dilini eşek arısı soksun! İçerim derler yahu!

ARAP- Ayva, işerim! Her gece Girne'de işerim!

KARAGÖZ- Yahu, senin evinde kademhane yok mu?

ARAP- Ayva, var!...

KARAGÖZ- Öyleyse neden ta Girne'ye giden?

ARAP- Girne'de daha hoş, denize karşı faşır faşır!

KARAGÖZ- Sende hiç utanma yok mu?

ARAP- La utanmak; ben gece Girne'de işerim! Denize karşı, faşır faşır!

KARAGÖZ- Anlaşıldı, seninle anlaşmak mümkün değil; sen akıl ister min, istemez min onu söyle.

ARAP- Ben istiyor salam, ben istiyor salam!

KARAGÖZ- Al sana salam! (vurur)

ARAP- Ayvah, ayvah! (bağırarak kaçar)

KARAGÖZ- Dayak iyi geldi Arap'a; ayva satmaya başladı! Ne meram anlamaz adammış yahu; bakkal olmadığımı bir türlü anlatamadım adama.

Arap'a aklımızı satamadık. Korkarım bu akıl, dönüp dolaşıp bize kalacak...

Yola çıkan yolda kalmazmış, biz hele devam edelim, belki bir hayırlı müşteri çıkar karşımıza...

KARAGÖZ- (Kaideli olarak)

"Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım.

Ustamdan da eyi satarım!"

RUM- (Şarkı söyleyerek gelir)
Bandrepes me bu mikri (Küçükekten everdin beni)
Me do yero don bekri! (Yaşlı bir bekri ile!)
Dit ha su bo manula mu ? (Ne diyeyim sana anacığım?)
Mana mu mana mu, (Anam, anam,)
Manzura na mu!... (Sevgili anam!...)
Galisbera na mu!.. (İyi akşamlar be paşam!)

KARAGÖZ- Kalın pısaraya ne oldu yahu?

RUM- Ohi vre galin piratsa; yaniya, aksam seriflerde hiyarlar olsun!

KARAGÖZ- Konuşmaya bak yahu; sövmekten beter!
Senin de sinsileni sansarlar boğsun! (vurur)

RUM- Ne vurun vre Garauyuz Efendi? Beni yolladi Hacıhayvan Efendi!

KARAGÖZ- Sözlerine dikkat et; benim adım Karagöz'dür, Garauyuz değil!
Tepelerim ha!

RUM- E ağnadi vre Garauyuz Efendi...Alla ağnamadi, ne yapar sen
buracigda!

KARAGÖZ- Hacivat söylemedi mi? Akıl satarım; ister min?

RUM- Ağnamadi galiba...

KARAGÖZ- Nah şöyle (kaideli olarak söyler):
"Akıl satarım, akıl satarım,
Ustam öldü; ben satarım.
Ustamdan da eyi satarım!"

RUM- Sindi ağnadi galiba...(biraz düşünür)
Vre Garauyuz Efendi, hiç Müslüman'da akıl vardır satacak vre?

KARAGÖZ- Söylediğini kulakların duysun yarım dilli; bir Müslüman'da yüz
tane Urum'a satacak kadar akıl vardır.

RUM- Oyleysam, ne gullanmaz da satacak vre?

KARAGÖZ- Kullanayım da gör öyleyse! (vurur)

RUM- U Banayiya mu! Voihiya, voihiya! (bağırarak kaçar)

KARAGÖZ- Seni gidi beni bilmez; dayağı yeyince molohiya satmaya başladı!
(Kendi kendine) Urumoğlu'na bak yahu; biz ona akıl
satacağıımıza, o bize fikir vermeye kalktı. Müslüman'da madem

ki o kadar çok akıl varmış, neden kullanmaz da satacakmış? Sanki Müslüman'ın, aklını neden kullanmadığını biz bilemezmişiz gibi...

(Seyirciye) Bir Müslüman, aklını neden çok kullanmaz? Tabii, eskimesin diye! Ama Urum'da bunu anlayacak akıl nerede?

Urum'a da aklımızı satamadık. Ah Hacivat, ne işler açtın başıma? Böyle giderse, kimseye bir şey satacağım yok!...

Hele bir daha deneyelim bakalım. Hamama giren terlermiş...

(Kaideli olarak söyler)

“Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım

Ustamdan da eyi satarım!”

YAHUDİ- (Şarkı söyleyerek gelir):

Baylari kapisinda,

Ben yordum oni,

Hade da islağidi,

Hem şalvari, hem doni...

Arrara isderra arravagi

Sandala mandala vizzo vizzo!

Esyiler alayim, esyiler alayim!...

KARAGÖZ- Aradığım adamı buldum galiba. Benim akıldan eskisini bulamaz!

Biraz reklam yapayım; belki Yahudi'ye satarım

“Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım.

Ustamdan da eyi satarım!”

YAHUDİ- Maşala maşala beyim! Ne yaparsın sen?

KARAGÖZ- Duymadın mı yahu? Akıl satarım, akıl!

YAHUDİ- E da bu kafada akıl vardır beyim?

KARAGÖZ- Öküz başı kadar kafa akıl olmaz olur mu? Sen paradan haber ver?

YAHUDİ- E, ne isder beyim bu akilda?

KARAGÖZ- Vallahi, Arap'a satamadım, Urum'a satamadım; sen ne verirsen ver, s sana satacağım be Yahudi!

YAHUDİ- Yuzel hatirin için, uşden beş ekseyine alayım.

KARAGÖZ- Ne dedin, ne dedin sen?

YAHUDİ- Uşden beş ekseyine alayım.

KARAGÖZ- Yapma yahu; üçten beş ekseyine alacan ha? Al sana! (vuru)

YAHUDİ- İ, i anyanya! (kaçar)

KARAGÖZ- İ, i anyanya ya! Bu hepsinden baskın çıktı yahu. Üçten beş ekseyine alacakmış! Yani bizden üstüne para da istedi; adama boşuna Yahudi dememişler!...

Ah Hacıvat, ne işler açtın başıma! Bir elime geçireyim, ben sana yapacağımı bilirim. Ama dedik ya; hamama giren terlermiş. Hele devam edelim; belki bir hayırlı müşteri çıkar karşımıza...

(Kaideli olarak)

“ Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım,

Ustamdan da eyi satarım!”

HANIM KIZ- (Şarkı söyleyerek gelir):

(Sümbül Hanım) Yumurtalar gaynayıyor tavada,

Münüse'min aklı fikri havada,

Ah aman aman Münüse'm aman,

Yar aman aman bir tanem aman!...

KARAGÖZ- (Başı öne eğik, kızı görmeden)

“ Akıl satarım, akıl satarım,

Ustam öldü; ben satarım,

Ustamdan da eyi satarım!”

(Kızı görünce) Aman Allah'ım bu da kim? Gökten melek mi endi ne?

Aman bana bir şeyler oluyor; bu ne güzellik? Yirmi paralık aklım vardı, o da gitti.

“Akıl şaşarım, akıl şaşarım,

Ustam öldü ; ben yaşarım!...”

HANIM KIZ- Aman dayı, nedir yaptığın?

KARAGÖZ- Hanım kızım, canım kızım! Seni görmezden önce akıl satardım.

Seni görünce, aklım şeyime karıştı!

HANIM KIZ- Aman ne deli adam! Evime gideyim de şimdi bana takılmaya kalkar.
Hade eyavallah dayı! (çıkır)

KARAGÖZ- Aman ben şimdi ne yapacağım! Aman ben keçileri kaçıracağım!

(Bilincini yitirmişçesine kendini yerden yere vurur):

“Şak şakarım, şuk şukurum

Ustam öldü; ben yaşarım!

Bu halime çok şaşarım!”

TUZSUZ- (Gelmeden sesi duyulur)

Heyyt, nedir be bu gürültü buracıkta?

Var mı be bir yan bakan? Heyyt! (atlar)

KARAGÖZ- Aman Allah’ım, bu da kim? Şimdi yuttuk hapı işte. Adama bak yahu; korkusuz yerde büyümüş. Üstelik elinde kaması, belinde palası! Aman yandık!

TUZSUZ- Ne zırlanıp durun be oracıkta?

KARAGÖZ- Yandık vallahi, bu adam beni kesecek!

TUZSUZ- Var mı be bir yan bakan, heyyt!

KARAGÖZ- Doğru bile bakamıyorum; aman ben gittim!

TUZSUZ- Anamı kesen ben!...

KARAGÖZ- Aman ne hayırlı evlat!...

TUZSUZ- Babamı şiş kebabı edip çeviren gene ben!

KARAGÖZ- Maşallah hayırlı evlat....

TUZSUZ- Heyyt! Asarım, keserim, dikerim; var mı be bir yan bakan?

KARAGÖZ- Aman efendim! Adam cerrah galiba!

TUZSUZ- Sus be, laf etme bana; gazam belam dokunur sonra sana...Heyyt...

(Karagöz’ü palasının ucuna takıp kaldırır, sonra yere bırakır ve gider.)

KARAGÖZ- (Perdede yalnız kalır. Kendi kendine):

Aman, bereket versin gitti. Gitti ama, bana da edeceğini etti.

Çok korktum yahu! Aşağıdan da pis kokular geliyor.

(Başını bacaklarının arasına sokar) Aman Allah'ım, korkumdan donu doldurdum. Ben şimdi evde karıya nasıl hesap vereceğim?

Ah Hacıvat, sen açtın bütün bu dertleri başıma; bir elime geçireyim, anandan emdiğin sütü burnundan getirmezssem bana da Karagöz demesinler!

Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kalkmazmış. Ne yaptım da uydum buna!

Ama dur hele, ben sana yapacağımı bilirim...

BİTİŞ

HACİVAT- (Perdeye atlar) Vay Karagöz'üm ne'ettin, ne eyledin?

KARAGÖZ- Sayende aklımı kaybettim! (vurur)

HACİVAT- Aman efendim, ne vurun? İlahi ellerin kırılsın!

KARAGÖZ- Kunturacı gollasıynan yapıştırır gene vururum!

HACİVAT- Yıktın perdeyi, eyledin veran; varayım sahibine haber vereyim heman! (çıkar)

KARAGÖZ- Sen gidersen beni de buraya Çatoz beygiri gibi bağlamadılar ya; ben de çekilir giderim çoluk çocuğumun yanına, bakalım ayine-i devran ne suret gösterir...

Sallan yuvarlan Karaoğlan, sallan yuvarlan...(çıkar) Giderayak

şu ELMAZ KÖÇEĞİ çağırayım da keyfimiz yerine gelsin!

Nerdesin Elmaz, nerde?

ELMAZ K- (Gelir, müzik eşliğinde oynar.)

KARAGÖZCÜ- Efendim, her ne sürç-i lisan ettikse affola! Ölmez de, sağ kalırsak, bir başka oyunda buluşmak umuduyla hepinize sağlıklar dilerim.Sağolun, varolun!

KARAGÖZ'ÜN BABALIĞI

- KİŞİLER:**
1. Karagöz
 2. Hacivat
 3. Furtuna Bey'in Hanımı
 4. Arnavut Çavuş
 5. Acem (İranlı)
 6. Hımhım Çelebi
 7. Mahalle Muhtarı
 8. Yahudi
 9. Pekri (Bekri)

NESNELER: Göstermelik (oyunun başında nününü çalınarak kaldırılır)

Karagöz'ün evi (Karagöz'ün geldiği yönde)

Selimiye veya Lâla Mustafa Paşa Camisi (Hacivat'ın geldiği yönde)

Müzik – Işığın yansımasıyla nününü çalınır – Göstermelik kaldırılır – Tef üç kez çalınır.

HACİVAT – (Gelir) Of, hay Hak! Ömrümün vâki Karagöz, süt be süt garındaşım Garagöz! Meşhur olurmuş Gıbrız'ın üzümü...

KARAGÖZ – (Atlar) Köpekler yalasın, Hacivat'ın yüzünü! (vurur)

HACİVAT – Yazıklar olsun Karagöz'üm sana, yazık!

KARAGÖZ – Al bu punyoyu da burnuna sok, gazık oğlu gazık! (vurur)

HACİVAT – Yazıklar olsun Karagöz'üm, boy attın amma adam olamadın!

KARAGÖZ – Anlayamadım Hacıbuba...

HACİVAT – Efendim, sen güçücekten görmedin meddep; büyüdün oldun
gosgoca bir merkep!

KARAGÖZ – Eğer anladıysam Arap olayım. Doğru konuş, yoksa tepelerim
ha!

HACİVAT – Yani efendim, sen fünün münun görmedin; bu yüzden cahil
kaldın...

KARAGÖZ – Ben furun da gördüm, Urum da...

HACİVAT – Yine anlayamadın efendim. Bu yüzden de her işini dayakla
halletmeye çalışıyorsun...

KARAGÖZ – Bak Hacıbuba, zaten canım burnumda; bu yüzden çatacak adam
ararım; karışmam ha!

HACİVAT – Tamam efendim de, benim ne suçum var bunda!

KARAGÖZ – Sen benim ahababım, refikim değil min?

HACİVAT – Öyleyim efendim...

KARAGÖZ – Tamam işte; seni bu yüzden dövüyorum...

HACİVAT – Ama olur mu Karagöz'üm? Hiç insan ahababını döver mi?

KARAGÖZ – Olur da, bol bile gelir... Her canım sıkıldığında, dövecek adam
mı arayım yani? Farzet ki buldum; elime göre olacağı ne belli?
Elime göre seni buldum Hacıbuba, ne yapayım? Al sana! (vurur)

HACİVAT – Efendim, kabahat sana konuşanda, hade eyvallah; kal yalnız
başına! (kaçar)

KARAGÖZ – (Kendi kendine) Seni gibi nüsübet, gittin ha... Sen dayak
yemedен duraman ki: “Alışmış kudurmuştan beterdir” sözünü

boşuna söylememişler... Biraz sonra, nasıl olsa gene
buradasın. Her gün kapımın önünde "Hay bana pancar, hay
bana hıyar!" diye bağırmandan bıktım usandım.
Yaptıkların karşısında, yediğin dayak az bile... Sen gidersen, ben
de bağlı değilim ya pambık ipliğiyen buraya; ben de çekilirim
bizim fakirhaneye...

-Müzik-

HACİVAT – (Gelir) Karagöz'üm, neredesin?

KARAGÖZ – (Başı görünür) Ne var gene, Hacıbuba?

HACİVAT – Gel kalmasın boş bu perde...

KARAGÖZ – Geliyorum hazır olsun pilâvınan zerde! (Atlar) Geldim işte!

HACİVAT – Hoş geldin, sefalar getirdin ey mum fitili...

KARAGÖZ – Hoş bulduk, sefa bulduk; berberlerin kokar peşkiri!

HACİVAT – Hoş geldin, sefalar getirdin kadınlar hamamı...

KARAGÖZ – Hoş bulduk, sefa bulduk; mimberini kaybetmiş beynamazlar
imamı! (vurur)

HACİVAT – Efendim, senin bütün tersliğin üstünde; bakalım ne işler
çevirecen gene... Bak, birileri geliyor; ben çekileyim, başım-
gözüm sağken hele... (Çıkar)

-Müzik-

(Şarkı söyleyerek Furtuna Bey'in hanımı gelir: Düriye'min Güğümleri
Kalaylı...)

F.B.H. – Akşam şerifleriniz hayırlı olsun efendim!

KARAGÖZ – (Kendi kendine) Bu ne güzellik Yârabbi? Bunu kaçırmalı!..

F.B.H. – Bir şey mi dediniz efendim?

KARAGÖZ – Vay hanım kızım, “Beyim sizi beklerdi!” dedim, efendim.

F.B.H. – Beni neden bekler, acaba?

KARAGÖZ – Efendi, sizi sırtıma alıp evine götürmemi emretti...

F.B.H. – Ben yayan gidemez miyim?

KARAGÖZ – Aman efendim, sonra iskarpinlerin eskir...

F.B.H. – İlâhi, ne hoş adam; peki efendim...

KARAGÖZ – Hoop!... (Kadını sırtına bindirir, gider; perdenin diğer yanından tekrar gelir).

-Müzik-

KARAGÖZ – Hade, en bakalım; geldik işte...

F.B.H. – Burası “Efendi”nin evi mi? “Efendi”nin evi burası mı?

KARAGÖZ – Öyle!...

F.B.H. – Öyleyse, “Efendin” nerede?

KARAGÖZ – Bana bak civanım, bundan sonra ağan da ben, “Efendin” de!...

F.B.H. – (Ağlamaya başlar) Aman a ha ha!... (Karagöz, hanımı içeri atar).

HACİVAT – (Gelir) Karagöz’üm, bak sana bir iş çıktı...

KARAGÖZ – Ne gibi Hacıbuba?

HACİVAT – Furtuna Bey’in karısı kaybolmuş; karısının bulunması için tellâlık yapacak birini arar. Parası da bol; yapar mın?

KARAGÖZ – Akli da azsa; olur!

HACİVAT – Aman efendim, aklından sana ne?

KARAGÖZ – O halde paradan haber ver...

HACİVAT – Dedim ya efendim; parayı düşünme; hemen tellâllığa başla...
(Çıkar)

KARAGÖZ – Tu Allah, gitti bile... Bir taşla iki kuş vurmanın tam sırası: Hem
karıyı kapattık, hem de bulunması için tellâllık yapıp kapalım
mangırları... İnşallah yüzüme-gözüme bulaştırmam!...

-Müzik-

KARAGÖZ – Ey ehali, duyduk duymadık demeyin! Furtuna Bey, hanımını
kaybetti. Bulana, haber verene 100 altın verecek; duyduk
duymadık demeyin! Kimse yok yahu!... Biraz daha açık tellâllayım,
belki biri çıkar... Ey ehali! Furtuna Bey'in hanımı, Karagöz Çelebi'nin
evindedir. Her kimin canı kılıç, topuz, karabina isterse
gelsin; beş para da peyim var kavgaya! Duyduk duymadık
demeyin ha!

ARNAVUT ÇAVUŞ – (Gelir) Bu mahallede, Furtuna Bey'in hanımını sen mi
kaçırdın bre?

KARAGÖZ – Onu; orta boylu, turp sakallı, hellim dişli, maydanoz bıyıklı,
kepçe kulaklı, çekiç burunlu, şaşambellâ gözlü biri kaçırdı!..

A. ÇAVUŞ – Tarifine göre onu sen kaçırdın, more? İnkâr var mı bre?

KARAGÖZ – İnkâr etmem, hakkımdan da vazgeçmem.

A. ÇAVUŞ – Ne hakkı bre?

KARAGÖZ – 100 Altın ve tellâllık ücreti...

A. ÇAVUŞ – Konaktan emir var more; gidersan ne âlâ, gitmezsan, bir
kasatura; iki pâre...

KARAGÖZ – (Kılıcı çeker) Hade öyleyse!

A. ÇAVUŞ – O elindeki nedir more?

KARAGÖZ – Ya senin elindeki ılgıdır parçası nedir?

A. ÇAVUŞ – Buna kasatura derler bre!

KARAGÖZ – Benim elimdekine de, suvankesmez, bumbarlıynan yahniliden
hoşlanan derler!

A. ÇAVUŞ – Aman babam, yapma bre!.. Huy more!... (Kaçar)

-Müzik-

ACEM – (Gelir) Eyrandan gelirem, başım duman / Bir dost bulamadım, aman
aman!

KARAGÖZ – Sen de kimsin, ayak içinde dolaşma olân! (vurur)

HACİVAT – Men de buradan kaçaram! (çıkır)

KARAGÖZ – Bir bu eksikti... Dayağı yeyince, bereket hemen gitti...

HIMHİM – (Gelir) Efendim, merhabalar!

KARAGÖZ – Sen Hımhım mın?

HIMHİM – Nasıl da anladın? Hı hı hı!

KARAGÖZ – Anadan doğma, hım hım mı?

HIMHİM – HI hı hı, anadan doğma, babadan olma!

KARAGÖZ – Ne aran buralarda?

HIMHİM – HI hı hı, ben geldim buracığa; taşıyayım Furtuna Bey'in hanımını
şuracığa...

KARAGÖZ – Al sana (vurur, Hımhım kaçır). Duymayan kalmadı; Allah'ın
Hımhım'ı bile duydu!

MAHALLE MUHTARI – (Gelir) Ne oluyor buralarda? Asayiş bozan mı var?

KARAGÖZ – Bugün, bu mahalle benden sorulur... Sen bana bayramın hangi
güne düşeceğini söyle!

MUHTAR – arşambaya...

KARAGÖZ – Bu akşam Sali, öyleysa sen bayram topunu hazırlamaya başla,
başka işe karışma!

-TOPLAR ATILIR-

YAHUDİ – (Gelir) Hayirli bayramlâr olsun beyim!

KARAGÖZ – Eyvallah Yahuda...

YAHUDİ – Maşalâ maşalâ, gariyi geçirdin; çifte bayram beyim!

KARAGÖZ – Sen de mi duydun? Duymayan kalmadı yahu. Karagöz’den tellâl
olursa, sonu böyle olur... Al sana! (vurur) Bu da senin
bayramlığın..

YAHUDİ – Vay vay vay, lâ ilâye illâllâ... (kaçar)

KARAGÖZ – Dayak iyi geldi; yarı Müslüman oldun!..

-Müzik-

KARAGÖZ – (Kendi kendine) Eyvah “Bubalığım” Pekri geliyor. Şimdi yandık
Allah’ın topuna!

PEKRİ – (Gelir) Selâmünaleyküm evlâdım!

KARAGÖZ – Ve aleykümselâm bubacığım.

PEKRİ – Duyduklarım doğru mu külhani?

KARAGÖZ – Eksiği var, fazlası yok efendim...

PEKRİ – Hanımı hemen bana teslim et; bir daha böyle işlere bulaşma! Sonra
karışmam ha!..

KARAGÖZ – Emret bubacığım!

PEKRİ – Hade eyvallah, yâ huu!

EK 2: FOTOĞRAFLAR

EK 2.1. Karagözle ilgili fotoğraflar

Fotoğraf 1: Mehmet Ertuğ oyunun başlayacağını haber veren zili çalıyor.

Fotoğraf 3: Oyunu izlemeye gelen İtalyan turistler.

Fotoğraf 4: Oyunu izlemeye gelen çocuklar.

Fotoğraf 5 ve 6: “Karagöz’ün Akıl Satması” oyunundan kareler.

Fotoğraf 7: Karagöz gölge oyununu simgeleyen bir portre.

Fotoğraf 8: Oyun başlamadan önce perdeye konulan göstermeliklerden biri.

Fotoğraf 9: Nününü ile birlikte perdeden göstermelikleri kaldırıyor.

Fotoğraf 10 ve 11: Karagöz'ün perde arkasındaki görüntüleri.

Fotoğraf 12: Tef çalınarak sahneye Hacivat gelir.

Fotoğraf 13: Karagöz gölge oyununa ait suretler.

Ek 2.2. Mehmet Ertuğ'un Diğer İlgili Olduğu Alanlarla İlgili Fotoğraflar.

Fotoğraf 1: “Baş Oda”nın girişinde asılı Karagöz-Hacivat tablosu.

Fotoğraf 2: Dışarda satışta duran flüt ve “nününü”ler.

Fotoğraf 3: Satışta duran Kıbrıs’a özgü şekillerin yer aldığı baskı motifleri.

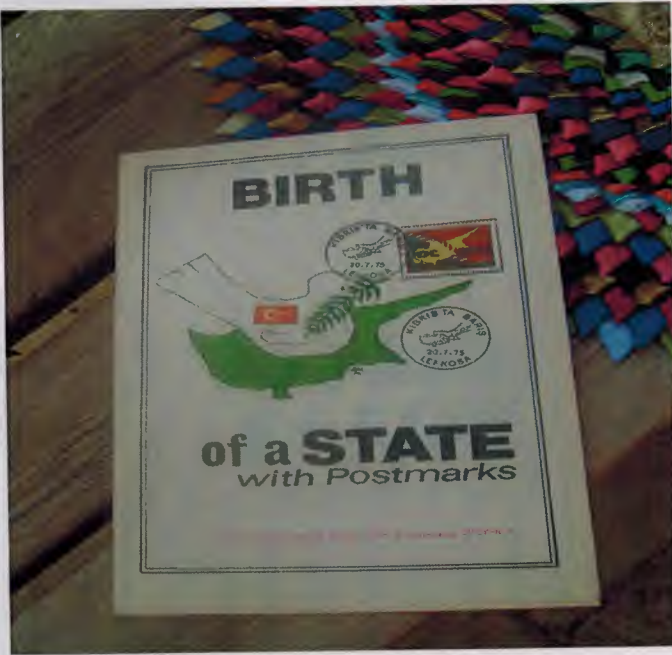
Fotoğraf 4: Şimdiye kadar biriktirdiği eski zarfların bir kısmı.

Fotoğraf 5: Kendi ürettiği “miss” kolonyalarından bir örnek.

Fotoğraf 6: Biriktirdiği eski resimlerin yer aldığı albüm.

Fotoğraf 7: Pul koleksiyonundan yola çıkarak çıkardığı "Birth of State" kitabının ilk baskısı.

Fotoğraf 8: Pul koleksiyonundan örnekler.

Fotoğraf 9: Para koleksiyonundan bir örnek. (Kraliçe Elizabeth'in resmi).

Fotoğraf 10: Yabancı bir turiste yaptığı satış sırasında.

Ek 2.3. Alana Dair Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Büyük Han'ın "Baş Oda"nın dışından bir görüntüsü.

Fotoğraf 2: Yapılan görüşmeler boyunca oturulan bank.

Fotoğraf 3: Tez danışmanı Prof. Dr. Habip Derzinevesi ve Mehmet Ertuğ.

KAYNAKÇA

And, T., (2010), Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arat, G.G.K., (2007), "Soyutlama Açısından Meddah, Karagöz ve Orta Oyunu'nun Değerlendirilmesi" Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Bilginer, C., (2009), "Caner Bilginer'in Karagöz Geri Döndü Adlı Çocuk Oyunu'nun Sahnelenme Süreci" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Dağ, O., (2006), "Hacivat İle Karagöz Piyeslerinde Komik ve Uyumsuz Dilsel Öğeler" Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Ertuğ, M., (2007), Anılar ve Alıntılarla Geleneksel Kıbrıs Türk Seyirlik Oyunları, Lefkoşa: Ertuğ Yayınları.

Ertuğ, M., (2010), Kıbrıs Türk Karagöz Oyunları, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını.

Hacıalioğlu, A., (2010), "Görsel Bir Yaratım Olarak Gelenek: Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü Örneği" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Oral, Ü., (2009), Turkish Shadow Play Karagöz, Ankara: Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism Publications.

Uludağ, T., (2007), Karagöz İle Hacivat, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Yüstra, M., (2010), Karagöz İle Hacivat Anonim, İstanbul: Antik Dünya Klasikleri Yayınları.